

FORORD

Fylkesrådmannen sender med dette ut vedtatt økonomiplan 2009-2012 og budsjett 2009 for Aust-Agder fylkeskommune. Økonomiplan og budsjett er utarbeidet som ett dokument. Dette dokumentet er på overordnet nivå, og er et strategisk dokument. I tillegg foreligger det en fordelingsplan for 2009, der bevilgningene for det kommende året er spesifisert.

Fylkestingets vedtak i sak 38/2008 ”Aust-Agder fylkeskommunes økonomiplan 2009-2012 og budsjett 2009” er tatt inn i sin helhet først i dokumentet.

Arendal, 19. desember 2008

Arild Eielsen

John G. Bergh

FYLKESTINGSSAK 38/2008: AUST-AGDER FYLKESKOMMUNES ØKONOMIPLAN 2009-2012 OG BUDSJETT 2009

Vedtak:

1. Fylkestinget vedtar økonomiplan 2009-2012 og budsjett 2009 med de endringer som framkommer nedenfor:

a) Driftsbudsjettet:	2009	2010	2011	2012
Økte inntekter/reduerte utgifter:				
Likviditetsøkning til 280 mill. kroner	1 950	1 950	1 650	1 650
Bruk av avsetning til heis til Fløyheia	1 900			
Redusert avsetning lønnsoppgjør	1 210	1 025	975	1 175
Finansiert av konsesjonskraft:				
Utstyr skoler	1 000			
ElevPC-er	2 150	2 600	2 500	1 500
Førerkortopplæring. Prosjekt.	125			
Togtaxi, Vegårshei	400	350	250	250
Sum inntekter	8 735	5 925	5 375	4 575
Økte utgifter:				
Takstøkning 5 % i 2009, 8,5 % i 2010, 5 % i 2011 og 2012	5 500	4 500	3 600	2 600
Miljøkort, redusert økning (fra 510 til 620)	180	180	180	180
Teknisk fagskole	1 300	-400	0	200
Førerkortopplæring. Prosjekt	125			
Studentrabatt opprettholdes	1 000	1 000	1 000	1 000
Kirkens SOS - økning	25	25	25	25
Aust-Agder historielag	60	60	60	60
Aust-Agder musikkråd	30	30	30	30
Tilskudd idrettskretsen - opptrapping	65	130	180	180
Friluftsrådene (3,50 kroner pr. innbygger)	50	50	50	50
Togtaxi, Vegårshei stasjon	400	350	250	250
Sum utgifter	8 735	5 925	5 375	4 575

- b) Fylkestingets komitèer omorganiseres til fagkomitèer fra høsten 2009. Fylkesutvalget bes nedsette en politisk gruppe som utreder en ny komitèstruktur. Fylkesrådmannen bes utrede de økonomiske konsekvenser av dette og komme med forslag til innarbeiding i budsjettet i forbindelse med rapporten for 1. tertial 2009.
- c) Administrasjonen bes gjennomgå helsesøstertjenesten i de videregående skolene i samarbeid med kommunene for å se på muligheter for å styrke denne tjenesten.
- d) Tannhelsetjenesten for hjemmeboende eldre og funksjonshemmede mennesker med hjemmesykepleie, må styrkes slik at målet for ferdigbehandlede kan økes fra 30 % til 50 %.
- Fylkesrådmannen gis i oppdrag å utrede en sak om hvordan denne styrking kan skje og legge frem kostnadsoverslag i forbindelse med gjennomgang av 1. tertialrapport 2009.
- e) Fylkestinget ber om at det reises en sak i første del av 2009 om IKT-faglig brukerstøtte, support og service for den store PC-mengden i den videregående skole i Aust-Agder.
2. Renteinntektene tilhørende fonds tilbakeføres ikke respektive fonds i 2009.
3. Merverdikompensasjon fra utgifter i investeringsregnskapet skal i sin helhet benyttes til redusert låneopptak. Dette gjelder ikke investeringer finansiert over tjenester og virksomheters driftsbudsjetter.

4. Reglementet for godtgjørelser for fylkeskommunale ombud pkt. 5.2 endres til:

Selvstendige næringsdrivende og ombud med fast inntekt som kan legitimere sitt tap, får erstattet sitt/sin samlede tap/utgift med inntil kr. 2 515 pr. møtedag. Ulegitimert tap og utgift kan kreves godtgjort med inntil kr. 700 pr. møtedag.

5. Takster for tannhelsetjenesten økes med 14 % fra 2009. Fra 2010 økes takstene årlig med statsbudsjettets lønns- og prisindeks for kommunal sektor.
6. Aust-Agder fylkeskommune inngår kontrakt på kjøp av kraft med opprinnelsesgaranti fra 100 % fornybare kilder.
7. Fylkesutvalget får fullmakt til å fastsette takstøkninger og rutereduksjoner som er nødvendige for å holde seg innenfor de økonomiske rammene til kollektivtransport i 2009. I 2010 justeres takstene med 8,5 % og fra 2011 justeres takstene årlig med 5 %.
8. Det innarbeides 1,7 mill. kroner årlig til rutebilselskapene utover det som er innarbeidet i økonomiplanen. Økningen dekkes av disposisjonsfond.

INNHALDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	1
2. AUST-AGDER FØRSTEVALGET	3
2.1 Fylkesplanen.....	3
2.2 Det regionale bildet	4
2.3 Det gode liv	4
2.4 Kompetanse	6
2.5 Kommunikasjon	6
3. UTVIKLINGSTREKK OG RAMMEBETINGELSER	9
3.1 Utviklingstrekk.....	9
3.2 Rammebetingelser	10
3.2.1 Økonomi.....	10
3.2.2 Arbeidsmarkedet	11
3.2.3 Befolkningsutvikling.....	12
3.2.4 Forvaltningsreform.....	12
3.2.5 Spesielle forhold av betydning for fylkeskommunene.....	14
3.2.6 Det økonomiske opplegget for 2009	15
3.2.7 Skatt og rammetilskudd 2009-2012 for Aust-Agder fylkeskommune	16
3.3 Tidligere vedtak med konsekvenser for perioden	17
3.4 Strategi.....	19
4. ØKONOMIPLAN OG BUDSJETT	22
4.1 Generelt	22
4.2 Hovedoversikter	23
4.2.1 Oppsummering framlegg.....	23
4.2.2 Hovedtall	27
4.3 Sentrale styringsorganer og fellesutgifter.....	30
4.3.1 Mål	30
4.3.2 utfordringer.....	30
4.3.3 Hovedtrekk	31
4.3.4 Tiltak/endringer	31
4.4 Utdanning	34
4.4.1 Mål	34
4.4.2 utfordringer.....	35
4.4.3 Hovedtrekk	40
4.4.4 Tiltak/endringer	45
4.5 Tannhelse.....	50
4.5.1 Mål	50
4.5.2 utfordringer.....	50
4.5.3 Hovedtrekk	51
4.5.4 Tiltak/endringer.....	51

4.6 Kultur.....	54
4.6.1 Mål	54
4.6.2 utfordringer.....	54
4.6.3 Hovedtrekk	55
4.6.4 Tiltak/endringer	57
4.7 Samferdsel og veg	59
4.7.1 Mål	59
4.7.2 utfordringer.....	59
4.7.3 Hovedtrekk	60
4.7.4 Tiltak/endringer	61
4.8 Næring	64
4.8.1 Mål	64
4.8.2 utfordringer.....	64
4.8.3 Hovedtrekk	65
4.8.4 Tiltak/endringer	65
4.9 Investering og finansiering	67
4.9.1 Omtale av de enkelte prosjekter	67
4.9.2 Samlede utgifter og finansiering i planperioden	71
4.9.3 Finansiering av prosjektene i 2009	72
4.9.4 Nøkkeltall	73
5. FYLKESPLANENS HANDLINGSPROGRAM.....	74
5.1 Nasjonale føringer for bruk av KRD-midler	74
5.2 Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift	75
5.3 Regionale føringer. Bruk av konsesjonskraftsmidler	75
5.4 Felles handlingsprogram for Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner	75
5.5 Mulige videreføringer av tidligere igangsatte prosjekter i Aust-Agder fylkeskommunes eget handlingsprogram	81
5.6 Innspill fra regionale aktører, regioner og kommuner	81
5.7 Fylkesrådmannens vurderinger av innspill og forslag til disponering	84
6. MILJØ OG ENERGI.....	88
6.1 CO ₂ -utslipp.....	89
6.2 Miljøfyrtårn	91
6.3 Andre tiltak.....	91
VEDLEGG.....	93

1. INNLEDNING

Fylkesrådmannen legger med dette frem forslag til økonomiplan 2009–2012 og budsjett 2009.

Ved utarbeidelse av forslaget har en lagt til grunn økonomiske rammer for 2009 slik de følger av regjeringens forslag til statsbudsjett for 2009. For resten av planperioden har en forutsatt at fylkeskommunene skal få en svakere reell vekst i de frie inntektene enn det en har fått de siste årene. Begrunnelsen for denne avtakende veksten er at fylkeskommunene ikke lenger står overfor en økning i tallet på elever i det videregående skoleverket. Fylkesrådmannens forslag bygger på at fylkeskommunene vil få en andel av den reelle vekst i kommunesektorens frie inntekter svarende til fylkeskommunenes andel av kommunesektoren.

Selve forslaget tar utgangspunkt i fylkesplanen for Aust-Agder 2004–2007 hvor fylkestinget har vedtatt følgende visjon for fylket: ”Aust-Agder – førstevalget”. Videre legges det opp til å følge opp de satsinger og hovedprioriteringer som følger av vedtatt økonomiplan 2008–2011 og budsjett 2008. I tillegg har en innarbeidet nye vedtak og føringer både fra sentralt og regionalt hold som har betydning for Aust-Agder fylkeskommune i kommende planperiode.

Dette innebærer at det satses på å bedre kvaliteten på tjenestetilbudet. Dette har særlig fokus i utdanningssektoren, som er den største virksomheten i fylkeskommunen. Fra skoleåret 2009/10 er det vedtatt at alle elever som begynner på videregående skole i Aust-Agder skal få bærbar PC. I tillegg satses det betydelige ressurser for å styrke rådgivningstjenesten. Det har vært, og vil bli, gjennomført et omfattende kartleggingsarbeid blant elever, lærlinger og pedagogisk personale. En vil fortsatt ha fokus på tiltak som kan bidra til å øke kvaliteten og læringstrykket i skolen. Også i de øvrige sektorene arbeides det systematisk med kvalitetsutvikling av tjenestetilbudet.

Gode og hensiktsmessige skolelokaler er en viktig kvalitetsfaktor. Bygging av ny videregående skole i Arendal er det største enkelttiltaket i den forbindelse. Den nye skolen skal erstatte Strømsbu videregående skole, og er vedtatt lokalisert til Myra. Skolen vil bli plassert i nærheten av planlagt utbygging av idrettsanlegg i regi av Arendal kommune. Det er lagt opp til at den nye skolen kan tas i bruk høsten 2012. Kostnadsrammen er foreløpig på 509 mill. kroner. For dagens fylkeskommune er dette en økonomisk satsing som kan sammenlignes med byggingen av E-fløyen på sykehuset. I tillegg legges det også opp til å videreføre satsingen på utbedring av eksisterende skolebygg.

På Langsæ skal det gjennomføres en utbygging av Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS. Utbyggingen vil være et spleiselag mellom staten og lokale eiere, hvor Arendal kommune og fylkeskommunen vil være de største lokale bidragsyterne. Det tas sikte på at anlegget skal stå ferdig innen utgangen av 2012. Endelig beslutning om utbygging vil skje når forprosjekt foreligger høsten 2009.

Det legges videre opp til at fylkeskommunen kan styrke sin posisjon som den viktigste regionale utviklingsaktøren i fylket. Dette gjøres bl.a. ved å videreutvikle fylkeskommunens tjenestetilbud slik det følger av denne planen. Videre legges det avgjørende vekt på å utvikle samarbeidet med kommunene og partnerskapet for øvrig. Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner har en rekke fellestiltak. For 2009 er det for tredje år utarbeidet et felles handlingsprogram for de to fylkeskommunene. Dette inngår som en del av fylkesplanens handlingsprogram. Nivået på midler til distrikts- og regionalutvikling fra KRD og konsesjonskraftinntekter legger også forholdene til rette for et større engasjement innen regionalutvikling.

Gjennomføring av denne økonomiplanen bør legge grunnlag for en positiv profilering av fylkeskommunen. Det er viktig at en på alle nivåer i organisasjonen har en holdning og vilje til synliggjøring og profilering som kan bidra til et mer positivt omdømme for Aust-Agder fylkeskommune.

Ot.prp.nr.10 (2008-2009) Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen) inneholder forslag til nødvendig lovgrunnlag for å sikre ivaretagelse av de fleste nye oppgaver som fylkeskommunene skal overta fra 2010.

Proposisjonen er en oppfølging av St.meld. nr. 12 (2006-2007) Regionale fortrinn – regional framtid og inneholder ytterligere utredninger og konkretisering av de oppgavene som i meldingen ble varslet overført til folkevalgt, regionalt nivå. De økonomiske og administrative konsekvensene av disse endringer vil regjeringen komme tilbake til i kommuneproposisjonen for 2010.

Det har de siste par årene vært gjennomført omfattende prosesser med vurdering av fylkesinndelingen. Regjeringen ønsker ikke å foreslå sammenslåing av fylker med mindre de berørte fylkestingene selv tar initiativ til dette. Det blir ikke fremmet forslag til endringer i fylkesinndelingen i den fremlagte proposisjonen. Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner er blitt enige om å utarbeide et debattgrunnlag for de politiske partiene slik at disse kan vurdere om det er ønskelig å gå videre med en fylkessammenslåingsprosess. Det legges opp til at fylkestingene blir forelagt sak om dette i april. Dersom det blir positive vedtak i april, vil det bli en ny prosess som vil føre fram til en endelig avklaring om fylkestingene går inn for fylkessammenslutning.

Arbeidet med en regionplan for Agder er i full gang, det legges opp til at fylkestinget kan vedta den desember 2009, eventuelt februar 2010. Siktemålet med planen er å få til en helhetlig og langsiktig utvikling som kan komme hele landsdelen til gode.

2. AUST-AGDER FØRSTEVALGET

De overordnede målene for Aust-Agder fylkeskommune er:

Aust-Agder fylkeskommune

- skal i samarbeid med kommunene være en hovedaktør i utviklingen av fylket.
- har som mål å gi et fremtidsrettet og kvalitetsmessig riktig tjenestetilbud i forhold til befolkningens behov og i tråd med nasjonale føringer.
- skal ha en åpen og fleksibel organisasjon som kan tilpasses endringer i befolkningens behov, nasjonale føringer og andre større endringer i rammebetingelsene.
- har som mål å stimulere til deltakelse fra befolkningen, kommunene og frivillige organisasjoner i arbeidet med utviklingen av fylket og det fylkeskommunale tjenestetilbud.
- skal ha en faglig velutviklet organisasjon der en gjennom de ansattes engasjement og kompetanse legger vekt på fremtidsrettede og kvalitetsmessig gode løsninger.

2.1 Fylkesplanen

Fylkesplanen for 2004-2007 ble vedtatt av fylkestinget 14. oktober 2003, og godkjent ved kgl. resolusjon 2. juli 2004.

Fylkestinget vedtok i desember 2005 at fylkesplanen for 2004-2007 forlenges med to år. Planen gjelder nå ut 2009. Det ble videre vedtatt at det skulle startes opp arbeid med en felles regionplan for agderfylkene som skal gjelde fra 2010. Fylkestinget har behandlet utfordringsdokumentet og forslag til planprosess i februar 2008. Arbeidet med planen pågår og utfordringene samordnes under hovedtemaene: Regional samordning og profilering, kultur, kommunikasjon, kompetanse og levekår. Det er vedtatt at klimautfordringer, likestilling, inkludering og internasjonalisering skal være gjennomgående perspektiv for planarbeidet.

Gjeldende fylkesplan legger disse prinsippene til grunn:

- Bærekraftig utvikling,
- Likestilling,
- Universell utforming.

Planen peker på tre hovedutfordringer i planperioden:

- Styrke sysselsettingen,
- Oppnå balansert befolkningsutvikling,
- Økt likestilling mellom kjønn, etnisitet og funksjonsnivå.

Økt sysselsetting blir pekt på som det viktigste. Etter at planen ble vedtatt har situasjonen endret seg vesentlig, slik at utfordringen i dag mer er å skaffe nok kompetent arbeidskraft. Dagens situasjon på arbeidsmarkedet bidrar også til at det er lettere å nå målene om likestilling. Det gjenstår likevel mange utfordringer innenfor dette området. Hvorvidt en vil oppnå en mer balansert befolkningsutvikling med et stramt arbeidsmarked er vanskelig å forutse. I et stramt arbeidsmarked er det mer innbyggernes egne preferanser for bo- og arbeidssted enn arbeidslivets tilbud av ledige stillinger, som vil avgjøre hvordan den regionale befolkningsutviklingen vil bli.

Konsekvensen av den urolige situasjonen i verdensøkonomien som har oppstått i løpet av året, er vanskelig å forutse. Det vil være viktig at fylkeskommunen har beredskap for å kunne møte de utfordringene som kan komme innen enkelte utsatte næringer i 2009. Fylkeskommunen har stor frihet til å utforme og føre en regional utviklingspolitikk. Dette arbeidet utføres i ”Det regionale partnerskapet”, som i tillegg til fylkeskommunen består av kommunene, diverse statlige organer, næringslivet, universitetet, forskning og frivillige organisasjoner.

I denne økonomiplanen vil en hovedsaklig konsentrere seg om å beskrive fylkeskommunens ansvar.

2.2 Det regionale bildet

Aust-Agder fylkeskommune deltar aktivt i internasjonalt arbeid. Deltagelsen i de fleste prosjektene skjer i samarbeid med Vest-Agder fylkeskommune. Flere av fylkets kommuner er også engasjert i ulike fellesprosjekt.

Aust-Agder kan nå delta i flere områder i Interregsammenheng. De aktuelle programområdene er Nordsjøområdet, Østersjøområdet og Øresund-, Kattegat- og Skagerrakområdet. Nye program er under utarbeiding for disse områdene, og det kan bli aktuelt å delta i prosjekter i alle områdene. Aust-Agders deltagelse i de nye programområdene vil bli tatt opp som egne saker. I 2008 er det søkt om deltagelse i prosjektene ”Skagerrak – et hav av muligheter”, ”Kunstnerisk interaksjon i arbeidslivet” og ”Women in Business”. Det sistnevnte prosjektet tilfredsstiller kriteriene til KASK-sekretariatet, og vil sannsynligvis bli godkjent av styringskomiteen i slutten av november 2008. I tillegg kan de bli aktuelt å søke om deltagelse i andre prosjekt. Søknader legges frem for fylkesutvalget til behandling før de blir fremmet.

Fylkeskommunen deltar aktivt i Agderrådet. Agderrådet brukes som en arena for koordinering av felles innsats for viktige regionale utfordringer som er nedfelt i ”Felles mål for Sørlandet”. De politisk valgte medlemmene av Agderrådets arbeidsutvalg utgjør styringsgruppen for arbeidet med Regionplan Agder 2010.

For å styrke samarbeidet med Vest-Agder fylkeskommune har det vært avholdt felles fylkesutvalgsmøter i 2006, 2007 og 2008. Samarbeidet vil bli videreført i 2009, hvor en i forbindelse med bl.a. arbeidet med regionplanen også vil ha en felles fylkestingssamling.

Det er gjennom praktisk prosjektsamarbeid med Vest-Agder at en best styrker samarbeidet. Det er gjennomført flere felles prosjekter/planer. Eksempler på dette er felles reiselivsstrategi, trafiksikkerhetsplan og energiplan. Fremover vil arbeidet med regionplanen være viktigst i denne sammenheng, men også prosjekter som Det Digitale Agder og areal- og transportplanprosjektet i Kristiansandsregionen (ATP) vil gi bidrag til en ønsket regional utvikling. Det vises til kapittel 5.4 hvor det er redegjort for flere felles prosjekter/planer.

2.3 Det gode liv

Aust-Agder har naturgitte forutsetninger som ved tilrettelegging og foredling gir rom for fysisk aktivitet, friluftsliv, turisme og rekreasjon. Klimamessig har Aust-Agder en rekke fortrinn. Kystområdene i fylket er kjent for mange og anerkjent som svært attraktive områder å bo og feriere i. I tillegg er avstanden fra kysten til hei- og fjellområdene relativt kort. Dette gjør landsdelen attraktiv og åpner for mange muligheter. Det ligger store utfordringer i å utvikle kystområdene og indre bygder på bærekraftig vis fremover til glede for innbyggere og

tilreisende. Til dette trengs offensiv planlegging. Kystplanlegging og omstillingsarbeidet i kommunene i beltet mellom hav og hei og utbyggingen rettet mot reiseliv og fritid i fjellkommunene, er viktige satsinger for en samlet befolkning i fylket.

Ny videregående skole i Arendal er under planlegging og det blir viktig å ta vare på de positive erfaringene fra utbygging/ombygging ved Dahlske videregående skole når ny skole i Arendal skal realiseres.

Fylkeskommunen har i tett dialog med stat og kommuner gjennomført en stor omlegging av museums- og arkivfeltet senere år. Utbygging av Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS på Langsæ er en prioritert satsing, som vil bli realisert innen utgangen av 2012. Fylkeskommunen og kommunene i Aust-Agder står sammen om dette omfattende utbyggingsprosjektet for å sikre den kulturhistoriske hukommelse i fylket på en god måte for fremtiden.

Aust-Agder er et kunst- og kulturfylke, og kan etter hvert benevnes som festivalfylket i Norge. Utviklingen av institusjoner og arrangementer på kulturområdet har vokst i antall og omfang. Tilbudet er mangfoldig og det finnes flere tiltak som har nasjonal og internasjonal interesse. Publikum fra andre landsdeler som søker til disse arrangementene er økende, og både direkte inntekter knyttet til virksomhetene og den indirekte effekten er betydelig i en rekke kulturinstitusjoner og gir støtte til mange andre.

Fylkeskommunen deltar aktivt i institusjoner som Agder Teater, Sørlandets kunstmuseum, Agder folkemusikkarkiv, Kortfilmfestivalen i Grimstad, Kammermusikkfesten i Risør, Canal Street Jazz- og Bluesfestival i Arendal og gir støtte til andre som f. eks. Bomuldsfabriken Kunsthall i Arendal, Bokbyen i Tvedestrand og Hovefestivalen i Arendal. Disse virksomhetene er også synlige eksempler som viser bredden i fylkeskommunens engasjement innen kultur og opplevelsesøkonomifeltet. Etablering av Aust-Agder festivalforum og Kulturfabrikken Aust-Agder er viktige virkemidler i samordningsarbeidet fylkeskommunen bidrar til. Det knyttes store forventninger til dette arbeidet. Ungdommens kulturmønstring og den kulturelle skolesekken som i 2009 også vil omfatte de videregående skolene er omfattende fylkeskommunale satsinger rettet mot barn og unge bl.a. i samarbeid med kommunene. Arendal kultur- og rådhus representerer et tidsskille i kulturformidlingen i Aust-Agder, og har åpnet for en betydelig økning av kunst- og kulturtilbudet i regionen.

Tyngdepunktet av arrangementer gjennomføres i sommerhalvåret. Selv om arrangementsmengden er økende også andre deler av året, er det en utfordring å tenke kunst/kultur i et sesongforlengende perspektiv. Med økt tilbud vil publikum prioritere og stille økende kvalitative krav til kunstopplevelsen eller til annen fritidsbruk. De økonomiske rammer hver enkelt rår over fremover vil også påvirke viljen til å prioritere kunst og kulturtiltak. Strategisk plan for kunstformidling vil bli rullert i 2009 og vil gi føringer for prioriteringer i økonomiplanperioden på kunst og kulturområdet.

Aust-Agder skal være et inkluderende fylke, ved at universell utforming skal legges til grunn i alle utbyggingssaker. Innbyggerne skal føle seg trygge i arbeid og fritid. Folkehelsesatsingen er også et viktig element i denne sammenheng. Gjennom et partnerskapet i landsdelen og ved hjelp av strategisk planlegging vil en søke å styrke folkehelsesatsingen i bred forstand.

Aust-Agder skal være et synlig fylke og fylkeskommunen skal være synlig i fylket. Aktiv bruk av internett og synliggjøring gjennom medier vil være viktig. Kulturnett Aust-Agder er et bidrag i denne sammenheng. En økt bevissthet og satsing på og tilrettelegging av

informasjon fra fylkeskommunen vil bli prioritert. Det legges ellers til grunn at alle som mottar støtte fra fylkeskommunen skal synliggjøre dette tydelig i sin aktivitet eller virksomhet. På denne måten vil fylkeskommunens engasjement bli mer synlig for fylkets innbyggere.

2.4 Kompetanse

Aust-Agder har et omfattende tilbud innenfor kompetanseutvikling på flere nivåer. Gjennom bred satsing innenfor barnehagesektoren, grunnskolen, videregående opplæring og høyere utdanning, legges det godt til rette for å realisere kompetansemuligheter som en del av det samlede fokuset på velferd, trivsel og verdiskapning.

Gjennom stor nasjonal satsing innenfor barnehagesektoren blir det full barnehagedekning innen kort tid. Dette har bl.a. stor betydning for mange menneskers muligheter for gode barnepassordninger og følgelig mulighetene for å delta på arbeidsmarkedet og/eller realisere kompetansebehov. Dette har også stor betydning for gode oppvekstvilkår for barn.

I grunnopplæringen er skolereformen Kunnskapsløftet nå innført. Reformen inneholder nye læreplaner, nye fag, nye læringsmetoder, nye holdningsutfordringer og et forsterket samarbeid mellom kommuner og fylkeskommuner og mellom fylkeskommune og næringsliv. Innenfor videregående opplæring er det utviklet et system for kvalitetskartlegging både for opplæring i skole og opplæring i bedrift. Dette gir viktige data og verktøy for kvalitetshevende tiltak. Gjennom undersøkelser bekrefter elevene svært høy grad av trivsel. Alle videregående skoler i fylket har utarbeidet en handlingsplan for å motvirke mobbing. Det er et sentralt mål å øke elever læringsmotivasjon og bevissthet på skoleprestasjoner.

Grunnopplæringen (grunnskole og videregående opplæring) er nå inne i en omfattende satsing på digital læringsmetodikk og elevene har stor datatilgjengelighet i skolene. Det innføres nå en ordning med bærbare PCer for alle elever i Aust-Agders videregående skoler, og elevene arbeider i stigende grad på digitale læringsplattformer. I Arendal er det etablert en internasjonale skole på grunnskolenivået og en internasjonal utdanning innenfor videregående skole (International Baccalaureate Diploma Program). Det er fortsatt behov for satsing på realfag både i grunnopplæringen og i høgskolesystemet, og det arbeides med flere prosjekter. Omtrent 300 voksne mennesker søker hvert år om et tilpasset utdanningstilbud innenfor videregående opplæring. Alle blir vurdert gjennom et system for realkompetansevurdering, hvilket muliggjør at disse kan få godkjent erfaring som kunnskap, og får en opplæring i tråd med det behovet en har i forhold til å ferdigstille et utdanningsmål.

Utdanningstilbudene ved Universitetet i Agder er stadig under endring og forbedring, og universitetet har i dag stor bredde innenfor disiplinutdanninger, profesjonsutdanninger og forskning. Universitetet i Agders virksomhet i Arendal og Grimstad samles i 2010 på Kampus Grimstad. Universitetskampusen lokaliseres til teknologiparken og skal gi plass til 2.500 studenter og 250 ansatte. Kampus Grimstad tilrettelegges med 25.000 kvadratmeter med mulighet for ytterligere utvidelse. På området vil det også bli nær 400 hybler. Lærestedet vil i hovedsak romme ingeniør-, sykepleier, økonomi- og lærerstudenter.

2.5 Kommunikasjon

Arbeidet med nasjonal transportplan for perioden 2010-2019 er i gang. Transportetaten har levert sitt planforslag. Arbeidet med Stortingsmelding pågår, og Stortinget vil få meldingen til

behandling i løpet av våren 2009. Fylkeskommunene er aktivt med i dette arbeidet både administrativt og politisk. Fylkestinget har avgitt flere uttalelser til denne planen, senest ved behandling av fylkestingssak 39/2006. Innspill til NTP 2010-2019 – Transportetatens og Avinors stamnettutredninger er også sendt.

Et godt utbygd transporttilbud er et av de viktigste bidragene til ønsket regional utvikling. Det er derfor av stor betydning at en deltar i prosessene knyttet til arbeidet med Nasjonal transportplan. På dette området er det spesielt viktig at regionen opptrer samlet. Agderrådet fyller her en viktig funksjon med sitt arbeid gjennom bl.a. stamvegaksjonen.

Arbeidet med å få finansiert og gjennomført utbyggingen av en trygg og effektiv firefelts E18 gjennom hele fylket har høyeste prioritet. Strekningen Grimstad-Kristiansand vil bli åpnet i 2009. Videre vil det viktigste arbeidet være å få godkjente planer for strekningen Tvedestrand-Arendal, slik at også denne kan bli bygd ut snarest mulig.

Rv9 er en viktig stamveg som binder sammen setesdalskommunene internt og med resten av regionen. Kostnadene med utbyggingen har steget langt utover det som var forutsatt i ”Setesdalspakka”. De lokale bidragene er nå økt vesentlig, trafikantene betaler i tillegg sin del gjennom økte bompengesatser. Det er nå lagt føringer for at fylkeskommunen fra 2010 og frem til og med 2019 skal bidra med 10 mill. kroner pr. år til utbyggingen av rv9. Midlene skal brukes strategisk slik at en kan få til en statlig fullfinansiering av utbyggingen

Riksvegnettet i fylket utgjør en viktig del av infrastrukturen. De økonomiske rammene har de senere år vært for små, slik at vegnettet ikke har blitt fornyet i takt med behovene. Spesielt i Arendalsområdet er det behov for store investeringer på dette vegnettet. Det vil være en viktig oppgave å påvirke sentrale myndigheter til å øke bevilgningene til dette. Som en del av regionreformen vil fylkeskommunen overta det øvrige riksvegnettet fra 2010. I løpet av 2009 må det utarbeides retningslinjer for hvordan vegnettet skal forvaltes av fylkeskommunen og hvilke økonomiske og administrative konsekvenser det vil innebære.

Det er ca. 1 000 km fylkesveger i Aust-Agder. Disse er en viktig del av det samlede vegnettet. Det er viktig å opprettholde et tilfredsstillende løpende vedlikehold. Det er også behov for en fornyelse av deler av vegnettet. Ny fylkesvegplan ble vedtatt av fylkestinget i desember 2007. Vedtatte strategier og prioriteringer i fylkesvegplanen vil bli lagt til grunn for bruken av de avsatte investerings- og driftsmidler. I forbindelse med forvaltningsreformen vil det bli overført ca. 700 km veg til fylkeskommunen.

For fylkeskommunen vil en sentral oppgave være å utvikle kollektivtilbudet best mulig innenfor de økonomiske rammer som er tilgjengelige. En ser at strekningen Arendal – Kristiansand har det største utviklingspotensialet for kollektivtransporten. Etter at ny E18 åpnes mellom Grimstad og Kristiansand, vil det være en spesiell utfordring å kunne utnytte den økte reisehastigheten på den nye vegen, samtidig som en klarer å knytte opp de ulike byene og tettstedene til knutepunkter langs E18. Det er satt i gang et eget utviklingsprosjekt for å videreutvikle rutetilbudet på denne strekningen.

Det er et overordnet mål å legge til rette transporttilbudet slik at det kan skje en overføring av godstransport fra veg til sjø. Kristiansand havn er landsdelens viktigste havn både for person- og godstrafikk. Med den utbyggingen som skjer på Eydehavn i regi av Arendal kommune, vil det også her kunne legges til rette for mer sjøtransport. Utviklingen av området må skje i et samarbeid mellom Arendal kommune, fylkeskommunen og etablerte bedrifter.

Styrking av transporttilbudet på jernbanen er også viktig som en strategi for å avlaste vegnettet. For fylkeskommunen vil arbeidet i første rekke være å påvirke sentrale myndigheter for å få vedtak om en sammenkobling av Sørlandsbanen og Vestfoldbanen. Fylkeskommunen koordinerer det meste av sitt arbeid innenfor dette området gjennom deltagelse i Jernbaneforum Sør.

Et godt rutetilbud ved Kjevik lufthavn er av stor betydning for næringslivet i regionen og for befolkningen i forbindelse med ferie- og fritidsreiser. Gjennom deltagelse i Kjevikrådet deltar fylkeskommunen aktivt i arbeidet med å forbedre rutetilbudet.

Prosjektet "Det Digitale DistriktsAgder" (DDA) spiller en vital rolle i utbygging av den elektroniske infrastruktur i fylket, med hovedvekt på å få etablert bredbånd til alle deltakende kommuner til en rimelig pris. Gjennom DDA-prosjektet vil alle husstander og bedrifter på Agder få mulighet til bredbåndstilknytning. Dessuten arbeides for at mobildekningen i landsdelen blir forbedret. Dette arbeidet er viktig for å kunne opprettholde et desentralisert bosettingsmønster og bedriftslokalisering. Fylkeskommunen har en sentral rolle i dette prosjektet.

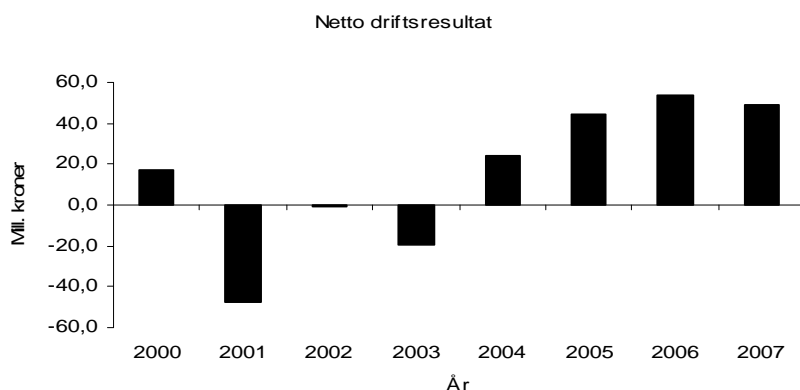
3. UTVIKLINGSTREKK OG RAMMEBETINGELSER

3.1 Utviklingstrekk

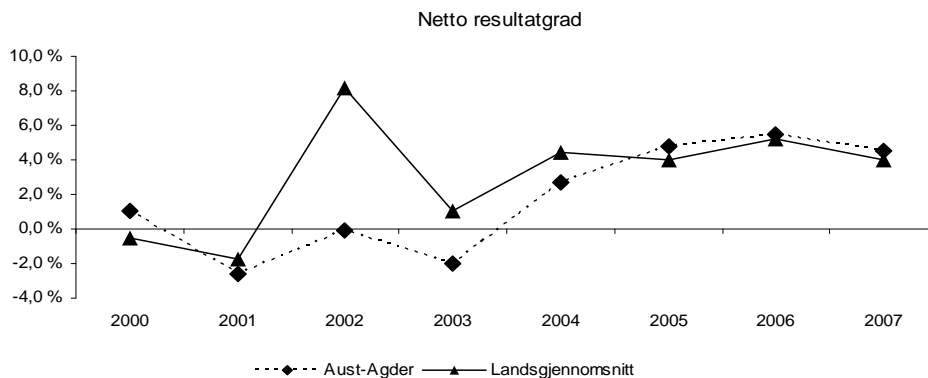
Utviklingen etter 2000 har vært sterkt preget av endringer i oppgavefordelingen. Den viktigste og største endringen var overføringen av ansvaret for spesialisthelsetjenesten til staten. Denne endringen fant sted med virkning fra 2002 og resulterte i mer enn en halvering av budsjettet og antall ansatte. Fra 2003 ble den såkalte ansvarsreformen gjennomført. Dette innebar en desentralisering av midlene i regional- og distriktpolitikken til fylkeskommunene. I 2004 ble ansvaret for rusmiddelmissbrukeromsorgen og fylkesbarnevernet også overført til staten.

Disse endringene innebærer at fylkeskommunene har fått større fokus på rollen som regional utviklingsaktør. Fortsatt har fylkeskommunene ansvar for en rekke viktige tjenester til befolkningen slik som videregående opplæring, tannhelse, kollektivtransport og fylkesveger, samt på en rekke områder innenfor kultursektoren.

I figuren som følger vises utviklingen i netto driftsresultat. Netto driftsresultat er sum driftsinntekter fratrukket driftsutgifter i sektorene, netto renteutgifter og avdrag på lån. Denne resultatstørrelsen sier noe om resultatet av årets drift. Figuren som følger viser utviklingen i netto driftsresultat i perioden 2000 til 2007.

Dersom en tar netto driftsresultat i prosent av netto driftsinntekter får en netto resultatgrad. Figuren som følger viser utviklingen i netto resultatgrad for Aust-Agder fylkeskommune og fylkeskommunene sett under ett for perioden 2000 til 2007.

Som en ser av figuren, har Aust-Agder fylkeskommune i de tre siste årene hatt et bedre resultat enn gjennomsnitt av landets fylkeskommuner.

Når det gjelder vedtatt budsjett for 2008 tok det utgangspunkt i fylkeskommunens økonomiske situasjon pr. oktober 2007 med de inntektsrammer som fulgte av regjeringens forslag til statsbudsjett for 2008.

Sammenlignet med vedtatt budsjett har det funnet sted en rekke endringer i løpet av året. De vesentligste endringene som forverrer den økonomiske situasjon er:

- økte utgifter til lønnsoppgjør med 3,0 mill. kroner og pensjonskostnader med 5,6 mill. kroner,
- økte utgifter til kollektivtransport med 5,4 mill. kroner,
- økte utgifter til spesialundervisning og gjesteelever med 5,3 mill. kroner,
- økte utgifter til kjøp av tjenester fra IKT Agder IKS med 1,1 mill. kroner,
- økte utgifter Agresso økonomi med 1,3 mill. kroner,
- reduserte statstilskudd teknisk fagskole og landslinjetilbud med 1,9 mill. kroner.

De vesentligste endringene som forbedrer den økonomiske situasjonen er:

- økt skatt og rammetilskudd med 13,7 mill. kroner,
- tilbakeføring av overskudd fra KLP med 2,8 mill. kroner,
- reduserte utgifter tilskudd til lærebedrifter og fag- og svenneprøveavvikling med 1,3 mill. kroner,
- transporttjeneste for funksjonshemmede med 0,5 mill. kroner,
- reduserte kostnader seniortillegg med 0,7 mill. kroner,
- reduserte utgifter knyttet til elevPCordningen med 0,65 mill. kroner.

Det framgår av rapporten for 2. tertial at det knytter seg usikkerhet rundt en del underliggende forhold som gir utfordringer i forhold til å få til et regnskap i balanse for 2008.

3.2 Rammebetingelser

3.2.1 Økonomi

Høsten 2008 har vært sterkt preget av stor uro i finans- og aksjemarkeder i hele verden. Dette innebærer at det er knyttet stor usikkerhet til den økonomiske utviklingen både i norsk økonomi og ikke minst i verdensøkonomien. Omtalen i dette avsnittet er basert på Nasjonalbudsjettet 2009. Dette dokumentet ble utarbeidet på et tidspunkt før uroen fikk det omfanget en kjenner til i dag.

Verdensøkonomien har de siste årene vært inne i den kraftigste oppgangen siden begynnelsen av 70-tallet. Dette skyldes bl.a. sterk vekst i Kina og India. Det siste året har vært preget av betydelig uro i de internasjonale finansmarkedene og verdensøkonomien preges nå av økt usikkerhet og avtakende økonomisk vekst. I Nasjonalbudsjettet 2009 legges det til grunn at veksten i verdensøkonomien vil avta fra 5 % i 2007 til om lag 4 % i 2008 og 3 ¾ % i 2009.

Også veksten hos Norges viktigste handelspartnere har avtatt. Etter fire år der den økonomiske aktiviteten hos våre viktigste handelspartnere har økt med rundt 3 % pr. år, ligger

det nå an til vekst på 1,9 % i 2008 og 1,2 % i 2009. Det understrekes at usikkerheten i disse anslagene er stor.

De siste fire årene har norsk økonomi vært inne i den sterkeste konjunkturoppgangen siden tidlig på 1950-tallet. Det er nå klare tegn til at konjunkturtoppen er passert, og at veksten i fastlandsøkonomien vil avta. Tiltakende prisvekst på norskproduserte varer og tjenester bidrar til at den underliggende prisstigningen for tiden ligger over inflasjonsmålet på 2,5 %. Noe lavere lønnsvekst framover vil etter hvert bidra til å trekke prisveksten ned igjen. Husholdningenes etterspørsel har imidlertid utviklet seg svakt det siste halve året og sparingen ligger nå på et lavt nivå, samtidig som renten har steget betydelig. Det peker nedover både for industrien og i bygge- og anleggsnæringen. Utviklingen i internasjonale finansmarkeder den siste tiden har imidlertid gjort de økonomiske utsiktene mer usikre, men Norge står bedre rustet til å møte utfordringene enn mange andre land.

Samlet sett anslås BNP for fastlands-Norge å øke med vel 3 % i 2008. Det er ¼ prosentpoeng mer enn anslaget i revidert nasjonalbudsjett 2008. For 2009 forventes BNP å avta til knapt 2 %. Veksten i husholdningenes forbruk ventes å falle fra vel 5 % som gjennomsnitt for de foregående fire årene til under 2 ½ % både i 2008 og 2009.

Nedgang i prisene på mange importerte konsumvarer og relativt moderat innenlandsk kostnadsvekst bidro i perioden 2003 - 2006 til å holde prisstigningen nede. I 2007 bidro tiltakende lønnsvekst til å trekke den underliggende prisveksten opp. Sterk vekst i energiprisene bidrar nå til å trekke den samlede konsumprisveksten opp, og KPI anslås å stige med 3 ¾ % i 2008 og 3 % i 2009. Årslønnsveksten anslås til 6 % i 2008 og 5 % i 2009. Til sammenligning anslås lønnskostnadsveksten for våre handelspartnere til 3 ½ % i 2008 og 3 ¼ % i 2009.

Det norske rentenivået har steget de siste årene. Siden første halvår 2005 har Norges Banks styringsrente steget med 3 ¾ prosentenheter. Ved utgangen av september var denne på 5 ¾ %. Anslagene til Norges Bank for framtidig rentenivå antyder at styringsrenten vil bli noe lavere. Som følge av uroen i finansmarkeder har rentenivået i pengemarkedet vært høyere enn styringsrenten.

3.2.2 Arbeidsmarkedet

Sysselsettingsveksten har vært rekordhøy de siste årene. Den sterke oppgangen har bl.a. et motstykke i at arbeidsmarkedsstyrken har økt sterkere. Arbeidsinnvandringen har gått markert opp, samtidig som yrkesdeltakelsen til den norske befolkningen har økt til et svært høyt nivå både blant kvinner og menn. Siden våren 2003 har sysselsettingen i fastlandsøkonomien steget og ledigheten har falt til det laveste nivået på 20 år. Arbeidsmarkedet er fortsatt stramt, og bedriftene melder om problemer med å rekruttere kvalifisert arbeidskraft selv om det nå er tegn til avmating i norsk økonomi. Avdempet vekst i norsk økonomi i 2008 og 2009 tilsier også at knappheten på arbeidskraft vil avta. Aldring i befolkningen trekker i retning av redusert vekst i arbeidsstyrken, og om lag 1/5 av befolkningen i yrkesaktiv alder er i dag på ulike helserelaterte ordninger eller AFP. Utviklingen fremover vil i stor grad avhenge av i hvilken grad det er mulig å mobilisere ytterligere arbeidskraftreserver ved at flere som i dag er utenfor arbeidsmarkedet kommer inn i arbeidsstyrken, eller gjennom fortsatt høy arbeidsinnvandring.

Ved utgangen av september 2008 var det registrert 41 990 helt ledige personer i landet. Dette tilsvarer 1,7 % av arbeidsstyrken. Selv om arbeidsledigheten og permitteringer innen bygg og anlegg øker, er arbeidsledigheten innen denne sektoren fremdeles på et lavt nivå med på 1,9 %. Det anslås at ledigheten i 2009 fortsatt vil holde seg lav, men ikke fult så lav som gjennom det siste året.

Tall for Aust-Agder viser 975 personer ledige ved utgangen av september. Dette utgjør 1,8 % av arbeidsstyrken. 117 personer er permitterte i september og det er en økning på om lag 100 personer fra samme måned i 2007.

3.2.3 Befolkningsutvikling

Befolkningsutviklingen i Aust-Agder vil ha stor betydning for etterspørselen etter de tjenester som fylkeskommunen produserer. Folketallet i Aust-Agder pr. 1.1.2008 var 106 130. Aust-Agder har hatt noe høyere befolkningsvekst enn landsgjennomsnittet. I 2007 hadde Aust-Agder en vekst på 1,3 %, mens landet hadde en vekst på 1,2 %.

3.2.4 Forvaltningsreform

Regjeringen la 24. oktober fram Ot.prp. nr.10 (2008-2009) Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen).

Proposisjonen behandler de forslag regjeringen har til styrking av fylkeskommunenes oppgaver fra 2010. En del områder er tenkt bestemt i forbindelse med Stortingets behandling av proposisjonen, men dokumentet inneholder også en ”meldingsdel”, der forhold som fortsatt er under utredning omtales.

Den viktigste endringen er forslaget om å overføre øvrige riksveger. Fylkeskommunene vil dermed få ansvaret for 80 % av det offentlige vegnettet (utenom kommunale veier). For Aust-Agders del er statens forslag at fylkeskommunen overtar alle statlige veger unntatt E18 og rv9. Det heter at fylkeskommunene overtar ansvaret for øvrig riksvegnett med den standard det har og tilhørende rettigheter og forpliktelser. Hvordan fylkeskommunene blir kompensert økonomisk i forbindelse med reformen vil bli avklart i kommuneproposisjonen våren 2009, der et nytt inntektssystem for fylkeskommunene vil bli presentert.

Når det gjelder overføring av personell, er signalene ulike. I Samferdselsdepartementets budsjettforslag for 2009 fremgår det bl.a.:

”Statens vegvesen beholdes samlet med en felles statlig vegadministrasjon... Overføring av ansvaret for øvrig riksvegnett og styrking av fylkene som regionale plan- og utviklingsaktører, vil kunne utløse behov for styrking av fylkenes kompetanse på enkelte områder uten at det i praksis er mulig eller ønskelig å redusere Statens vegvesens kompetanse. Dette vil kunne innebære en viss samlet styrking på noen områder, men vil kunne være nødvendig for at staten og fylkene skal kunne ivareta sitt ansvar og sine oppgaver på en forsvarlig måte.”

I Ot.prp. nr. 10 heter det:

”I høringsnotatet fremgår det at enkelte oppgaver innenfor generell vegplanlegging og kollektivtransport overføres dersom det blir en forsterket fylkesmodell. Samferdselsdepartementet vil komme tilbake til dette i egen odelstingsproposisjon...”

Kommunal- og regionalministeren har i følge Kommunal Rapport uttalt at det vil bli overført personalressurser i forbindelse med denne delen av reformen.

Stikkordsmessig foreslås det også overføring av oppgaver på andre områder:

Kunnskapsdepartementets områder:

- Drifts- og finansieringsansvaret for fagskolene overføres til fylkeskommunene. Fylkeskommunene skal sørge for at det finnes et fagskoletilbud i fylket som ivaretar lokale, regionale og nasjonale kompetansebehov.
- Fylkeskommunene skal veilede om og medvirke til kvalitetsutvikling på grunnskolenivå.
- Fylkeskommunene skal oppnevne to eksterne styremedlemmer til statlige høyskoler.

Kultur- og kirkedepartementets område:

- Midlene til regionale kulturbygg vil bli kanalisert inn i den desentraliserte ordningen for kulturhus.
- Fylkeskommunene får større ansvar for oppnevning av styreledere og styremedlemmer til region-/landsdelsinstitusjoner og knutepunktinstitusjoner.
- Kriteriene for fordeling av spillemidler til idrettsanlegg vil bli gjennomgått.

Landbruks- og matdepartementets område:

- Fylkeskommunene får ansvar for virkemidler knyttet til styrking av rekruttering og kompetanseheving i landbruket.
- Fylkeskommunene overtar fylkesmannens rolle i verdiskapingsprogrammene og ansvar for oppnevning av representant til Innovasjon Norges faglige møtearenaer.
- Fylkeskommunene overtar fylkeslandbruksstyrets uttalelsesrett knyttet til landbrukspolitiske saker.

Miljøverndepartementets område:

- Fylkeskommunene skal overta fylkesmannens oppgaver knyttet til bevaring av innlandsfisk/høstbare viltarter og jakt/fiske på disse.
- Vannregionmyndigheten etter forskrift om vannforvaltning overføres fylkeskommunene.
- Videre overføres oppgavene knyttet til å tilrettelegge og ivareta allment friluftsliv.

Fiskeri- og kystdepartementets område:

- Fylkeskommunene overtar deler av akvakulturforvaltningen og forvaltningen av viltlevende marine ressurser tilknyttet kystsel, skolekvoter, lokale fiskerireguleringer, tang og tare samt kongekrabbe.

Nærings- og handelsdepartementets område:

- Fylkeskommunene skal samlet eie 49 % av Innovasjon Norge.
- SIVA vil sammen med fylkeskommunene arbeide videre for å avklare interessen for regionale innovasjonsselskap.

En del av oppgavene skal konkretiseres mer siden.

Blant de oppgaver som henvises til egne prosesser er:

- Det arbeides med lovforankring av folkehelsearbeidet. Et høringsnotat bebudes ved årsskiftet 2008/2009. Det arbeides også med formalisering av fylkeskommunenes ansvar og oppgaver på dette området i en egen prosess fram mot april 2009.
- Det skal opprettes 5-7 regionale forskningsfond, som skal dele avkastningen av en kapital på 6 milliarder kroner. Hver fylkeskommune skal delta i bare ett fond, og fylkeskommunene får selv i oppgave å finne sammen i samarbeidsgrupperinger innenfor antallsrammen på 5-7 fond. Norges forskningsråd og fylkeskommunene får i oppdrag å arbeide videre med organiseringen.
- Tronutvalget foreslo et utvidet fylkeskommunalt ansvar for opplæring av voksne, herunder at ansvaret for grunnskoleopplæring for voksne etter opplæringsloven flyttes fra kommunen til fylkeskommunen. Kunnskapsdepartementet vil utrede dette forslaget.
- De fleste oppgavene hos fylkesmannen på friluftsområdet foreslås overført. Det arbeides med lovendringer her.

Det kan synes som det i tillegg til overtakelsen av riksvegnettet, er styrkingen av fylkeskommunenes rolle i folkehelsearbeidet og de regionale forskningsfond som er de viktigste nye oppgavene i forbindelse med reformen. En del oppgaver vil være marginale, og kan skape gråsoneproblematikk mellom fylkeskommunen og regionale statlige myndigheter.

Fylkesrådmannen vil komme tilbake til de enkelte elementer i reformen etter hvert som konsekvensene klargjøres. De økonomiske konsekvensene vil bli innarbeidet i økonomiplanen fra og med 2010.

3.2.5 Spesielle forhold av betydning for fylkeskommunene

Styrket kontroll med fylkeskommunenes økonomi fram mot regionreformen

I forbindelse med den bebudede regionreformen fra 2010 har Stortinget vedtatt at vedtak i fylkestinget for budsjettåret 2007, 2008 og 2009 om opptak av lån eller vedtak om langsiktige avtaler utover fire budsjettår krever godkjenning av departementet. Vedtaket trådte i kraft 29. juni 2007. Dette innebærer at vedtak om låneopptak eller langsiktige leieavtaler som er gjort etter 29. juni 2007 krever godkjenning av departementet.

Som følge av at den bebudede regionreformen ikke får det omfang som en tidligere regnet med foreslår regjeringen i Ot.prp.nr.10 at dette vedtaket opphører.

Merverdiavgiftskompensasjon for utgifter i investeringsregnskapet

Fra 2010 har Kommunal- og regionaldepartementet bestemt at det blir en endring i hvordan kommunene og fylkeskommunene kan disponere merverdiavgiftskompensasjon for utgifter i investeringsregnskapet. Endringen innebærer at inntektene fra merverdiavgiftskompensasjon på investeringer skal føres i investeringsregnskapet og ikke i driftsregnskapet som i dag. For budsjettåret 2010 skal minimum 20 prosent av merverdiavgiftskompensasjonen fra investeringer overføres til investeringsregnskapet. For 2011 skal minimum 40 prosent overføres, for 2012 minimum 60 prosent og for 2013 minimum 80 prosent. Fra og med budsjettåret 2014 skal merverdiavgiftskompensasjon fra investeringer i sin helhet regnes som inntekter knyttet til investeringsprosjekter og budsjetteres i investeringsregnskapet.

For Aust-Agder fylkeskommune bør ikke denne endringen ha betydning. Fylkeskommunen har siden ordningen med kompensasjon for merverdiavgift ble innført hatt som strategi å tilpasse seg som om disse kompensasjonssinntektene ble ført i investeringsregnskapet.

3.2.6 Det økonomiske opplegget for 2009

I følge statsbudsjettet for 2009 legges det opp til en reell vekst i kommunesektorens samlede inntekter på 8,4 mrd. kroner i 2009. Av veksten i de samlede inntektene utgjør de frie inntektene 4,7 mrd. kroner. Av disse vil fylkeskommunene få 880 mill. kroner.

Veksten i de frie inntektene må blant annet ses i sammenheng med at den demografiske utviklingen antas å medføre økte utgifter for kommunesektoren i 2009. Beregninger utført av Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) indikerer at kommunesektoren kan få merutgifter i 2009 i størrelsesorden 1,1-1,4 mrd. kroner knyttet til den demografiske utviklingen dersom gjennomsnittskostnadene i tjenesteytingen holdes konstant. Av de samlede merutgiftene knyttet til den demografiske utviklingen anslås det at 300-350 millioner kroner gjelder fylkeskommunene. De seinere år har det vært en sterk vekst i antall 16-18-åringer i videregående opplæring. Som følge av dette har fylkeskommunene fått en noe sterkere prosentvis inntektsvekst enn kommunene i budsjettopplegget for de enkelte år. Fra 2009 flater veksten i antall 16-18-åringer ut. For 2009 legger regjeringen derfor opp til om lag lik prosentvis vekst i de frie inntektene for kommunene og fylkeskommunene.

Ordningen med gratis læremidler ble innført i Vg2 høsten 2007. I 2008 ble ordningen utvidet til å gjelde videregående trinn 3. Fra høsten 2009 skal ordningen også gjelde videregående trinn 1. Regjeringen foreslår å bevilge 372,6 mill. kroner i kompensasjon til skoleeier som blir lagt inn i rammetilskuddet til fylkeskommunene.

Økte rammetilskudd til fylkeskommunene på 100 mill. kroner som Stortinget vedtok ved behandling av revidert nasjonalbudsjett for 2008, er ikke videreført til 2009. Fortutsetningen for vedtaket var at midlene skulle gå til å styrke og opprettholde kollektivtransport. Bakgrunnen for vedtaket er de økte drivstoffkostnadene som har gitt kollektivselskapene økte kostnader.

Kommunesektorens skatteinntekter i 2008 ble oppjustert med om lag 1 mrd. kroner fordelt med om lag 900 mill. kroner på kommunene og om lag 100 mill. kroner på fylkeskommunene i forhold til revidert nasjonalbudsjett. Disse økte skattene videreføres heller ikke til 2009.

Kostnadsveksten i kommunesektoren i 2008 anslås til 5,6 %, som er 0,8 % mer enn lagt til grunn i revidert nasjonalbudsjett 2008. Høy lønnsvekst bidrar til at også kostnadsveksten blir høyere enn det opprinnelig ble lagt til grunn. Isolert sett trekker økte kostnader realveksten i kommunesektorens samlede inntekter ned med vel 2 mrd. kroner fra 2007 til 2008. Denne økte prisveksten i 2008 blir heller ikke kompensert.

Det foreslås å opprette rentekompensasjonsordning til investeringer og rehabilitering av skole- og svømmeanlegg. Det tas sikte på en investeringsramme på 15 mrd. kroner, hvorav 2 mrd. kroner fases inn i 2009. Beregningen av rentekompensasjonen skjer med utgangspunkt i et serielån med flytende rente, 20 års løpetid etter fem års avdragsfrihet.

Tilskudd til opplæring av språklige minoriteter i videregående opplæring innlemmes i de frie inntektene i 2009. Øremerkede tilskudd som innlemmes i de frie inntektene inngår ikke i

veksten i de frie inntektene, men vil øke andelen frie inntekter innenfor den totale inntektsrammen.

Det ble foretatt endring i opplæringsloven slik at retten til opplæring skal gjelde alle voksne over 25 år, og ikke bare voksne som er født 1978 og senere. Denne lovendringen ble vedtatt i mai 2008, og det har blitt lagt inn 30 mill. kroner i rammetilskuddet til fylkeskommuner for å dekke helårseffekten i 2009.

Bedriftseiere skal sende melding til fylkeskommunene ved planer om nedlegging av bedrifter med mer enn 30 ansatte i følge lov om meldeplikt ved nedlegging av næringsvirksomhet, som trådte i kraft 1. juli 2008. Fylkeskommunen skal behandle meldingen i løpet av en 30 dagers periode. Årlige kostnader for fylkeskommunene ved å administrere ordningen er beregnet til 3,8 mill. kroner.

Det blir frigjort om lag 400 mill. kroner til kompetanseutvikling ved innføring av Kunnskapsløftet. Departementet legger opp til at disse midlene blir brukt til etablering av et varig system for videreutdanning for lærere, til etterutdanning på prioriterte områder og til en ny rektorutdanning.

Lønns- og prisveksten i kommunesektoren anslås til 4,5 %. Denne deflatoren beregnes med utgangspunkt i en forventet lønnsvekst på 5,0 % og en prisvekst på varer og tjenester på 3,6 %. Sterk vekst i energiprisene bidrar nå til å trekke den samlede konsumprisveksten opp. I nasjonalbudsjettet anslås veksten i konsumprisindeksen 3 ¾ % i 2008 og 3 % i 2009.

3.2.7 Skatt og rammetilskudd 2009–2012 for Aust-Agder fylkeskommune

Innbyggertallet ved inngangen til det aktuelle budsjettår skal benyttes ved beregning av rammetilskuddet det enkelte år. Det er særlig utviklingen i aldersgruppen 16-18 år som har betydning. I mai 2008 forelå det nye og oppdaterte befolkningsframskrivninger fra Statistisk sentralbyrå (SSB). En har i tallene nedenfor lagt disse til grunn. Tabellen nedenfor viser utviklingen i antall 16-18 åringer for landet som helhet og for Aust-Agder.

	2009		2010		2011		2012	
	Antall	Økn. i %	Antall	Økn. i %	Antall	Økn. i %	Antall	Økn. i %
Landet	193 665	1,3 %	193 544	-0,1 %	193 647	0,1 %	194 847	0,6 %
Aust-Agder	4 573	0,5 %	4 592	0,4 %	4 501	-2,0 %	4 536	0,8 %

Det framgår av tabellen at Aust-Agder fylkeskommune har en svakere vekst fra 2008 til 2009 enn landet forøvrig. Videre har Aust-Agder en liten vekst fra 2009 til 2010, mens landet har en liten reduksjon. I 2011 har Aust-Agder en lavere vekst enn landet forøvrig, mens veksten er noe sterkere enn landet forøvrig i 2012.

Med utgangspunkt i befolkningsframskrivingene fra SSB har fylkesrådmannen foretatt nye beregninger for skatt og rammetilskudd for økonomiplanperioden 2009-2012. En har ved beregningene forutsatt en reell vekst i frie inntekter for fylkeskommunene på 880 mill. kroner i 2009. For perioden 2010-2012 har en lagt til grunn en reell inntektsvekst for fylkeskommunene på 300 mill. kroner. Veksten er noe høyere enn det en la til grunn i økonomiplan 2008-2011.

Forutsetningene ovenfor gir følgende beregnede inntekter for Aust-Agder fylkeskommune (løpende priser):

(tall i hele tusen kroner)	2009	2010	2011	2012
Skatt	425 600	447 400	470 100	494 000
Rammetilskudd	475 200	503 500	529 600	559 900
Sum	900 800	950 900	999 700	1 053 900

Ved beregningene har en tatt utgangspunkt i de statlige lønns- og prisforutsetningene for 2009. For resten av planperioden har en lagt til grunn en deflator (samlet pris- og lønnsvekst) på 4,5 %.

3.3 Tidligere vedtak med konsekvenser for perioden

Fylkeskommunens utgifter er i stor grad en konsekvens av tidligere vedtak. Utgiftsnivået for 2008 videreføres dersom man ikke iverksetter tiltak. Som et ledd i arbeidet med økonomiplan og budsjett har fylkesrådmannen sett nærmere på hvilke bindinger som ligger på utgiftssiden ved videreføring av eksisterende virksomhet. Videre er de økonomiske konsekvenser av politiske vedtak m.v. innarbeidet.

Grunnbudsjett (løpende priser, hele 1.000 kroner)	Budsjett 2009	Økonomiplan		
		2010	2011	2012
Skatteinntekter	425 600	446 300	467 900	490 600
Rammetilskudd	475 200	502 100	526 700	555 300
Andre generelle statstilskudd	5 200	4 700	4 300	4 300
Tilbakeført overskudd, KLP	1 800	1 800	1 800	1 800
Sum frie disponible inntekter	907 800	954 900	1 000 700	1 052 000
Netto finansinntekter/-utgifter	19 400	21 800	22 700	22 000
Netto avsetninger	800	800	800	800
Til fordeling drift	887 600	932 300	977 200	1 029 200
Fordelt slik:				
Virksomheter og tjenester	872 900	915 000	958 200	998 700
Egenkapitalinnskudd, KLP	900	900	900	900
Sum fordelt drift	873 800	915 900	959 100	999 600
Til disposisjon	13 800	16 400	18 100	29 600

I frie disponible inntekter er økning i rammetilskudd som følge av innføring av ordningen med gratis læremidler innarbeidet med 8,3 mill. kroner i 2009.

Dette forholdet er ikke innarbeidet på utgiftssiden. Det framgår av tabellen at en har 13,8 mill. kroner til disposisjon i 2009, 16,4 mill. kroner i 2010, 18,1 mill. kroner i 2011 og 29,6 mill. kroner i 2012.

Forutsetninger for skatt og rammetilskudd er omtalt tidligere, og gjentas derfor ikke her. Det vises til nærmere omtale i kap. 3.2.

Når det gjelder renter og avdrag, har en i grunnbudsjettet lagt opp til maksimal avdragstid for lån tatt opp t.o.m. 2004. For senere lån er det regnet en avdragstid på 10, 20 og 30 år.

Rente- og avdragsutgifter som følger av nye prosjekter og låneopptak er en del av tiltaksdelen i økonomiplanen og budsjettet. En har i denne sammenheng regnet bygging av ny videregående skole i Arendal som et tiltak. Teknisk har en innarbeidet renteinntektene med utgangspunkt i en kontantbeholdning på 250 mill. kroner. Videre har en innarbeidet renteinntekter og -utgifter som følger av opptak av lån for videre utlån til Aust-Agder Vegfinans AS, Setesdal Vegfinans AS, Kollektivterminalen as og Fylkeshuset AS. Disse påvirker ikke balansen.

Konsekvensene av kjente lønnsoppgjør er beregnet og lagt til i rammene. Når det gjelder pensjonspremier har en for Statens pensjonskasse (SPK) lagt til grunn en premiesats på 13,26 % for hele økonomiplanperioden. Dette er en økning på 1,93 % sammenlignet med 2008. Endringen innebærer økte kostnader med 5,5 mill. kroner hvert av årene i hele økonomiplanperioden.

Forsikringspremien i Kommunal landspensjonskasse (KLP) går noe ned fra 2009. Dette skyldes endringer i folketrygdens regler, som har medført økt pensjon fra folketrygden og dermed redusert pensjon fra KLP. Også uttaket av AFP for 65-66 åringer har vist seg å bli en god del lavere enn først antatt. Tilskuddssatsene for AFP 65-66 i KLP settes derfor også ned fra 2009. Premien påvirkes bl.a. av lønns- og trygdeoppgjørene, KLPs avkastning på finansplasseringene (inkl. rentenivå) og utviklingen i fylkeskommunens premiereserve. For fellesordningen er det lagt til grunn en premiesats på 19,8 % i 2009, mot 22,2 % i 2008. For ordningen for folkevalgte er premiesatsen på 49,2 % i 2009, mot 54,2 % i 2008. Endringene innebærer en reduksjon i kostnader med 4,1 mill. kroner hvert år.

De senere årene har generalforsamlingen i KLP besluttet å tilbakeføre deler av de regnskapsmessige overskuddene til kundenes premiefond. En har lagt til grunn at dette også vil bli gjort for hele økonomiplanperioden. En har mottatt foreløpige opplysninger om størrelsen på beløpet for 2009. Dette er på 1,8 mill. kroner. En har lagt dette beløpet til grunn for hele økonomiplanperioden.

Videre har KLP de senere årene krevd inn egenkapital for å styrke selskapets soliditet. Dette er nærmere omtalt i kapittel 4.9 Investeringer/finansiering, da egenkapitalinnskuddet skal føres i investeringsregnskapet. Avsetningen er på 0,9 mill. kroner hvert år.

I tillegg er det en rekke enkelt forhold som er innarbeidet. De viktigste er omtalt under.

Det er lagt inn utgifter til stortingsvalg i 2009, samt kommune og fylkesvalg i 2011. Utgifter til felles IKT-strategi er innarbeidet i samsvar med vedtak i fylkesutvalgssak 110/2008 ”Justert prosjekt – Samordning av IKT-systemer hos eierne av IKT Agder”. Dette innebærer utgifter på 2,6 mill. kroner pr. år i 2009, 2010 og 2011. Videre er økt antall brukere innenfor IKT-området og økte kostnader forbundet med disse lagt inn.

Det er justert for helårskonsekvensen av klasseoppsettet, slik at det er antall klasser igangsatt høsten 2008 som er lagt til grunn. Når det gjelder utgifter til overtallighet er det i grunnbudsjettet innarbeidet samme beløp som i 2008. Det er innarbeidet 5,5 mill. kroner. Samtidig er det gjort endringer som følger av IB-linja ved Arendal videregående skole, utvidelse av tilbudet innenfor utdanningsprogrammet studiespesialisering med formgivningsfag og utvidelse av tilbudet innen dans ved Tvedestrand videregående skole. En justert for endringer som følger av endringer i leieavtaler. Det er innarbeidet 3 mill. kroner til kjøp av utstyr ved skolene i hele planperioden.

I tråd med vedtaket i økonomiplan 2008-2011 er det lagt inn midler til elevPC-er, slik at alle elever som starter i Vg1 høsten 2009 får PC. Videre er det lagt inn midler til styrket helse-tilbud til elever i videregående opplæring, treårig prosjekt ved Blakstad og Strømsbu videregående skoler.

Rammene til tilrettelagt opplæring er økt med 6,7 mill. kroner. Dette er helårskonsekvensen av rammeøkningen på 2,8 mill. kroner som ble gitt i rapporten for 2. tertial 2008. I løpet av de tre siste årene har en økt rammen til tilrettelagt opplæring med om lag 12 mill. kroner.

Bevilgningen til voksenopplæring er videreført i tråd med fylkestingets vedtak i økonomiplan 2008-2011. Denne er på i underkant av 8,2 mill. kroner. Tilskudd til lærebedrifter, samt avvikling av fag- og svenneprøver er innarbeidet i samsvar med de endringer en gjorde i rapporten for 2. tertial 2008. Dette innebærer en reduksjon på 1,3 mill. kroner.

Innen tannhelse er det kun gjort endring som følge av endring i leiekontrakt vedrørende nye klinikklokaler i Tvedestrand. Videre er utstyrsbevilgningen gitt i 2008 til nye lokaler i Tvedestrand tatt vekk. Nivået på bevilgningen til utstyr på 0,6 mill. kroner er videreført i hele planperioden. Forventet inntektsnivå er justert ned med 0,5 mill. kroner som følge av endring i refusjonsregelverket for trygdeytelser, samt fylkestingets vedtak i rapporten for 1. tertial 2008.

På kulturområdet er det kun gjort mindre endringer. En har innarbeidet utvidelse av den kulturelle skolesekken i tråd med fylkesutvalgets vedtak i sak 91/2008 ”Utvidelse av den kulturelle skolesekken til videregående opplæring i Aust-Agder”.

Til samferdsels- og vegformål er det innarbeidet kompensasjon til ruteselskapene for prisvekst for den delen av utgiftene som ikke dekkes av fylkeskommunens tilskudd. I rapporten for 1. tertial 2008 ble rammene innen kollektivtransport økt med ca. 2,8 mill. kroner. Dette vedrører kostnadsøkninger utover det som var forutsatt i budsjettet for 2008 og er videreført i grunnbudsjettet. Kostnaden til båttrafikken fra Tvedestrand har også økt noe utover forutsetningen for 2008 budsjettet. Dette er innarbeidet i grunnbudsjettet med ca. 0,25 mill. kroner. Transport for funksjonshemmede ble ut fra forbruk redusert med 0,5 mill. kroner i 2008. Dette er videreført, men tjenesten er korrigert med statsbudsjettets deflator for lønns- og prisvekst i kommunal sektor. Dette er ikke videreført i grunnbudsjettet. Bonusordningen for rutebilselskapene foreslås i økonomiplan og budsjett erstattet med et miljøfond. Bonusordninger som var budsjettet med 0,9 mill. kroner er derfor fjernet fra grunnbudsjettet.

3.4 Strategi

Ved utarbeiding av økonomiplanen, har fylkesrådmannen lagt opp til et samlet økonomisk opplegg som over tid kan bidra til:

- en sunn økonomisk tilpasning som legger forholdene til rette for bygging av kulturhistorisk senter på Langsæ og ny videregående skole i Arendal,
- en bedring av kvaliteten på tjenestetilbudet,
- en positiv profilering av fylkeskommunen,
- en styrket posisjon som regional utviklingsaktør,
- økt satsing på miljø- og energiltak.

Videre har en tatt utgangspunkt i regjeringens forslag til statsbudsjett for 2009. En har videre forutsatt en viss avdempning av den reelle inntektsveksten i kommunesektoren i perioden 2010-2012. Elevtallsutviklingen i det videregående skoleverket tilsier heller ikke at fylkeskommunene kan forvente en sterkere prosentvis vekst i de frie inntektene enn primærkommunene. Det er derfor lagt til grunn at fylkeskommuner og kommuner fra 2010 og ut planperioden vil ha omtrent samme prosentvise vekst i de frie inntektene.

Som det går frem av forrige kapittel har en til disposisjon 13,8 mill. kroner i 2009, 16,4 mill. kroner i 2010, 18,1 mill. kroner i 2011 og 29,6 mill. kroner i 2012. Ved vurdering av disse tallene må en ta hensyn til at en på inntektssiden har innarbeidet konsekvensene av elevtallsutviklingen, samt økte overføringer som følge av ordningen med gratis læremidler. De tilhørende utgiftene er det imidlertid ikke tatt hensyn til. De vil bli egne tiltak i økonomiplanen.

En har heller ikke tatt hensyn til den sterke kostnadsveksten en har innen kollektivtrafikken bl.a. som følge av bransjeavtalen, økte drivstoffpriser og lønnsoppjøret i 2008. For at denne kostnadsveksten ikke skal ha for store konsekvenser for den øvrige fylkeskommunale virksomheten må det bl.a. gjennomføres takstøkninger som er langt høyere enn den alminnelige pris- og lønnsveksten i samfunnet og som heller ikke er ønskelige i et miljømessig perspektiv.

Det er heller ikke tatt hensyn til de økte utgiftene som følger av vedtakene om å bygge ny skole i Arendal og nytt kulturhistorisk senter på Langsæ. Bygging av ny videregående skole i Arendal som skal stå ferdig høsten 2012 innebærer et betydelig økonomisk løft for fylkeskommunen. Det kan sammenlignes med hva bygging av E-fløyen på sykehuset var for datidens fylkeskommune. Renter og avdrag knyttet til bygging av skolen vil i 2014, som er det året med høyest belastning, beløpe seg til omlag 32 mill. kroner. Ved beregningene har en tatt hensyn til en egenkapital på 50 mill. kroner.

En sunn økonomi tilsier at en bør legge opp til en viss driftsfinansiering av investeringene. I likhet med tidligere år har en derfor i fylkesrådmannens forslag til økonomiplan lagt opp til at inntektene fra merverdiavgiftskompensasjon på investeringer benyttes til redusert låneopptak. Dette er også i samsvar med de endringene i regnskapsføringen av merverdiavgiftskompensasjon som det legges opp til fra 2010.

Ved inngangen til 2009 gjør en nå regning med å ha et disposisjonsfond på vel 40 mill. kroner. Siktemålet med et slikt disposisjonsfond er at det kan disponeres inn i driften i de årene hvor rente- og avdragsbelastningen for den nye skolen i Arendal og utbyggingen av det kulturhistoriske senteret på Langsæ er høyest.

Ved bruken av disposisjonsfondet er det viktig å være klar over at en først i 2013/2014 vil få full virkning av de økte kapitalkostnadene knyttet til disse prosjektene. Det bør derfor være et betydelig beløp igjen på disposisjonsfondet ved utløpet av denne planperioden for å unngå å måtte gjennomføre store utilsiktede innsparingstiltak i neste planperiode.

I likhet med 2008 vil en også i 2009 disponere betydelige midler til distrikts- og regionalutviklingstiltak. Dette gjelder både konsesjonskraftinntekter hvor en vil disponere 37,0 mill. kroner og KRD-midler hvor en vil disponere 27,25 mill. kroner, til sammen 64,25 mill. kroner.

Fylkesrådmannen vil også i denne økonomiplanen foreslå at en bruker konsesjonskraftinntekter til konkrete prosjekter som normalt burde vært finansiert av ordinære driftsinntekter. En forutsetning for slik anvendelse av konsesjonskraftinntektene er at det i hovedsak går til prosjekter som er tidsavgrensede og har karakter av å være regionale utviklingstiltak. Eksempler på dette er skoleutviklingstiltak ved Åmli vidaregåande skole, kompetansehevingstiltak, utviklings- og miljøtiltak i forbindelse med de nye avtalene med rutebilselskapene og elev-PC-er.

Fylkestinget vedtok i oktober at fylkeskommunen fortsatt skulle være medlem av Konesesjonskraftfondet for Aust-Agder IKS. I den forbindelse ble det inngått en avtale med kommunene om fordeling av konsesjonskraftinntekter for perioden 1.5.2010–31.12.2019. Ny selskapsavtale for fondet ble også vedtatt.

Avtalen med kommunene innebærer at fylkeskommunen i en 10-årsperiode har forpliktet seg til årlige bevilgninger på 10 mill. kroner til utbygging av riksveg 9 og 4 mill. kroner til Setesdal regionråd. Den nye fordelingen av konsesjonskraftinntektene vil imidlertid også innebære økte inntekter for fylkekommunen. Også andre forhold kan peke i retning av økte konsesjonskraftinntekter fra 2010. Hvor mye konsesjonskraftinntektene vil øke er vanskelig å anslå på nåværende tidspunkt, da det er stor usikkerhet til slike prognoser.

Den nye selskapsavtalen innebærer at en også står friere ved bruken av inntektene. Mens en i gjeldende avtale har forpliktet seg til å bruke konsesjonskraftinntektene til næringsutvikling, heter det i den nye selskapsavtalene som gjelder fra 1. mai 2010 at midlene skal brukes til å fremme utviklingen i kommunene og fylket. Det er derfor viktig at fylkestinget har en bevisst strategi for bruk av disse midlene.

Etter fylkesrådmannens vurdering er det viktig at disse midlene brukes til utviklingstiltak og at en i første rekke anvender dem på tiltak og prosjekter som er av tidsbegrenset karakter. Videre bør en ha fokus på infrastruktur, kompetanse, omstilling og tiltak som kan bidra til å utvikle og forsterke nærings- og sysselsettingsutviklingen i fylket. Det bør også legges vekt på prosjekter som kan bidra til å styrke attraktiviteten og bedre omdømmet til fylket.

Det er i den nye selskapsavtalen ikke noe som hindrer fylkeskommunen i bruke konsesjonskraftinntektene til finansiering av fylkeskommunale tiltak. Ved slik bruk bør en ha fokus på utviklingstiltak med begrenset varighet. Den ordinære fylkeskommunale driften bør i hovedsak ikke være avhengig av konsesjonskraftinntekter. Dette vil likevel gi fylkeskommunen muligheter til å gjennomføre prosjekter som kan bidra til å videreutvikle fylkeskommunens tjenestetilbud på en god måte.

Fylkesrådmannen vil i løpet av våren 2009 legge frem en egen sak med forslag til strategi for disponering konsesjonskraftmidlene fra 2010.

Miljø-, klima og energispørsmål har vært sentrale faktorer i samfunnsdebatten de senere årene. For å følge dette opp bør fylkeskommunen innrette sin virksomhet slik at den på sikt blir klimanøytral. I tillegg fins det en rekke andre miljøutfordringer. De økonomiske rammene som fylkeskommunen står over for setter imidlertid begrensninger på hvilke tiltak som kan gjennomføres. Det er viktig at en fra fylkeskommunens side griper fatt i disse utfordringene og at tiltakene prioriteres slik at en først gjennomfører de tiltakene som har høyest kost-nytte effekt. Fylkeskommunens satsing på FN-byen er også et viktig tiltak i denne sammenheng.

4. ØKONOMIPLAN OG BUDSJETT

4.1 Generelt

Fylkeskommunene utgjør sammen med staten og kommunene det offentlige Norge. Oppgavefordelingen mellom de tre forvaltningsnivåene er betydelig endret de siste årene. Fylkeskommunens rolle har som følge av dette endret seg. Fylkeskommunens oppgaver kan inndeles i tre hovedkategorier: utviklingsaktøroppgaver, tjenesteproduksjon og myndighetsutøvelse. Hovedoppgavene er nå videregående opplæring og regional utvikling.

Fylkeskommunen skal være en regional utviklingsaktør, og har et stort ansvar for samfunnsutviklingen i regionen. Det forutsetter et aktivt lederskap i det regionale partnerskapet med alle aktører: næringsliv, kompetansemiljøer, virkemiddelaktører, interesseorganisasjoner og kommuner. Fylkeskommunens egne ansvarsområder innenfor den regionale utviklingen omfatter næringsutvikling, samferdsel, kultur, internasjonalt arbeid, folkehelse og oppgaver innen areal, plan og miljø.

Fylkeskommunen skal levere de velferdstilbudene hvor fylkeskommunen er laveste effektive nivå. Drift og utvikling av fylkets ni videregående skoler er pr. i dag fylkeskommunens største tjenestetilbud. I tillegg kommer SMI-skolen, den offentlige tannhelsetjenesten, Aust-Agder bibliotek og kulturformidling, fylkesvegene og kollektivtransporten. Aust-Agder fylkeskommune har over om lag 950 årsverk, fordelt på avdelinger og virksomheter over hele fylket. Disse tjenestene utgjør også en viktig del av fylkeskommunens arbeid med regional utvikling.

Fylkeskommunens myndighetsutøvelse er innenfor tjenesteområdene planlegging og kulturminnearbeid.

4.2 Hovedoversikter

4.2.1 Oppsummering framlegg

I kapittel 4.3.-4.8. er det, med unntak av de generelle tiltakene, gitt en nærmere omtale av de ulike tiltakene som er innarbeidet i økonomiplanen 2009-2012. Her gis, for oversiktens skyld, en samlet oversikt over tiltakene fordelt på formål.

	2009	2010	2011	2012
Generelle tiltak				
Ikke avsette til forsikringsfond	800			
Effektiviseringskrav		1 375	1 437	1 502
Sentrale styringsorganer og felles utgifter				
Nytt driftskonsept kantina på fylkeshuset	-150	-157	-164	-171
Vedlikeholdsfond, fylkeshuset	-1 300	-1 359	-1 420	-1 484
Utdanning				
Gratis læremidler	-8 300	-7 772	-8 121	-8 487
Utstyr	-1 000			
Etablering og drift av helhetlig kvalitetssystem	-150	-100	-105	-109
Endring elevtall		-2 000	600	300
Endring antall lærekontrakter	500	2 500	2 613	2 730
Sykkeltilbud ved Dahlske videregående skole	-80	-205	-215	-250
Vg3 gull- og sølvarbeid, Setesdal vgs. avd. Valle	-100	-105	-109	-114
Teknisk fagskole	1 300	-400	0	200
Nye satser prøvenemndsmedlemmer, honorar	-275	-287	-300	-314
Nye satser prøvenemndsmedlemmer, tapt arb.fortjeneste	-275	-287	-300	-314
Tannhelse				
Takstøking 14 % i 2009	945	945	945	945
Takstøkning, deflatorjustering		325	657	996
Betaling tannbehandling i narkose	-368	-385	-402	-420
Kultur				
Aust-Agder kulturhistoriske senter – utbygging Langsæ	-1 076	-1 696	-2 102	-2 735
Kulturkort for ungdom	-550	-825	-862	-901
Ungdommens kulturmonstring	-100	-105	-109	-114
Endret fylkeskommunalt tilskudd - konsoliderte museer	-200	-209	-218	-228
Samferdsel og veg				
Bransjeavtale	-7 514	-12 276	-12 828	-13 405
Nye avtaler rutebil	-6 500	-6 793	-7 098	-7 418
Takstøking 15 % 2009, 7,5 % i 2010 deretter m/deflator	9 200	14 300	17 600	20 900
Effektivisering		1 000	1 000	1 000
Studentrabattordningen ekskl. studentkort	1 000	1 000	1 000	1 000
Miljøkort (fra 520 til 700)	500	500	500	500
Rutereduksjoner	1 000	1 000	1 000	1 000
Billetteringsprosjektet, drift	-1 000	-1 500	-1 568	-1 638
Sum alle tiltak	-13 693	-13 515	-8 569	-7 029

I tabellen nedenfor vises salderingen av økonomiplanen 2009-2012. Beløpene er avrundet og angitt i hele tusen kroner.

	2009	2010	2011	2012
Til disposisjon	13 800	16 400	18 100	29 600
Nye tiltak	-13 700	-13 500	-8 600	-7 000
Renter og avdrag nye investeringer	-100	-4 100	-12 900	-22 700
Rentekompensasjon skoleanlegg		600	1 200	1 800
Rest	0	-600	-2 200	1 700
Avsetning til disposisjonsfond				-1 700
Bruk av disposisjonsfond		600	2 200	
Sum	0	0	0	0

Det går fram av tabellen at en har brukt av disposisjonsfond for å komme i balanse i 2010 og 2012, mens en har foretatt en avsetning i 2012. Ved inngangen til økonomiplanperioden er disposisjonsfondet på i overkant av 40 mill. kroner.

Fylkesrådmannen foreslår at en bruker konsesjonskraftinntekter til konkrete prosjekter som normalt burde vært finansiert av ordinære driftsinntekter. En forutsetning for slik anvendelse av konsesjonskraftinntektene er at det går til prosjekter som er tidsavgrensede og har karakter av å være regionale utviklingstiltak.

Under gis en oversikt over utgifter dekket ved bruk av konsesjonskraftinntekter.

(alle tall i tusen kroner)	2009	2010	2011	2012
Felles handlingsprogram for Aust-Agder og Vest-Agder				
Regionplan Agder	200			
Energiplan for Agder	100			
Kompetansesenter for idrett i Agder	200	200		
Sørlandets Europakontor	432	432	432	432
Aust-Agder fylkeskommunes eget handlingsprogram				
Folkemusikk i Setesdal	150	150		
Landsskytterstevnet på Evje	150			
Driftsstøtte Fjæreheie drift AS	450	150	100	
Snøskulptur på Hovden	100			
Åmli vidaregåande skole	1 000			
Kvalitetsutvikling i de videregående skolene	3 000	3 000	3 000	3 000
Bemanning Arendal stasjon	175			
Elevpcer	2 650	1 400	600	600
Utviklings og miljøtiltak - kollektivtransport	1 000	1 000	1 000	1 000
Folkehelse	500	500	500	500
Trainee Sør	100	100	100	100
Profileringsprosjekt	500			
Klima-, energi- og miljøtiltak	1 000			
Sum	11 707	6 932	5 732	5 632

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget følgende endringer:

1. Fylkestinget vedtar økonomiplan 2009-2012 og budsjett 2009 med de endringer som framkommer nedenfor:

a) Driftsbudsjettet:	2009	2010	2011	2012
Økte inntekter/reduerte utgifter:				
Likviditetsøkning til 280 mill. kroner	1 950	1 950	1 650	1 650
Bruk av avsetning til heis til Fløyheia	1 900			
Redusert avsetning lønnsoppgjør	1 210	1 025	975	1 175
Finansiert av konsesjonskraft:				
Utstyr skoler	1 000			
ElevPC-er	2 150	2 600	2 500	1 500
Førerkortopplæring. Prosjekt.	125			
Togtaxi, Vegårshei	400	350	250	250
Sum inntekter	8 735	5 925	5 375	4 575
Økte utgifter:				
Takstøkning 5 % i 2009, 8,5 % i 2010, 5 % i 2011 og 2012	5 500	4 500	3 600	2 600
Miljøkort, redusert økning (fra 510 til 620)	180	180	180	180
Teknisk fagskole	1 300	-400	0	200
Førerkortopplæring. Prosjekt	125			
Studentrabatt opprettholdes	1 000	1 000	1 000	1 000
Kirkens SOS - økning	25	25	25	25
Aust-Agder historielag	60	60	60	60
Aust-Agder musikkråd	30	30	30	30
Tilskudd idrettskretsen - opptrapping	65	130	180	180
Friluftsrådene (3,50 kroner pr. innbygger)	50	50	50	50
Togtaxi, Vegårshei stasjon	400	350	250	250
Sum utgifter	8 735	5 925	5 375	4 575

- b) Fylkestingets komiteer omorganiseres til fagkomiteer fra høsten 2009. Fylkesutvalget bes nedsette en politisk gruppe som utreder en ny komiteestruktur. Fylkesrådmannen bes utrede de økonomiske konsekvenser av dette og komme med forslag til innarbeiding i budsjettet i forbindelse med rapporten for 1. tertial 2009.
- c) Administrasjonen bes gjennomgå helsesøstertjenesten i de videregående skolene i samarbeid med kommunene for å se på muligheter for å styrke denne tjenesten.
- d) Tannhelsetjenesten for hjemmeboende eldre og funksjonshemmede mennesker med hjemmesykepleie, må styrkes slik at målet for ferdigbehandlede kan økes fra 30 % til 50 %.

Fylkesrådmannen gis i oppdrag å utrede en sak om hvordan denne styrking kan skje og legge frem kostnadsoverslag i forbindelse med gjennomgang av 1. tertialrapport 2009.

- e) Fylkestinget ber om at det reises en sak i første del av 2009 om IKT-faglig brukerstøtte, support og service for den store PC-mengden i den videregående skole i Aust-Agder.
2. Renteinntektene tilhørende fonds tilbakeføres ikke respektive fonds i 2009.
3. Merverdikompensasjon fra utgifter i investeringsregnskapet skal i sin helhet benyttes til redusert låneopptak. Dette gjelder ikke investeringer finansiert over tjenester og virksomheters driftsbudsjetter.
4. Reglementet for godtgjørelser for fylkeskommunale ombud pkt. 5.2 endres til:

Selvstendige næringsdrivende og ombud med fast inntekt som kan legitimere sitt tap, får erstattet sitt/sin samlede tap/utgift med inntil kr. 2 515 pr. møtedag. Ulegitimert tap og utgift kan kreves godtgjort med inntil kr. 700 pr. møtedag.

5. Takster for tannhelsetjenesten økes med 14 % fra 2009. Fra 2010 økes takstene årlig med statsbudsjettets lønns- og prisindeks for kommunal sektor.
6. Aust-Agder fylkeskommune inngår kontrakt på kjøp av kraft med opprinnelsesgaranti fra 100 % fornybare kilder.
7. Fylkesutvalget får fullmakt til å fastsette takstøkninger og rutereduksjoner som er nødvendige for å holde seg innenfor de økonomiske rammene til kollektivtransport i 2009. I 2010 justeres takstene med 8,5 % og fra 2011 justeres takstene årlig med 5 %.
8. Det innarbeides 1,7 mill. kroner årlig til rutebilselskapene utover det som er innarbeidet i økonomiplanen. Økningen dekkes av disposisjonsfond.

4.2.2 Hovedtall

I forskrifter om årsbudsjett er det angitt to budsjettskjemaer som er obligatoriske. Disse følger under. I tillegg til å ta med beløpene for budsjett 2008 og 2009, har en ført opp resten av planperioden for å vise utviklingen.

Driftsbudsjettet (løpende priser, hele 1.000 kroner)	Regnskap 2007	Budsjett 2008	Budsjett 2009	Økonomiplan		
				2010	2011	2012
Skatt på inntekt og formue 1)	385 940	407 000	413 600	435 400	458 100	482 000
Ordinært rammetilskudd 1)	396 446	413 900	475 200	503 500	529 600	559 900
Skatt på eiendom	-	-	-	-	-	-
Andre direkte eller indirekte skatter 2)	12 071	8 000	12 000	12 000	12 000	12 000
Andre generelle statstilskudd 3)	63 573	4 100	5 200	5 300	5 500	6 100
Sum frie disponible inntekter	858 030	833 000	906 000	956 200	1 005 200	1 060 000
Renteinntekter og utbytte 4)	23 890	20 066	22 584	17 996	16 496	16 483
Renteutgifter, prov., finansutg.	20 485	17 643	17 120	20 200	25 400	30 800
Avdrag på lån	14 100	19 300	19 700	21 600	24 900	28 600
Netto finansinntekter/-utgifter	10 695	16 877	14 236	23 804	33 804	42 917
Til dekn. av tidl. års r.messige merforbruk	-	-	-	-	-	-
Til ubundne avsetninger 5)	56 324	800	-	800	800	2 500
Til bundne avsetninger	118 760	-	1 800	-	-	-
Bruk av tidl. års r.messige mindreforbruk	25 978	-	-	-	-	-
Bruk av ubundne avsetninger	17 592	90	-	600	2 200	-
Bruk av bundne avsetninger	94 624	-	5 700	1 700	1 700	1 700
Netto avsetninger	36 890	710	-3 900	-1 500	-3 100	800
Overført til investeringsbudsjettet	12 156	12 400	3 600	20 600	24 400	27 800
Til fordeling drift	798 289	803 013	892 064	913 296	950 096	988 483
Sum fordelt fra drift (fra skjema 1B)	798 289	803 013	892 064	913 296	950 096	988 483
Merforbruk/mindreforbruk = 0	0	0	0	0	0	0

Noter

- 1) Forutsetninger for skatt og rammetilskudd er omtalt i kapittel 3.2. For ordens skyld gjentas at beregningene er gjort med utgangspunkt i statsbudsjettet for 2009 og at en for perioden 2010-2012 har lagt til grunn en vekstforutsetning på 300 mill. kroner hvert år for fylkeskommunene samlet. Av rammetilskuddet i 2009 gjelder 35 mill. kroner budsjettert inntektsutjevning.
- 2) Beløpet gjelder naturressursskatt, og må sees i sammenheng med øvrige skatteinntekter.
- 3) Andre generelle statstilskudd omfatter alle årene i økonomiplanperioden rentekompensasjon fra staten for investeringer i skoleanlegg.
- 4) Renter og avdrag. Når det gjelder renteinntekter har en tatt utgangspunkt i en innskuddsrente på 6,9 % i 2009, 6,4 % i 2010 og 5,9 % i resten av årene i planperioden. Renteinntektene er beregnet med utgangspunkt i en kontantbeholdning på 250 mill. kroner.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å øke renteinntektene med 1 950 000 kroner (kontantbeholdning på 280 mill. kroner).

Rente- og avdragsutgiftene er beregnet med utgangspunkt i allerede opptatte lån og det investeringsbudsjettet som fremgår av kapittel 4.9. Videre har en forutsatt et rentenivå på 7 % i 2009, 6,5 % i 2010 og 6,0 % i resten av årene i planperioden.

For lån som skal finansiere investeringsutgiftene i 2009 har en innarbeidet renter tilsvarende to måneder. De nye investeringene inklusiv ny videregående skole i Arendal, gir økte kostnader med 0,1 mill. kroner i 2009, 4,1 mill. kroner i 2010, 12,9 mill. kroner i 2011 og 22,7 mill. kroner i 2012. Videre har en forutsatt at en reduserer låneopptakene med merverdiavgiftskompensasjonen knyttet til investeringene.

Det er lagt til grunn følgende avdragstid:

- ny videregående skole i Arendal, 30 år
- investering bygninger og veg, 20 år

For allerede opptatte lån følges nåværende avdragstid.

Fylkeskommunen har i tillegg til de ordinære lånene tatt opp lån til videre utlån til Aust-Agder Vegfinans AS, Setesdal Vegfinans AS, Kollektivterminalen as og Fylkeshuset AS. Disse lånene har ikke betydning for Aust-Agder fylkeskommunes utgifter, da disse refunderes fullt ut.

- 5) På linjen ”Til ubundne avsetninger” gjelder 0,8 mill. kroner fra 2010 avsetning til forsikringsfond. I tillegg er det i 2012 budsjettet med avsetning av 1,7 mill. kroner til disposisjonsfond.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å bruke avsetningen til heis til Fløyheia på 1,9 mill. kroner i 2009. Videre ble det vedtatt å bruke 1,7 mill. kroner årlig av disposisjonsfond.

Til fordeling drift

Etter forholdene som er omtalt over får en et beløp til fordeling i driftsbudsjettet. Hvordan disse midlene er foreslått brukt fremgår av kapitlene 4.3-4.8.

Avskrivninger

I følge regnskapsforskriftene skal det føres avskrivninger i driftsregnskapet. Utgiften belastes de tjenester der investeringen er utgiftsført. For at dette ikke skal få resultat effekt for kommuner og fylkeskommuner skal det samlede avskrivningsbeløpet føres til inntekt på en samlepost. I budsjettet for 2009 har en innarbeidet i alt 22 mill. kroner i avskrivninger. Utgangspunktet for budsjetteringen er regnskapet for 2007. I oversikten nedenfor som viser netto utgifter til det enkelte formål har en ikke innarbeidet avskrivninger på det enkelte formål.

I nedenstående tabell sees budsjett 2009 og økonomiplan 2010 til 2012 fordelt på formål.

Til fordeling drift (løpende priser, hele 1.000 kroner)	Regnskap 2007	Budsjett 2008	Budsjett 2009	Økonomiplan		
				2010	2011	2012
Til fordeling drift (fra skjema 1A)	798 289	803 013	892 064	913 296	950 096	988 483
Fordelt slik:						
M.v.a.kompensasjon, investeringsprosj.		-10 400	-2 700	-19 700	-23 500	-26 900
Sentrale styringsorg., fellesutgifter m.v.	55 256	108 815	116 897	120 792	126 324	131 853
Utdanningsformål	479 638	472 635	530 394	554 162	575 673	602 257
Helseformål	40 714	39 337	41 260	44 002	46 257	48 606
Kulturformål	62 071	34 788	37 158	35 844	37 128	38 260
Samferdsels- og vegformål	144 002	149 452	176 858	181 349	190 273	196 037
Næringsformål	16 609	-2 014	-7 803	-3 151	-2 060	-1 630

Mål og aktivitetsforutsetninger fremgår av dokumentet for øvrig.

4.3 Sentrale styringsorganer og fellesutgifter

4.3.1 Mål

Sentrale styringsorganer og fellesutgifter omfatter:

- politisk virksomhet
- kontrollorganer
- sentraladministrasjon og støttefunksjoner
- ulike fellesutgifter

Mål for sektoren:

Fylkestinget/fylkesutvalget

- *har et overordnet ansvar for fylkeskommunens arbeid med å utvikle Aust-Agder.*
- *skal trekke opp mål og rammer samt utøve resultatvurdering og kontroll av virksomheten.*
- *skal legge forholdene til rette for enkle, åpne og oversiktlige beslutningsprosesser.*
- *skal gjennom sin virksomhet øke interessen for fylkeskommunal politikk blant innbyggerne, bl.a. gjennom politiske prosesser som aktivt trekker inn kommuner og frivillige organisasjoner.*

Sentraladministrasjonen

- *skal sørge for at politiske organ får et beslutningsgrunnlag som legger forholdene til rette for politiske prioriteringer og vedtak, samt sørge for iverksetting og gjennomføring av disse.*
- *har et overordnet ansvar for ledelse og koordinering av den samlede fylkeskommunale virksomhet, og skal gjennom veiledning og støtte bidra til at virksomhetene når de fastsatte mål.*
- *skal være organisert på en måte som ivaretar hensynet til forsvarlig saksbehandling, herunder direkte service overfor publikum. Den skal videre være fleksibel og omstillingsdyktig for å møte nye og endrede krav og forutsetninger.*

4.3.2 utfordringer

Sentraladministrasjonen vil fortsette arbeidet med å utvikle kvaliteten på de oppgaver og tjenester som fylkeskommunen leverer. Det pågår et kontinuerlig ledelsesutviklingsarbeid som også vil prege årene som kommer.

Realiseringen av ny videregående skole i Arendal og utbyggingen av Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS på Langsæ vil også stå sentralt framover. Som følge av økte konsesjonskraftinntekter vil det være viktig å fortsette arbeidet innenfor regionalutvikling i samarbeid med kommunene og andre aktører.

Arbeidet med regionplan Agder vil prege mye av arbeidet også i 2009. Det legges opp til en behandling i fylkestingene ved årsskiftet 2009/10.

I økonomiplanen 2009-2012 legges det opp til å videreføre satsningen på IKT. Det er satt av midler til felles IKT-løsninger med de andre eierne i IKT Agder IKS, og satsing på IKT i de videregående skolene m.m.

4.3.3 Hovedtrekk

Politisk virksomhet og kontrollorganer

I tillegg til løpende arbeid i fylkesutvalg og fylkesting vil påvirkningsarbeid overfor sentrale myndigheter og samhandling med andre (kommuner, fylkeskommuner, regional stat og organisasjoner) fortsatt være svært viktig. Det legges opp til å videreføre aktiviteten på samme nivå som i 2008.

Sentraladministrasjonen

Viktige oppgaver for sentraladministrasjonen vil være å følge opp rollen som regionalutviklingsaktør, tilrettelegge for arbeidet i virksomhetene, tilrettelegge for politiske beslutninger, gjennomføre politiske beslutninger og videreføre samarbeidet med Vest-Agder fylkeskommune.

4.3.4 Tiltak/endringer

Valg

I 2009 skal det avholdes stortingsvalg, mens det i 2011 skal avholdes kommune- og fylkestingsvalg. Utgiftene knyttet til dette er innarbeidet.

Innsparinger

Innsparinger i sentraladministrasjonen er videreført på samme nivå som i vedtatt budsjett for 2008. Det samlede innsparingskravet er på 2,0 mill. kroner pr. år.

Lønnsavsetning

Ved beregning av lønnsavsetningsposten har en tatt utgangspunkt i statsbudsjettets forutsetninger om en lønnsvekst på 5 % i 2009. Dette innebærer økte lønnsutgifter i 2009 på 12,7 mill. kroner.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å redusere avsetningen til lønnsoppgjør med 1 210 000 kroner i 2009, 1 025 000 kroner i 2010, 975 000 kroner i 2011 og 1 175 000 kroner i 2012.

Seniorpolitiske tiltak

Midler til seniorpolitiske tiltak er innarbeidet i tråd med de endringer som fylkestinget vedtok i sak 21/2008 "Seniorpolitiske tiltak – endring av retningslinjer" i hele økonomiplanperioden. For 2009 er det avsatt 2,5 mill. kroner, mens det er innarbeidet 3,2 mill. kroner hvert av årene i resten planperioden. Avsetningen er beregnet med utgangspunkt i den arbeidsstokken man har høsten 2008.

Tilskudd til diverse organisasjoner

Tilskudd til diverse organisasjoner er videreført på samme nivå som i 2008. Det vises til nærmere omtale i fordelingsplanen under ansvar 505 fylkesrådmannen. Når det gjelder bevilgningen til funksjonshemmedes fellesorganisasjon (FFO) og handikapforbundet er denne brukt til å opprette budsjett for kontaktforum for brukermedvirkning. Etter dette er kontaktforum for brukermedvirkning behandlet på samme måte som eldrerådet i budsjettet.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å øke tilskudd til Kirkens SOS med 25 000 kroner hvert år i hele planperioden. Videre vedtok fylkestinget å gi tilskudd til Aust-Agder historielag med 60 000 kroner hvert år i hele planperioden.

Folkehelse

Fylkestinget opprettet i fylkestingssak 16/2008 to stillinger ved fylkesrådmannens kontor. En av disse stillingene er høsten 2008 lyst ut med arbeidsoppgaver knyttet til fylkeskommunens samlede folkehelsesatsing. Videre er det avsatt 0,5 mill. kroner av de regionale utviklingsmidlene til arbeidet med folkehelse hvert av årene i økonomiplanperioden. Midlene skal nyttes til spesifikke tiltak knyttet til folkehelse med fokus på psykisk helse, fysisk aktivitet, rusforebyggende arbeid, tobakksforebyggende arbeid, ernæring og helsehensyn i kommunal planlegging.

Tiltak som kan være aktuelt å prioritere:

- bistand til implementering av ”Bedre helse Aust-Agder” i nye kommuner (Aust-Agders *grønn resept* modell),
- bistand til iverksetting av prosjekter knyttet til mer fysisk aktivitet på arbeidsplassen,
- initiere satsing på fysisk aktivitet, riktig ernæring og rus- og tobakksforebyggende arbeid i videregående skole,
- bistand til iverksetting av div. tiltak i kommunene – dvs. mer utadrettet arbeid mot kommunene og kommunekoordinatorene,
- nettverksbygging på folkehelseområdet.

Opprettelse av stilling ved fylkeskassa

I 2008 er det foretatt en gjennomgang av omfanget av arbeidet med regnskapsførsel for de firmaer fylkeskassa fører regnskap for. Dette har resultert i en oppjustering av inntektene fra enkelte. Økningen er på 232 000 kroner i forhold til 2008-budsjettet. I forbindelse med en utvidelse av arbeidet med skanning av fakturaer er det foreslått til å øke bemanningen med 0,5 stilling som sekretær.

Ekstraordinært vedlikehold

Bevilgningen til ekstraordinært vedlikehold av fylkeskommunens eiendommer er i sin helhet gitt i driftsbudsjettet. Bruk av bevilgningen på om lag 5,3 mill. kroner er nærmere omtalt i fordelingsplanen under ansvar 512 bygge- og eiendomstjenesten.

Kantine fylkeshuset

Det planlegges et nytt driftskonsept for kantinen. Kantinen brukes i dag av et mindretall av de som har arbeidssted på fylkeshuset. Det er ønskelig å modernisere og endre driftskonseptet, slik at kantinen blir mer attraktiv. Nytt driftskonsept planlegges med ”ta selv”-buffé inkl. salat.

Kantineinntektene forutsettes å dekke kostnadene eksklusiv lønnsutgiftene til de ansatte ved kantinen. Det er kun aktuelt å innføre nyt driftskonsept hvis leietakerne ønsker å være med på å dekke sin del av merkostnaden endringen vil innebære. Fylkesrådmannen foreslår at merkostnaden på 150 000 kroner for Aust-Agder fylkeskommune innarbeides i økonomiplanen.

Vedlikehold fylkeshuset

Fasadene på hus 1 er nå ferdig sikret. Det gjenstår arbeider med å sikre fasadene på hus 2 og 3. Dette er estimert til 3 mill. kroner. Det er ikke funnet rom til dette i årets økonomiplan.

Fylkeshuset har et økende behov for vedlikehold. Det er budsjettet 0,7 mill kroner årlig til vedlikehold. Dette beløpet er ikke tilstrekkelig til å dekke vedlikeholdsbehovet. Fylkesrådmannen foreslår at det årlig avsettes 1,3 mill. ekstra til vedlikehold i tillegg til de 0,7 mill. kroner.

Fylkeskommunen har 5,4 mill. kroner i leieinntekter fra andre leietakere i bygget. Fylkeskommunen har gjennom årene pga. leieinntektene hatt en relativ lav husleie, slik at det har vært og er en fordel å eie aksjeselskapet "Fylkeshuset AS" som eier bygget.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget følgende:

"Fylkestingets komitèer omorganiseres til fagkomitèer fra høsten 2009. Fylkesutvalget bes nedsette en politisk gruppe som utreder ny komitèstruktur. Fylkesrådmannen bes utrede de økonomiske konsekvenser av dette og komme med forslag til innarbeiding i budsjettet i forbindelse med rapporten for 1. tertial 2009."

4.4 Utdanning

4.4.1 Mål

Fylkeskommunens ansvar for opplæring er fastsatt i opplæringsloven. Virksomheten omfatter videregående opplæring i skole og arbeidsliv, voksenopplæring, realkompetansevurdering, pedagogisk-psykologisk tjeneste, oppfølgingstjeneste, undervisning i sosiale og medisinske institusjoner, fengselsundervisning og botilbud for elever i videregående skole.

Aust-Agder fylkeskommune legger til grunn følgende visjon, hovedmål og strategier på utdanningsområdet:

Visjon

Læring for alle – utvikling for den enkelte.

Hovedmål for utdanningssektoren

- *Aust-Agder fylkeskommune skal gi en likeverdig og inkluderende opplæring tilpasset den enkelte.*
- *Aust-Agder fylkeskommune skal aktivt arbeide med kompetanseutvikling innen videregående opplæring.*
- *Aust-Agder fylkeskommune skal legge forholdene til rette for økt medvirkning for elever, lærlinger, lærekandidater og foresatte.*
- *Aust-Agder fylkeskommune skal ha et nært samarbeid med lokalt næringsliv, kommuner og andre organisasjoner/aktører.*
- *Aust-Agder fylkeskommune skal gjennom effektiv ressursutnyttelse gi tilbud om videregående opplæring til riktig kvalitet i tråd med nasjonale føringer.*

Strategier

1. Den lærende organisasjon

Den lærende organisasjon er en organisasjon hvor alle til stadighet øker sin evne til å skape resultater som de virkelig ønsker å oppnå – hvor organisasjonen oppmuntrer til nye måter å tenke på, hvor den kollektive visjon om å skape det beste er satt i fokus, og hvor alle til stadighet lærer hvordan man lærer sammen.

2. Den inkluderende organisasjon

Den inkluderende organisasjon er en organisasjon som kjennetegnes ved at ansatte og elever trives i et inkluderende og godt arbeids- og elevmiljø. Elever bidrar til hverandres læring og pedagogisk organisering og gjennomføring er lagt til rette slik at alle lærer med basis i sine forutsetninger. Elever stimuleres til nysgjerrighet, medvirkning og erfaringslæring er satt i system.

3. Den digitale organisasjon

Den digitale organisasjon er en organisasjon som har gjort det til et vesentlig trekk å ha tilgjengelig moderne datateknisk utstyr til bruk i administrativ og pedagogisk sammenheng og hvor brukerne har et høyt kompetansenivå som muliggjør interaktiv læring gjennom god

tilrettelegging. Den er en organisasjon som kjennetegnes ved kvalitativt og tilstrekkelig undervisningsutstyr som muliggjør høy læringsaktivitet og læringskvalitet.

4.4.2 utfordringer

Kunnskapsløftet, grunnlag og kompetanseutvikling

Fylkeskommunen fortsetter innføringen av den mest omfattende reformen i grunnsopplæringen noen gang, kalt Kunnskapsløftet. Reformen fokuserer på sammenhenger og kvalitet i opplæringen og vektlegger opplæring tilpasset den enkelte elevs evner og forutsetninger. Kunnskapsløftet innebærer store utfordringer og inneholder:

- sterkt fokus på grunnleggende ferdigheter,
- ny tilbudsstruktur i videregående opplæring,
- nyutviklet læreplanverk med gradvis innføring fra 2006, ferdig implementert i 2009,
- store endringer i fag- og timefordeling innen alle utdanningsprogram,
- det fokuseres på læringsmetodikk og elevenes krav om tilpasset opplæring vektlegges,
- det gjennomføres et omfattende kompetanseutviklingsprogram over flere år,
- det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet bygges videre ut,
- det fokuseres på frafall i videregående opplæring,
- det fokuseres på rådgivning og karriereveiledning,
- det fokuseres sterkere på elevmedvirkning/elevdemokrati.

Det knytter seg både spenning og usikkerhet til hvordan elever vil stabilisere sine valg i ny struktur. Fylkesrådmannens forslag til dimensjonering av utdanningstilbudet baserer seg på en antagelse om elevenes valg, særlig ut fra elevenes valg høsten 2008. Fylkestinget har behandlet flere saker knyttet til strategier og tiltak med basis i Kunnskapsløftets utfordringsbilde:

- FT-sak 8/2005 Overordnet strategiplan – Kultur for læring/Kunnskapsløftet,
- FT-sak 27/2005 "Læring for alle – utvikling for den enkelte. Mål, strategier og handlingsplan 2005 – 2010. En utredning om videregående opplæring i Aust-Agder,
- Årlige fylkestingsvedtak angående mål, strategier og handlingsplaner for kompetanse.

Vedtaket i disse sakene danner det sentrale grunnlaget for systematisk arbeid med reformgjennomføring og kvalitetsutvikling. I årene fra 2005 til og med 2008 har en hatt en nasjonal satsing på kompetanseutvikling gjennom statlige midler til tiltak innenfor ledelsesutvikling i skolene, reformutdanning for pedagogisk personale, faglig etter- og videreutdanning for pedagogisk personale og reformutdanning for instruktører i lærebedrifter og prøvenemndsmedlemmer. Fra og med 2009 opphører denne ordningen. I følge St.meld. nr.31 (juni 2008) og forslag til statsbudsjett for 2009 vil det nå innføres et system med varig etter- og videreutdanning for pedagogisk personale, samt et opplegg innenfor lederutdanning for rektorer. Det er foreslått avsatt statlige midler til dette, men det er ikke tilkjenningitt fordeling av kompetansemidlene, ei heller foreligger det informasjon om faglig profil, organisering, rollefordeling, og rapportering. Disse tiltakene vil nå styres fra Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet og ikke lokalt gjennom utvikling av lokale handlingsplaner for kompetanseutvikling.

Fra høsten 2009 innføres ordningen med gratis læremidler for elever i Vg1. Ordningen med gratis læremidler er dermed fullt innført.

Kunnskapsløftet og digital undervisning

Som ledd i Kunnskapsløftet satser fylkeskommunen på en gradvis innføring av digital undervisningsmetodikk hvor digitale læringsplattformer i økende grad tas i bruk og hvor en anskaffer bærbare PCer til elever og lærere. Alle elever som begynner i Vg1 vil høsten 2009 få tilbud om bærbar PC gjennom fylkeskommunen. Digitale verktøy i fullskala i de videregående skoler krever høy kompetanse i skolene både i forhold til teknisk tilrettelegging, teknisk drift og support, en velfungerende infrastruktur, samt digitalt kompetente lærere. Det er en utfordring å utvikle målrettede kompetansetiltak og å dimensjonere teknisk tilrettelegging og infrastruktur maksimalt. Det er videre et mål å kunne forsterke driftsteknisk support i virksomhetene.

Skoleåret 2008/09 implementeres Agderskolen ved alle videregående skoler i fylket. Dette innebærer at elevene bl.a. sikres lik tilgang på ulike digitale læringsressurser, sentral lagring av data og unike e-postadresser. Lærerne får gjennom systemet mulighet for å styre elevenes tilgang på ulike nettressurser avhengig av opplæringens pedagogiske organisering og læreplanmål.

Kunnskapsløftet, nye fag og gratisprinsippet

Med grunnlag i Kunnskapsløftet innføres nye fag og læreplaner for Utdanningsvalg i ungdomsskolen og læreplaner for Prosjekt til fordypning innen yrkesfag i videregående opplæring. Dette er fag som krever et nært og omfattende samarbeid mellom videregående opplæring og grunnskolen og mellom videregående opplæring og bedrifter/bransjer. Begge disse fagene gir betydelige merutgifter uten at det er kompensert i rammeoverføringer. Fylkesrådmannen har beregnet merutgiften til begge disse til ca. 2 mill. kroner. Når det gjelder faget Utdanningsvalg i ungdomsskolen kan det være aktuelt å innføre en ordning hvor grunnskolene (kommunene) betaler for ungdomsskoleelevenes hospitering i videregående skole. Det legges frem egen sak om dette.

Kunnskapsdepartementet har i 2007 fastsatt at all videregående opplæring skal være gratis for elevene. Dette innebærer at skoleeier ikke lenger kan ta egenandeler fra elever som del av elevenes forbruk av undervisningsmateriell eller egenandeler for deltakelse i reiser, ekskursjoner, utflukter etc. Videregående opplæring har lange tradisjoner for elevers delbetaling i form av egenandeler for materialkostnader innenfor yrkesfag, kopipenger og egenandeler ved reise. Ekskursjoner og studieturer har vært en relativt omfattende del av undervisningen. Gratisprinsippet medfører store merutgifter uten at det er kompensert i rammeoverføringer. Fylkesrådmannen har beregnet merutgiften til ca. 4 mill. kroner, men har ikke mulighet til å kompensere dette i virksomhetsbudsjettene. I noen grad har virksomhetene måttet legge om noe av undervisningen for å redusere materialkostnader og reiseutgifter.

Kvalitetsutvikling i skolen

En har i 2005, 2006, 2007 og 2008 gjennomført kvalitetsundersøkelser i de videregående skolene. Resultatene fra elevdelen av undersøkelsen dokumenterte at det er utfordringer knyttet til å tilrettelegge for, og gjennomføre tilpasset opplæring, elevmedvirkning og til motivasjon. Personaldelen av undersøkelsen beskriver utfordringer knyttet til skoleutvikling, samt fokus på det kollegiale fellesskapet. Resultatene fra undersøkelsene følges opp både fra fylkeskommunen sentralt gjennom strategier, handlingsplaner og eventuelle enkeltvedtak og fra skolene selv gjennom systematisk arbeid med spesifikke resultater. Arbeidet så langt dokumenterer positive endringer knyttet til kvalitetsutvikling. Slike undersøkelser er et helt sentralt element i fylkeskommunens systematiske arbeid med skolebasert vurdering og kvalitetsutvikling. Det planlegges nye undersøkelser i 2009.

Fylkeskommunen vil tydeliggjøre en satsing på kvalitetsutvikling gjennom bedre tilrettelegging av bygningsmasse, satsing på undervisningsutstyr, satsing på digital undervisning og digitalt utstyr og satsing på kompetanseutvikling.

Fylkeskommunens videregående skoler har et akkumulert behov for både utskifting og supplering av nytt undervisningsutstyr, delvis på grunn av gammelt og uhensiktsmessig utstyr, nye utdanningstilbud og delvis på grunn av ny tilbudsstruktur i Kunnskapsløftet. Det er et mål i planperioden å øke mulighetene for å etterkomme dette behovet.

Spesialundervisning

Antall elever med behov for spesialundervisning økte markant i 2008. Fylkeskommunen har over tid ikke hatt tilstrekkelig opplysninger fra grunnskolene slik at en med større sikkerhet kan anslå omfanget av spesialundervisning i videregående skole. Det er ofte kostnads-krevende tiltak som må settes inn overfor elever med særskilte behov. Samarbeidet med grunnskolene må derfor bedres slik at forutsigbarhet og planlegging på dette feltet blir bedre. Bruk av Langemyr skole må i denne sammenheng vurderes særskilt.

Helhetlig kvalitetssystem

Opplæringsloven § 13-10 krever at fylkeskommunen skal kunne dokumentere *”eit forsvarleg system for vurdering av om krava i opplæringslova og forskriftene blir oppfylte”* og *”eit forsvarleg system for å følgje opp resultatata frå desse vurderingane og nasjonale kvalitetsvurderingar som departementet gjennomfører med heimel i § 14-1 fjerde ledd”*.

Nasjonale tilsyn de to siste årene har medført en skjerping av kravene til skoleeiers helhetlige kvalitetssystem, blant annet om skriftliggjøring, risikoanalyser og avviksrapportering og at systemet skal være kjent og operativt i alle deler av organisasjonen. Fylkesmannen har påpekt at fylkeskommunen ikke har et forsvarlig system i henhold til opplæringsloven § 13-10. Det er en utfordring å utvikle og etablere et helhetlig kvalitetssystem i henhold til kravene i opplæringsloven. Både i St.meld. nr. 31 Kvalitet i skolen og i forslag til statsbudsjett bebudes flere nasjonale tilsyn med grunnopplæringen. Et helhetlig kvalitetssystem er et sentralt verktøy for å kunne dokumentere kvalitet i utdanningssektoren.

Frafall/bortvalg og satsing på karriereveiledning

Nasjonale oversikter viser at mange elever velger bort eller slutter i videregående opplæring før opplæringen er fullført. Mange elever bruker lengre tid enn normert opplæringstid. Tallene for Aust-Agder, så langt disse er sammenlignbare med andre fylkeskommuner, viser at frafallet er relativt høyt, men er noe mindre i 2008 enn tidligere. Dette området er komplekst og forklaringene er sammensatte. Frafall/bortvalg opptreer både i overgangen fra grunnskole til videregående opplæring, underveis i opplæringsløpet i videregående skole og i særlig grad i overgangen fra videregående skole til opplæring i bedrift.

Det implementeres nå en nasjonal satsing for å redusere frafallet og for å få flere elever til å gjennomføre videregående opplæring på normert tid. En slik satsing omfatter både styrking av yrkes- og utdanningsveiledningen, herunder rådgivningstjenesten, og mulighetene for mer fleksible utdanningsveier. Særlig gjelder dette for elever innenfor yrkesfaglig utdanning.

Aust-Agder fylkeskommune arbeider, i tillegg til nasjonale satsinger, systematisk med de utfordringer en ser i egne skoler. Nedenfor gis eksempler på noe av dette:

- ✓ det er etablert særskilte frafallsprosjekter ved Blakstad, Møglestu og Strømsbu videregående skole,
- ✓ det er vedtatt en markant styrking av rådgivnings- og veiledningstjenesten,
- ✓ det er innført dedikert tilleggsutdanning på høgskolenivå for rådgivere,
- ✓ det fokuseres sterkere på utdanningsvalg i samarbeid med grunnskolene,
- ✓ det fokuseres sterkere på prosjekt til fordypning i videregående skole,
- ✓ det planlegges alternative utdanningsløp innenfor noen yrkesfaglige utdanninger,
- ✓ det er etablert avtaler om partnerskap og karrieresenter med NAV,
- ✓ det gjennomføres omfattende kompetanseutvikling generelt.

Opplæring i bedrift

I planperioden blir det en utfordring å holde et høyt antall læreplasser totalt sett fordi en har store elevkull som velger yrkesfaglig utdanning, selv om veksten trolig vil avta noe. I Kunnskapsløftet er antall Vg2-fag redusert med nærmere 50 % i forhold til Reform94. Det er en ny og utfordrende situasjon som lærebedriftene skal forholde seg til. Den største utfordringen er imidlertid å initiere alternative opplæringsløp for en del elever som av ulike grunner ikke får størst utbytte av læring gjennom ordinær modell. Det må satses tungt på å redusere det store frafallet av elever på yrkesfag. Et forsterket samarbeid mellom bedrifter og skole er svært aktuelt.

Det er et mål i 2009 å fullføre planlagt kompetanseutvikling for aktørene innenfor opplæring i bedrift, både instruktører i lærebedriftene og prøvenemndsmedlemmer.

Elevtall i videregående opplæring og voksne søkere

I perioden 2007-2009 vil en ha noe flere elever i videregående opplæring enn en hadde for få år siden. Fra og med 2010 flater antallet noe ut.

Når det gjelder voksne søkere har en siden år 2000 hatt en jevn vekst frem til og med 2004. Antallet sank markert i 2005 og sank ytterligere i 2007. I 2008 har en hatt en marginal økning. Søkningsfordeler seg på mange opplæringsønsker som er utfordrende å få til på grunn av liten søkning til hvert område. Det er krevende å finne optimale dimensjoner mellom ønske/behov og tilgjengelige ressurser. Voksnes rett til videregående opplæring ble fra 1. august 2008 endret slik at voksne nå har rett til videregående opplæring fra det året de fyller 25 år, dersom de ikke tidligere har fullført slik opplæring. Dette kan medføre økt søkning. Utviklingen på arbeidsmarkedet og økt innvandring er også forhold som påvirker søkningen.

Landslinjer innenfor anleggsgagnene

Aust-Agder fylkeskommune har et omfattende og kostnadskrevende landslinjetilbud innenfor anleggsgagn. Ut fra fylkeskommunens størrelse er tilbudet i Aust-Agder sannsynligvis landets mest omfattende med i overkant av 100 elevplasser. Landslinjer er en ordning hvor staten i prinsippet skal ivareta et økonomisk driftsansvar og ansvar for utstyrsinvesteringer. Over tid har de statlige bevilgninger verken til drift eller utstyr fulgt pris- og lønnsvekst. Landslinjetilskuddene er ikke justert siden 1993, bortsett fra en mindre justering i 2008. Forsiktig anslått utgjør den manglende reguleringen rundt 7 mill. kroner sett i forhold til den alminnelige kostnadsutviklingen i sektoren. Aust-Agder fylkeskommune dekker dermed i dag en langt større andel av kostnadene ved landslinjene enn forutsatt og også en større andel enn flere andre fylkeskommuner som har tilsvarende tilbud. Fylkesrådmannen vil i 2009, på vegne av KS, ta initiativ til å kartlegge økonomien ved landslinjene innenfor anleggsgagnene ellers i landet og en vil i løpet av året komme tilbake til hvordan en best mulig kan møte de økonomiske utfordringene knyttet til fylkeskommunens landslinjedrift for anleggsgagnene.

Ny videregående skole i Arendal

Fylkestinget har vedtatt igangsetting av bygging av ny videregående skole i Arendal og har besluttet at skolen skal plasseres på Myra i Arendal kommune. Planleggingen er i gang både i forhold til tomteinnplassering og i forhold til utforming. Dette er et stort prosjekt og et betydelig kostnadmessig løft. Ny videregående skole i Arendal planlegges ferdig senest 1.8.2012. Fylkestinget vil få seg forelagt forslag til forprosjekt i april 2009.

Nye oppgaver til utdanningssektoren

Kommunal- og regionaldepartementet har i Ot.prp. nr. 10 om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen) foreslått at drifts- og forvaltningsansvaret for fagskolene overføres fylkeskommunene. Fylkeskommunene skal sørge for at det eksisterer et fagskoletilbud i fylket som ivaretar lokale, regionale og nasjonale kompetansebehov.

Videre foreslås det at fylkeskommunene får en rolle i å veilede om og medvirke til kvalitetsutvikling på grunnskolenivå. Dette forventes å gi god sammenheng mellom grunnskolen og videregående opplæring. Det legges opp til at fylkeskommunenes oppgaver på dette feltet kan utvikles over tid. Det synes ikke å være klarlagt hvordan rollefordeling mellom fylkesmannens informasjonsansvar og fylkeskommunens informasjonsansvar skal ivaretas. Det legges ikke opp til noen ressursoverføring fra lokal stat til fylkeskommunene.

Vitensenter i Arendal

Arendal kommune har tatt initiativ til etablering av et vitensenter lagt til utbyggingsprosjektet Kunnskapshavna i Arendal. Vitensenteret er tenkt som et populærvitenskapelig opplevelses- og læringscenter innenfor realfag som matematikk, naturvitenskap og teknologi og hvor eksperimentering med modeller er sentralt. Initiativet innebærer at fylkeskommunen, kommunene i Aust-Agder, deler av næringslivet og sentrale forskningsmiljøer bidrar til etablering og videre at fylkeskommunen og kommunene er brukere både som læringsarena for elever og som etter- og videreutdanningsarena for lærere.

Initiativtaker har utviklet en prosjektskisse for vitensenteret med en samlet etableringskostnad på 9,5 mill. kroner og Aust-Agder fylkeskommunes del anslås til 2 mill. kroner. Årlig driftsbudsjett er stipulert til ca. 9 mill. kroner og fylkeskommunens årlig bruksfrekvens anslås med et omfang på ca. 1,5 mill. kroner. Sistnevnte gjelder elevers bruk av senteret i forbindelse med utdanningen. Et vitensenter i tråd med det som foreløpig er skissert kan være en god og attraktiv læringsarena innenfor realfagene. Etter fylkesrådmannens oppfatning er imidlertid prosjektet ikke kommet langt nok når det gjelder forpliktende medvirkning fra tilskuddspartene og brukere, og vil ikke tilrå økonomisk medvirkning på nåværende tidspunkt. En vil komme tilbake til dette senere.

Regional utviklingsrolle

Videregående opplæring representerer fylkeskommunens mest omfattende tjenestetilbud. Fylkeskommunens rolle som regional utviklingsaktør får betydning for planleggingen og organiseringen av tjenestetilbudet innen utdanningssektoren, og de videregående skolene må i økende grad samarbeide med kommuner og lokalt næringsliv for å møte utfordringene innen regional utvikling. Selve grunnlaget for regional utvikling er verdiskaping i næringslivet, som igjen skal bidra til å opprettholde et godt velferdssamfunn. Det er en utfordring å la skolene bli en lokal arena for samhandling mellom ulike partnere, der både kompetanse og

økonomiske virkemidler samordnes for å skape utvikling. Et desentralisert videregående skoleverk i fylket er en synlig del av fylkeskommunens regionalutvikling.

4.4.3 Hovedtrekk

Elevutvikling

Innenfor ordinær videregående opplæring for elever i aldersgruppen 16-19 år har en over tid hatt utfordringer knyttet til effektivisering. Det har bydd på problemer å få til en tilbudsstruktur som både muliggjør høy grad av innfrielse av elevenes ønsker og optimal økonomisering innenfor drift. Elevinntaket de siste årene har vist at over 90 % av søkerne er kommet inn på førsteønske om skole og utdanningsprogram. Tabellen under viser utviklingen i antall grupper, beregnet oppfylingsgrad, antall elever (eksklusiv delkurselever) og antall ledige plasser. Tabellen viser også andel elever inntatt på førsteønske.

	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Grupper	220	226	221	216	218	217,5	225,5	222,5
Oppfylingsgrad	88	90	90	93	92	91	90	90
Antall elever	3 943	4 075	4 011	4 065	3 977	3 992	4 069	4 031
Antall ledige plasser	531	458	436	301	347	389	457	475
Andel tatt inn på 1. ønske	90	96	96	89	89	90	93	90

Tabellen omfatter Sørlandets fagskole både når det gjelder tekniske fag og helsefag fra 2007/08. Oppfylingen for teknisk fagskole er lav, kun 39 %. For opplæring i videregående skole er oppfylingen på 90 %.

Elevers utdanningsvalg

Det har i flere år vært en reduksjon i søkningen til studieforberevende utdanningsprogram og en økning i søkningen til yrkesforberedende utdanningsprogram. Denne tendensen snudde noe i 2008. En fikk da en økning i søkningen til studiespesialisering, musikk, dans og drama og medier og kommunikasjon.

Elever fordelt på utdanningsprogram	Skoleår							
	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
Yrkesforberedende utdanningsprogrammer (tidl. yrkesfag):								
Byggfag	220	245	248	273	299	168		
Tekniske byggfag	17	27	41	31	29	12		
Trearbeidsfag	33	22	23	34	27	10		
Bygg- og anleggsteknikk						148	300	291
Formgivingsfag	288	270	269	260	288	178	66	14
Design og håndverksfag						108	143	192
Elektrofag	179	177	173	165	125	115	119	130
Helse- og sosialfag	410	389	425	431	422	421	448	417
Medier og kommunikasjon	15	43	65	85	100	129	167	182
Naturbruk	61	58	47	59	66	70	67	65
Hotell- og næringsmiddelfag	189	203	214	204	153	55		
Restaurant- og matfag						77	158	166
Salg og service	69	117	136	147	160	75		
Service og samferdsel						117	219	228
Mekaniske fag	255	317	319	306	307	145	44	
Teknikk og industriell produksjon (TIP)						175	271	239
Sum	1 736	1 868	1 960	1 995	1 976	2 003	2 002	1 924
Studieforberedende utdanningsprogrammer (tidl. allmennfag):								
Idrettsfag	78	74	66	64	50	62	61	66
Musikk, dans og drama	133	127	118	112	96	89	79	83
Allm., øk. og adm.fag	1 891	1 899	1 769	1 827	1 792	1 238	733	
Studiespesialisering						547	1 088	1 829
Alternativ opplæring							52	76
Sum	2 102	2 100	1 953	2 003	1 938	1 936	2 013	2 054
Teknisk fagskole	105	107	98	67	63	53	54	53
Sum	3 943	4 075	4 011	4 065	3 977	3 992	4 069	4 031

Ved innføringen av Kunnskapsløftet har det skjedd endringer i de tidligere studieretningene ved at det er innført utdanningsprogrammer. I tabellen ovenfor er de studieretninger som har endret navn/er slått sammen satt opp etter hverandre.

Alternativ opplæring lå før innføringen av Kunnskapsløftet i tallene for allm., øk. og adm.fag

Fra 1.8.2007 er det etablert IB-linje (International Baccalaureate) ved Arendal videregående skole. IB gir tilbud på 2. og 3. skoleår. Elevene som går på dette tilbudet, 25 elevplasser hvert år, er med i tallene for studiespesialisering.

Lærekontrakter – fag-/svenneprøver

Antall inngåtte lærekontrakter har økt betydelig hele perioden 2001 – 2008 sett under ett. En antar imidlertid at inngåtte lærekontrakter vil reduseres noe i årene fremover. Det er mange usikkerhetsmomenter til et slikt anslag da elevers utdanningsvalg vil variere over tid og at arbeidsmarkedets svingninger direkte og indirekte påvirker oppslutning rundt valg av yrkesutdanning. Antall fag- og svenneprøver sank noe i begynnelsen av perioden, men økte markert fra 2006. Et realistisk anslag vil også her være en moderat reduksjon fremover.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Inngåtte kontrakter	403	400	395	463	468	513	535	535
Fag- og svenneprøver	523	573	553	554	490	553	523	600

* Tallene for 2008 er anslag pr. 1.10.2008

Opplæring i bedrift

De siste årene har det vært noe bedre muligheter for å skaffe læreplass til elever med opplæringsrett som har fullført skoledelen av yrkesfagutdanningen, og er kvalifisert for opplæring i bedrift. Opplæringsplasser i bedrift for kandidater som ikke har opplæringsmål om fag-/svennebrev, dvs. lærekandidatene, er imidlertid både vanskelig og ressurskrevende å fremskaffe. Det kreves tett samarbeid mellom skole, bedrift og fylkeskommunen for at slike opplæringsløp skal fungere optimalt. Utplassering i bedrift kan være aktuelt for å øke mulighetene for formidling til læreplass. Opplæringskontorene spiller en sentral rolle i forhold til utviklingen av fagopplæringen. Det er av stor betydning at fylkeskommunen har et godt samarbeid med de 17 bransjevisse opplæringskontorene som har medlemsbedrifter i Aust-Agder, for å kunne videreutvikle lærlingordningen i ønsket retning. Høsten 2008 ser en konturene av et vanskeligere arbeidsmarked og dette kan føre til betydelig større problemer med å fremskaffe læreplasser.

Elevutveksling

Aust-Agder fylkeskommune har flere elever i andre fylker enn andre fylker har elever i Aust-Agder. Den mest omfattende elevutvekslingen har en med Vest-Agder. Dimensjoneringen av utdanningstilbudet for 2009 legger opp til en videreføring av dette. Det legges i økonomiplanen opp til å dimensjonere utdanningstilbudet på en slik måte at det gir et så rikholdig mangfold som mulig, samtidig som en tar hensyn til mulighetene innenfor arbeidslivet.

	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Elever i andre fylker	146	169	167	170	188	167	174	176
Elever fra andre fylker	66	89	95	101	85	80	80	60
Netto elevutveksling	80	80	72	69	103	87	94	116

I tabellen over er ikke elever ved VKII gull- og sølvarbeid, landslinjetilbud og fagskole med.

Spesialundervisning og særskilt tilrettelagt opplæring

I tråd med sentrale føringer, har man gradvis endret organiseringen av spesialundervisning og tilrettelegging fra en sterk satsing på særskilte opplæringsstilbud i mindre grupper til tilpasset opplæring innenfor ordinære grupper. Alle videregående skoler gir derfor opplæring til elever som har rett til spesialundervisning. Det vil likevel fortsatt være slik at en del elever ikke kan få tilfredsstillende utbytte av opplæringen i ordinære grupper, og noen får derfor all opplæring i mindre grupper. Det er spesielt på Møglestu, Strømsbu og Tvedestrand videregående skoler at en har etablert spesielle utdanningstilbud gjennom en særskilt organisering i mindre grupper. I tråd med Kunnskapsløftet vil fylkeskommunen i planperioden arbeide med å forbedre mulighetene for tilpasset opplæring i den ordinære undervisningsdelen, og at antall elever som søker spesialundervisning etter enkeltvedtak reduseres mest mulig.

Antall nye søkere til alternativ opplæring økte betydelig i 2008. Dette er søkere som har rett til videregående opplæring i 3–5 år fremover. På bakgrunn av opplysninger fra grunnskolene i Aust-Agder må en regne med at omfanget av elever som søker alternativ opplæring fortsatt vil øke noe i løpet av de nærmeste årene. Det kan derfor være aktuelt å etablere alternativ opplæring også ved Arendal videregående skole, avdeling Barbu, i løpet av planperioden.

Det er ni elever som har videregående opplæringstilbud ved Langemyr skole, skoleåret 2008/09. De videregående skolene kan imidlertid gi tilbud til samtlige søkere med ungdomsrett, og fylkesrådmannen regner med at antallet kan reduseres gradvis i løpet av de nærmeste årene.

Når det gjelder omfanget av opplæringstilbud for språklige minoritetsgrupper er dette vanskelig å anslå. Selv om det nå foreligger en presisering i lovverket angående ansvarsforholdet mellom fylkeskommune og kommune, er det knyttet stor usikkerhet til hvor mange som vil søke videregående opplæring.

Pedagogiske støttefunksjoner – rådgivning og pedagogisk-psykologisk tjeneste

Fylkestinget har i sak 33/2007 vedtatt et økt omfang av rådgivning i videregående skoler gjennom flere rådgiverstillinger og en klarere kompetanseskille mellom sosialpedagogisk rådgivning og rådgivning innenfor yrkes- og utdanningsveiledning. Vedtaket omfatter en ytterligere opptrapping av rådgiverstillinger fra 1.8.2009. En omfattende satsing på rådgivning i videregående skole er et sentralt element i fylkeskommunens satsing på tiltak mot frafall. I tillegg understrekes viktigheten av et godt rådgiversamarbeid mellom grunnskole og videregående skole. Fylkeskommunen har et særlig ansvar for at rådgivere i grunnskolen har en tilstrekkelig kompetanse om videregående opplæring.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste ble sent i 2008 økt med en fagstilling. Bakgrunnen for denne ressursøkningen er at tjenesten opplever store utfordringer på grunn av at det er flere elever som krever individuell sakkyndig vurdering og at nasjonale tilsyn innenfor tilpasset opplæring og spesialundervisning i 2007, har medført omlegging av rutiner og kvalitetsforbedringer på dette fagfeltet. Det er viktig at tjenesten arbeider systemrettet overfor virksomhetene.

Kunnskapsløftet – digitale læremidler og bærbare PCer til elever

Samtlige fylkeskommuner, utenom Oslo, har i 2007 inngått et samarbeid med sikte på å utvikle digitale læremidler. Utviklingsarbeidet søkes gjennomført med statlige utviklingsmidler til formålet, og med fylkeskommunale midler som del av rammetilskuddene for gratis læremidler. Grunnlaget for satsingen ligger i Kunnskapsløftets ambisjon om en sterk satsing innenfor digital læringsmetodikk og utvikling av digitale ferdigheter. Det er aktuelt at en begrenset del av midlene til gratis læremidler, som overføres til fylkeskommunene, reserveres utvikling av digitale læremidler i regi av fylkeskommunenes egen satsing på dette, kalt nasjonal digital læringsarena (NDLA).

Aust-Agder fylkeskommune har, med bakgrunn i fylkestingets vedtak i sak 3/2007 og fylkesutvalgets vedtak i sak 74/2007, påbegynt anskaffelse av bærbare PCer til elevene i videregående skole. Vedtaket i sak 74/2007 legger opp til en investerings- og innføringstakt som innebar at alle elever i videregående skole har bærbar PC høsten 2009. Denne satsingen foregår parallelt med at det stadig legges ut nye fagområder som digitale tilbud, og i forhold til fylkeskommunens egen satsing på kompetanseheving i digital undervisningsmetodikk for pedagogisk personale.

Det er videre en forutsetning for innføring at en bygger driftsmessig sikkerhet og brukerstøtte rundt dette slik at både lærere og elever opplever stabilitet og positiv utvikling. Fylkesrådmannen understreker viktigheten av at det dannes positive utviklingsmiljøer innenfor digital læringsmetodikk på skolene. Dette vil innebære at det bør etableres IKT-faglig brukerstøttepersonell ved alle skoler i et omfang som sikrer driftsmessig stabilitet. De videregående skolene har selv disponert sine ressurser slik at det høsten 2008 totalt er ca. 6,5 stillings-

hjemler som brukes til driftsteknisk support. I tillegg har skolene fem lærlinger i ikt-driftsfag. En har dessverre ikke funnet rom i forslag til økonomiplan 2009-2012 og budsjett 2009 til å opprette nye stillinger til dette. Etter fylkesrådmannens oppfatning må skolene, i likhet med tidligere, fortsatt vurdere mulige omdisponeringer i eget budsjett for å bidra med hensiktsmessige løsninger.

Det er viktig at de videregående skolenes trådløse nettverk dimensjoneres i forhold til satsingen på bærbare Pcer til elevene. I tillegg må hensiktsmessige strømuttak for løpende bruk og lading tilpasses både i klasserom og lokaliteter for øvrig.

Karriereveiledning – partnerskap fylkeskommunen og NAV

Fylkesutvalget har i sak 121/2008 vedtatt en overordnet partnerskapsavtale mellom fylkeskommunen og NAV Aust-Agder. Avtalen regulerer en felles satsing på tiltak innenfor kompetanse, rådgivning, veiledning og samarbeid innenfor livslang læring. I samme sak ble det også vedtatt en avtale om dannelse av fire karrieresentre i Aust-Agder. Det første senteret er allerede under etablering i østregionen med adresse i Risør. Avtale om felles karrieresentre styrker den samlede faglig kompetanse innenfor realkompetansevurdering, utdanningstiltak og yrkes- og utdanningsveiledningen mellom videregående skoler og NAV.

Karrieresenteret i Risør vil være ferdig utbygd og etablert våren 2009. De følgende sentre vil ferdigstilles sent i 2009 og i 2010.

Aust-Agder fylkeskommune mottar øremerkede statlige midler til partnerskapssamarbeidet med NAV.

Voksenopplæring/kursvirksomhet

Innenfor voksenopplæring er det viktig å få fram en fleksibel tilbudsstruktur med ulike alternativer når det gjelder komprimerte løp, deltidsstudier og modulbasert opplæring. Fram til nå har voksne utdanningssøkende i svært liten grad vært interesserte i nettbaserte utdanningstilbud. Både teknologisk og pedagogisk ligger forholdene godt til rette for gjennomføring av slike tilbud innenfor en rekke fagområder. Voksne søkere har et stort behov for veiledning og rådgivning før de påbegynner opplæringen.

Realkompetansevurdering i yrkesfag og yrkesrettet allmennfag gjennomføres ved tre service-sentre lagt til Blakstad, Dahlske og Risør videregående skoler. Realkompetansevurdering innen yrkesfagene har en todelt hensikt:

- kartlegge søkerens kompetanse, slik at den enkelte får opplæring i tråd med faglige behov og begrenset til det som er nødvendig for å oppnå ønsket sluttkompetanse.
- øke muligheten til å få arbeid, ved å kunne framlegge godkjent dokumentasjon på ens kompetanse.

Realkompetansevurdering i studiekompetansefagene blir gjennomført ved Arendal videregående skole.

Antall voksne søkere til videregående opplæring økte sterkt frem til 2004, men avtok i 2005 og med ytterligere reduksjon i 2007. I 2008 økte imidlertid søkertallet igjen. Mange deltar kun på moduler, og ikke fulle opplæringsløp. Søkerutviklingen til voksenopplæring har vært:

Voksenopplæring	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Antall søkere	260	338	396	300	314	272	296

Mange fremmedspråklige søkere har ikke tilstrekkelig språkkunnskaper i norsk for å kunne få fullt utbytte av faglig undervisning innenfor videregående opplæring. Selv om det ved inntak til voksenopplæring kreves et viss nivå av norskkunnskaper, er det mange som har språklige hindringer.

På grunn av synkende etterspørsel de siste årene, er kurs- og ressursentervirksomheten ved fylkeskommunens videregående skoler redusert. Ressursentervirksomhet drives nå kun ved Blakstad, Dahlske og Risør videregående skoler. Noen flere skoler har kursvirksomhet, men også det noe mer sporadisk enn tidligere.

Andre utdanningsformål

SMI-skolen har ansvaret for å gi grunnskoleundervisning til beboere i sosiale og medisinske institusjoner, inkludert privat barnevern. I samarbeid med den enkelte institusjon skal SMI-skolen tilrettelegge et tilpasset, trygt og strukturert læringsmiljø, som gir elevene mestringsopplevelser og motivasjon til å kunne utnytte sine evner og ressurser ut i fra individuelle forutsetninger. Tilbudet gis enten som kjøp av tjenester i normalskolen, fulltidstilbud ved en av institusjonsskolene, kombinasjon av disse eller som hjemmeundervisning ved en av institusjonene. Aktiviteten er knyttet til Sørlandets sykehus HF Arendal og det regionale barnevernet. En lovendring i 2006 innebærer at SMI-skolen nå har fått ansvar for langt flere elever enn tidligere. Dette innebærer at en også får ansvar for elever fra andre fylker når disse er på godkjente institusjoner i Aust-Agder.

Fylkeskommunen har også ansvar for fengselsundervisning. Det gis statstilskudd til denne undervisningen, og en forutsetter at opplæringen gjennomføres innenfor disse rammene. Det er Blakstad videregående skole som har ansvaret for undervisningen.

4.4.4 Tiltak/endringer

Dimensjonering av utdanningstilbudet

En vesentlig del av Kunnskapsløftet er tilbudsstrukturen i videregående opplæring. Økonomiplan 2009-2012 og budsjett 2009 bygger på fastsatt tilbudsstruktur. På denne bakgrunn foreslås en dimensjonering av opplæringstilbudet på basis av:

- antall elever i de aktuelle aldersgrupper,
- elevenes valg av utdanningsprogram høsten 2007 og 2008,
- elevenes valg av Vg2-tilbud høsten 2008 og antatte valg av Vg2-tilbud høsten 2009,
- tilgjengelighet på læreplaner i de ulike bransjer/bedrifter,
- de enkelte skolars undervisningskapasitet knyttet til skolebygg og utstyr,
- samarbeid med andre fylkeskommuner og gjesteelevsutveksling,
- forhold knyttet til skolevei, avstander og kommunikasjonsforhold.

Elevtallet utvikler seg slik i årene fremover:

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Midtregionen	1 890	1 883	1 858	1 832	1 821	1 844	1 825	1 812	1 762	1 736
Vestregionen	1 427	1 457	1 444	1 471	1 470	1 457	1 448	1 457	1 481	1 463
Østregionen	829	835	740	750	757	775	760	736	738	706
Setesdalsreg.	349	339	332	327	351	361	371	372	347	321
Sum	4 495	4 514	4 374	4 380	4 399	4 437	4 404	4 377	4 328	4 226

Tabellen ovenfor viser tallet på avgangselever fra grunnskolen. Ved dimensjonering av tilbudet i videregående opplæring i økonomiplanperioden har en lagt disse tallene til grunn. En gjør oppmerksom på at elevtallet i fylkeskommunens videregående skoler er lavere enn antallet avgangselever fra grunnskolen. Dette skyldes bl.a. at en del elever tar utdanning utenfor fylket, primært Vest-Agder. Det bemerkes også at beregnet mobilitet (inn- og utflytting) ikke er tatt med her.

De økonomiske konsekvensene av endring i tilbudet innenfor videregående opplæring framgår av tiltaksoversikten i kapittel 4.2.

Gull- og sølvutdanning ved Setesdal videregående skule

En har siden 2005 hatt et forsøksprosjekt med Vg3 utdanning innenfor gull- og sølvsmedfaget. Det fireårige prosjektet heter "Fleire vegar til målet" og er en kombinasjon med utdanning i skole og utdanning i praksisfeltet for å fullføre fagutdanningen. Bakgrunnen for forsøket er de store problemene med å få ordinære læreplasser i faget i Norge. Prosjektet har derfor et samarbeid med andre europeiske land hvor elever fra andre land gis opplæring i skoledelen ved Setesdal videregående skule, avd. Valle, og norske elever får praksisopplæring innenfor denne næringen i andre land.

Det arbeides med en avtale med Valle kommune bl.a. med sikte på å videreføre tilbudet innen Vg3 gull- og sølvarbeid. Under forutsetning av at en kommer frem til en avtale om dette, samt at en får godkjenning av forsøksprosjektet i medhold av Kunnskapsløftet, foreslås at prosjektet forlenges. Det foreslås avsatt 100 000 kroner hvert av årene i planperioden. Det tas sikte på å legge fram egen sak om dette.

Nye utdanningstilbud

Ved Dahlske videregående skole foreslås det etablert et tilbud innenfor sykkel sport. Tilbudet vil bli gitt innenfor utdanningsprogrammet for studiespesialisering og innbefatter læreplan for faget toppidrett med vekt på sykkel. Det arbeides med å etablere et eget AS som skal ha det idrettsfaglig ansvaret og ansvaret for trenerressurser, mens skolen skal stå for det pedagogiske ansvaret. Tiltaket foreslås etablert etappevis, og vil fullt utbygd koste ca. 250 000 kroner pr. år. Tilbudet har tidligere vært kunngjort, men interessen har vært for liten for igangsetting.

Ny utredning innenfor utdanningssektoren

Fylkestinget vedtok i sak 27/2005 mål, strategier og handlingsplan 2005 - 2010 for videregående opplæring i Aust-Agder. Visjon for dette ble kalt "Læring for alle – utvikling for den enkelte". Dette dokumentet ble hovedføringen for implementering av utdanningsreformen Kunnskapsløftet i Aust-Agder. I 2009 er Kunnskapsløftet fullt integrert i videregående opplæring og det er behov for å legge nye strategier innenfor utdanningssektoren. Fylkesrådmannen vil iverksette et utredningsarbeid hvor nye mål, strategier og handlingsplaner for

videregående opplæring blir utviklet. Utredningen gjennomføres av et bredt faglig sammensatt utvalg og en legger opp å fremme sak for fylkestinget i oktober 2009.

Opplæring i bedrift – fagopplæring

Satsene for honorar til prøvenemndsmedlemmer har ikke vært justert siden 1994 og det oppleves i noen grad å være vanskelig å rekruttere nye prøvenemndsmedlemmer. Fylkesrådmannen foreslår på denne bakgrunn at satsene justeres fra 1.1.2009 og foreslår en økning på 550 000 kroner avsatt til dette. Det er viktig at honorarsatsene i Aust-Agder og Vest-Agder er like da en har et svært nært samarbeid innenfor fagopplæring og en har også felles prøvenemnder.

Fylkesrådmannen foreslår at antallet nye lærekontrakter justeres ned fra 535 i 2008 til 485 i 2009. Beregninger med bakgrunn i elevtall og markedssituasjonen er grunnlaget for anslaget. Når det gjelder antall fag- og svenneprøver legges til grunn det antall lærlinger som synes å kunne avlegge prøve i 2009 og foreslår samme plantall som 2008, altså 600 prøver.

Arbeidet med å forhindre frafall krever større fleksibilitet ved inngåelsen av lærekontrakter. Dette medfører at en større andel av kontraktene kan måtte inneholde avvik fra 2+2-modellen. Det er også en økende andel som mangler opplæring fra Vg1 og Vg2 som må tas igjen i løpet av læretiden. Den økte fleksibiliteten er til fordel både for lærlingene og bedriftene, men krever økt arbeidsinnsats fra fylkeskommunen. Det fører også til økt oppmerksomhet rundt finansieringen av den teori som disse lærlinger mangler fra Vg1 og Vg2 i skole.

Etter fylkesrådmannens oppfatning må fylkeskommunen vurdere om det er andre og mer hensiktsmessige måter å bistå svake elever i læretiden enn dagens ordning med teoriopplæring for lærlinger. Uansett må en fremover legge til rette for en forsterket innsats overfor ”risikoelever” innenfor yrkesfag både i skoledelen og i overgangen til læretid. Med risikoelever her forstås elever med særs svake skoleprestasjoner, ikke beståtte eksamener og høyt fravær. Dette vil også fordre et ennå tettere samarbeid mellom skoler og bedrifter. I 2009 vil satsene for trekk i lærlingtilskuddet for den tiden lærlingene deltar i teoriopplæringen bli justert i tråd med økningen av lærlingtilskuddet.

Fylkesrådmannen vil legge til rette for at en vurderer andre modeller for teoriopplæring for lærlinger enn dagens ordning og tilrår at dette blir en del av ny utredning av videregående opplæring.

Teknisk fagskole og helsefagskole

Sørlandets fagskole har utdanningstilbud både innenfor tekniske fag (teknisk fagskole) og innenfor helsefag (helsefagskole). Søkningen til de 2-årige tekniske fagene har gått drastisk ned gjennom flere år. Innenfor de tekniske fagene har skolen en kapasitet på 112 studentplasser for begge årene til sammen. Fylkestinget satte 72 studentplasser som mål i forbindelse med behandlingen av økonomiplanen høsten 2004. Helårsstudenttallet høsten 2008 er 44, altså en oppfyltingsgrad på 39 % i forhold til opprinnelig kapasitet.

Fylkesrådmannen foreslår en gradvis avvikling av utdanningstilbudene innenfor tekniske fag ved Sørlandets fagskole, slik at dagens studenter ferdigstiller påbegynt utdanning ved skolen. Det vises til egen sak om dette.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å innarbeide midler til fortsatt drift av teknisk fagskole.

I forslag til statsbudsjett for 2009 fremgår det at det legges opp til en statlig finansiering av fagskoleutdanning innenfor helsefagene. Det fremgår imidlertid ikke hvordan denne skal fordeles eller premisser for søkning. Ved Sørlandets Fagskole i Grimstad har fylkeskommunen i flere år hatt dette utdanningstilbudet delvis som privatfinansiert tilbud (studentfinansiert) og delvis finansiering i samarbeid med lokal stat. En har fram til nå kun hatt tilbud innenfor psykisk helsevern. Det er aktuelt å kunne tilby slik utdanning både innenfor psykisk helsevern og innenfor eldreomsorg. En ny statlig finansieringsordning muliggjør et forutsigbart og stabilt utdanningstilbud, og det er betydelig interesse for dette. Fylkesrådmannen vil komme tilbake til dette i egen sak når de statlige ordningene for finansiering er klarlagt.

Kunnskapsløftet – kompetanseutvikling og kvalitetsutvikling

Kunnskapsløftet innebærer en satsing på kvalitetsfremmende tiltak i videregående opplæring. Fylkesrådmannen vil i 2009 fortsette en offensiv satsing på kompetanseutvikling innenfor utdanningssektoren i tillegg til de nasjonale satsingene som er bebudet i St.meld. nr. 31 og i forslag til statsbudsjett for 2009. Fylkeskommunens egen satsing vil først og fremst komme innenfor:

- skolebasert vurdering; en omfattende elev- og personalundersøkelse med analyse,
- en ny samlet utredning innenfor videregående opplæring,
- fortsatt satsing på faget utdanningsvalg i nært samarbeid med grunnskolene,
- økt satsing på praktisk-pedagogisk utdanning for lærere uten slik kompetanse,
- høyskolebasert utdanning for rådgivere i videregående skoler,
- egne kompetansetiltak innenfor pedagogisk bruk av ikt,
- egne kompetansetiltak innenfor individvurdering, motivasjon og læring.

Aust-Agder fylkeskommune har i tillegg behov for:

- en forsterket satsing på tiltak mot frafall og bortvalg i videregående opplæring,
- initiere utviklingsprosjekter ved skolene, prosjekter som i første rekke knytter seg til å ta i bruk andre og nye læringsarenaer, utvide spekteret av mulighetene innenfor læringsmetodikk og nye måter å organisere læring på,
- øke omfanget av utskifting og supplering av undervisningsutstyr.

Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet vil tidlig i 2009 legge frem opplegg både når det gjelder etablering av et varig system for etter- og videreutdanning for pedagogisk personale og en egen lederutdanning for rektorer uten formell lederkompetanse.

Som en samlet ressurs knyttet til kvalitetsutvikling i videregående opplæring, foreslår fylkesrådmannen at det avsettes 3 mill. kroner pr. år i planperioden.

Helhetlig kvalitetssystem

Nasjonale tilsyn de to siste årene har medført en skjerping av kravene til skoleeiers helhetlige kvalitetssystem, blant annet om skriftliggjøring, risikoanalyser og avvikrapportering. Det skal etableres et system som skal være kjent og operativt i alle deler av organisasjonen. Fylkesmannens har gjennom nasjonale tilsyn i 2007 og 2008 konkludert med at fylkeskommunen ikke har et forsvarlig system i henhold til opplæringsloven § 13-10. Stortingsmelding nr. 31 Kvalitet i skolen innevarsler en klarere nasjonal styring av skolen og flere nasjonale tilsyn. Videre heter det: "Kommunene må styrke sin rolle som skoleeiere slik at de har de nødvendige redskaper og den kompetanse som er nødvendig for å utnytte sine

fullmakter til lokal styring på en god måte.” (S. 12.) Et godt kvalitetssystem vil være et slikt redskap.

Det arbeides med å samle og systematisere all den dokumentasjon som skal inngå i et helhetlig kvalitetssystem og finne fram til en hensiktsmessig nettbasert presentasjonsform. Flere firmaer tilbyr i dag ferdige it-løsninger for kvalitetsstyring, som også håndterer avviksrapportering og oppfølging av tiltak, og flere fylkeskommuner er i ferd med å anskaffe slike systemer. Fylkesrådmannen foreslår at det i budsjettet for 2009 avsettes 150 000 kroner til etablering og drift av et nettbasert kvalitetssystem for utdanningssektoren.

Utstyr

Fylkesrådmannen foreslår at det avsettes 1 mill. kroner ekstra til utstyr i 2009. I tillegg er det avsatt 3 mill. kroner i grunnbudsjettet hvert år i hele planperioden. Ved disponeringen av midlene for 2009 må en også ta hensyn til nødvendig oppgradering og supplering av de trådløse nettverkene ved skolene.

Kunnskapsløftet – gratis læremidler

Høsten 2009 innføres ordningen med gratis læremidler for elever i Vg1 i videregående opplæring. I budsjettet for 2009 og i økonomiplanperioden legger fylkesrådmannen til grunn utgifter tilsvarende statlig tilskudd. For 2009 utgjør dette 8,3 mill. kroner. Fra og med 2010 gjelder statstilskuddet vedlikehold av ordningen for Vg1, Vg2 og Vg3.

Åmli videregående skole – styrking

Fylkestinget vedtok i sak 36/2006 å styrke Åmli videregående skole med 1 mill. kroner pr. år i tre år fremover. Tiltaket har som siktemål å bidra til at skolen kan utvikle eksisterende utdanningstilbud på en slik måte at disse fremstår som ennå mer attraktive. Tilbudene skal bygges ut med flere fagområder, slik at elever gjennom utdanningen her kan få en utvidet kompetanse. Tiltakene omfatter også en forsterket markedsføring av skolen og skolens tilbud.

Prosjekt med førerkortopplæring

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å avsette 125 000 kroner til prosjekt med førerkortopplæring i 2009.

Helsesøstertjenesten i de videregående skolene

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget:

”Administrasjonen bes gjennomgå helsesøstertjenesten i de videregående skolene i samarbeid med kommunene for å se på muligheter for å styrke denne tjenesten.”

IKT-faglig brukerstøtte

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget:

”Fylkestinget ber om at det reises en sak i første el av 2009 om IKT-faglig brukerstøtte, support og service for den store PC-mengden i den videregående skole i Aust-Agder.”

4.5 Tannhelse

4.5.1 Mål

Fylkeskommunen har driftsansvar for den offentlige tannhelsetjenesten. Denne virksomheten reguleres etter lov om tannhelsetjeneste. Av § 1-3 fremgår det at tjenesten skal organisere forebyggende tiltak for hele befolkningen, samt gi et regelmessig og oppsøkende tilbud til følgende grupper:

- barn og ungdom fra fødsel til og med det året de fyller 18 år,
- psykisk utviklingshemmede,
- grupper av eldre, langtidssyke og uføre i institusjon og hjemmesykepleien,
- ungdom fra 18 år til og med det året de fyller 20 år,
- rusmisbrukere under kommunal omsorg og andre det er fattet vedtak om i godkjent plan.

I tannhelseplan for Aust-Agder 2005-2009 er det satt følgende mål for tannhelsetjenesten:

- *Tannhelsetjenesten skal utvikle og yte et tilbud til prioriterte grupper i tråd med de nasjonale føringer og lovgrunnlaget, til rett tid med høy faglig kvalitet gjennom effektiv ressursbruk og nødvendig tilgjengelighet der en vektlegger forebygging.*
- *Tannhelsetjenesten skal gi tilbud til voksne, betalende pasienter der hvor behovet ikke dekkes av privatpraktiserende tannleger.*
- *I arbeidet med utviklingen av tannhelsetjenesten legges det vekt på å kunne tilpasse behandlingstilbudet til framtidige krav til tjenesten.*
- *I utvikling av tannhelsetjenesten legges det vekt på å fremme de ansattes engasjement og utvikle den kompetanse de ansatte representerer, for å få et kvalitetsmessig riktig tjenestetilbud.*

4.5.2 utfordringer

I Stortingsmelding nr. 35/2007 foreslås en styrket offentlig tannhelsetjeneste på regionalt nivå. Regjeringen vil innføre et "følge med" ansvar for fylkeskommunene, samtidig som "sørge for" ansvaret videreutvikles. Det er foreløpig ikke kjent når ny lov med forskrifter blir vedtatt. Ny lov med forskrifter vil innebære betydelige utfordringer for tannhelsetjenesten i Aust-Agder.

Det er fortsatt vanskelig å skaffe kvalifiserte søkere til ledige stillinger i innlandskommunene. Rekrutteringssituasjonen preges av konkurranse både i forhold til andre fylker og mellom offentlig og privat sektor.

Regnskapstallene for 2007 viste et merforbruk på 2,28 mill. kroner som er overført til 2008. Merforbruket hadde i første rekke sammenheng med en nedgang i pasientinntektene pga. rekrutteringsproblemer innen kjeveortopedi og en del nyutdannede, uerfarne tannleger. Også uforutsette utgifter til nødvendig utskifting av utstyr har hatt betydning. En har i 2008 ikke greid å få budsjettbalanse slik at det vil bli overført et merforbruk videre til 2009.

Det avsettes 0,6 mill. kroner hvert år til utskifting av utstyr. Dette er en relativ lav utskiftingstakt og er ikke tilstrekkelig til å nå tannhelseplanens mål om en utskiftingstakt på 15 år.

Det er etablert og iverksatt en rekke innsparingstiltak. En omlegging av rutinene for kjøp av tanntekniske tjenester forventes å gi en innsparing. Endringene vil føre til at en større andel av de tanntekniske arbeidene utføres i lavkostland. Det forutsettes at kvalitetsnivået ikke reduseres. I tillegg er utstyrsinnkjøp redusert, det brukes mindre eksterne vikarer og rutiner for innkjøp av forbruksmateriell er endret. Videre er det etablert et enkelt rapporteringssystem som synliggjør produksjon og kostnadseffektivitet på de enkelte tannklinikene. I 2009 vil det være helårseffekt av tiltakene. Fortsatt kan styrte vakanser være et aktuelt virkemiddel i tillegg til ovennevnte tiltak.

4.5.3 Hovedtrekk

Det foreslås fortsatt å konsentrere aktivitetsmålene til andelen ferdigbehandlede pasienter. For de yngste, 0-2 åringene, settes det ikke aktivitetsmål. I denne gruppen kalles det ikke inn til kontroll og behandling, men de er under tilsyn og kan få tjenester ved behov. Når det gjelder eldre og uføre i institusjoner, settes det heller ikke mål for ferdigbehandlede. Hele gruppen skal være under tilsyn, og institusjonene skal ha besøk to ganger pr. år.

Følgende mål settes for tannhelsetjenesten for 2009:

Gruppe	Befolknings- grunnlag 1.1.2008	Ferdigbehandlet		
		Budsjett 2009	Budsjett 2008	Regnskap 2007
a. 3-18 år	22 782	75 %	75 %	73 %
b. Psykisk funksjonshemmede	342	100 %	100 %	85 %
C1. Eldre/ uføre i institusjon	1 023	Tilsyn 2 ganger årlig	Tilsyn 2 ganger årlig	Tilsyn 100 %
c2. Eldre/ uføre med hjemmesykepleie	1 628	30 %	30 %	43 %
d. 19 – 20 år	2 713	50 %	50 %	48 %
e. Rusavhengige	165			43 %

I tannhelseplanen er det i tillegg målsetting om å redusere andelen av 12-åringer med fem eller flere sykdomsrammede tenner fra 11 % til 6 %, og andelen 18-åringer med 10 sykdomsrammede tenner fra 16 % til 8 % i planperioden.

4.5.4 Tiltak/endringer

Det legges i 2009 opp til en harmonisering av takstene i forhold til nabofylkene, slik at takstene i 2009 er på et gjennomsnitt av 2008-takstene for tannhelsetjenestene i Vest-Agder fylkeskommune og Telemark fylkeskommene. Dette utgjør en økning på 14 %. Fra 2010 legges det opp til en årlig taksregulering med statsbudsjettets lønns- og prisvekst for kommunal virksomhet.

Etterspørselen etter tannhelsetjenester blant betalende voksne er høy, og dersom tannlegebemanningen kan holdes på et tilfredsstillende nivå, gir dette muligheter for en moderat økning av salgsinntektene. Det er ikke rom for ytterligere prioritering av betalende klientell. Det er i 2009 budsjettet med at 24 % av utgiftene til tannhelsetjenesten dekkes av pasientinntekter.

Tannhelsetjenesten bruker en dag i uken til tannbehandling i narkose ved sykehuset i Arendal. Denne tjenesten har inntil nå vært gratis for tannhelsetjenesten. Fra 2009 vil tannhelsetjenesten måtte betale 8 000 kroner dagen for denne tjenesten. Fylkesrådmannen foreslår at denne utgiften på 368 000 kroner pr. år innarbeides i økonomiplanen.

Helse- og omsorgsdepartementet har inngått intensjonsavtale med Aust-Agder fylkeskommune om å prosjektere og etablere et regionalt odontologisk kompetansesenter i Arendal. Dette er et eget prosjekt som så langt er finansiert av statstilskudd. Prosjektet er tildelt midler over statsbudsjettet hvert år siden 2005.

Utbetalingene i 2008 utgjør om lag 9 mill kroner. Disse midlene skal i hovedsak dekke utgifter til inventar og utstyr i forbindelse med etableringen av kompetansesenteret.

Aust-Agder fylkeskommune har inngått foreløpig leiekontrakt med Sørlandet sykehus HF om leie av 830 kvm grunnflate til kompetansesenteret

Helse- og omsorgsdepartementet legger til grunn at om lag 60 % av arealet på kompetansesenteret skal stå til disposisjon for oppgaver knyttet til statens finansieringsansvar. Departementet godkjenner dermed en prosentvis kostnadsfordeling mellom stat og fylkeskommunen på 60/40. Dette prinsippet gjelder både for husleie og investeringer.

For tiden fullføres ombyggingen av lokalene på Sørlandet sykehus Arendal, og det er inngått avtale om levering av inventar og utstyr innen årsskiftet. Ombyggingskostnadene, anslagsvis 11-13 mill. kroner, dekkes av Sørlandet sykehus HF og inngår i framtidig husleie.

Følgende avtaler er ennå ikke ferdig utarbeidet:

- Drifts- og aktivitetsavtale mellom Aust-Agder fylkeskommune og Helse- og omsorgsdepartementet.
- Avtale mellom Aust-Agder fylkeskommune og de øvrige fylkeskommunene om dimensjonering og driftsform.

For å sikre de fem fylkeskommunene lik fordeling av ansvar og innflytelse er det foreslått å organisere kompetansesenteret som et interkommunalt selskap (IKS). Forslag til selskapsavtale blir lagt fram som egen sak. Det foreslås at hver av fylkeskommunene bidrar med en årlig basisfinansiering på 0,5 mill. kroner.

Det legges opp til at Aust-Agder fylkeskommune inngår avtale om disponering av kompetansesenterets areal, utstyr og ressurser til egne, lokale formål. Fylkesrådmannen vil komme tilbake til dette i egen sak.

Stillingen som daglig leder er utlyst, men tilsetning har ennå ikke funnet sted.

Arbeidet med å utvikle senteret pågår kontinuerlig. Det dreier seg om utvidelse av bredden og kompetansen i behandlingstilbudet, og oppstart av virksomhet innen rådgivning, etter-

videre- og spesialistutdanning, folkehelsearbeid, forskning og utvikling. Virksomheten vil både bestå av utvikling av programmer/produkter og gjennomføring av tiltak. Det vil være en sentral utfordring å utvikle infrastrukturen og samarbeidet i regionen. Det skal legges til rette for samarbeid mellom kompetansesenteret, praktiserende tannleger og tannlegespesialister, universiteter osv.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget følgende:

”Tannhelsetjenesten for hjemmeboende eldre og funksjonshemmede mennesker med hjemmesykepleie, må styrkes slik at målet for ferdigbehandlede kan økes fra 30 % til 50 %.

Fylkesrådmannen gis i oppdrag å utrede en sak om hvordan denne styrking kan skje og legge frem kostnadsoverslag i forbindelse med gjennomgang av 1. tertialrapport 2009.”

4.6 Kultur

4.6.1 Mål

Dette kapitlet omfatter bibliotek, kunst og kunstformidling, kulturinstitusjoner, kulturvern, kulturbygg, idrett og friluftsliv.

Mål for sektoren er:

Aust-Agder fylkeskommune skal

- *ta vare på og formidle fylkets kulturhistorie og videreutvikle fylkets kulturelle særtrekk gjennom faglig veiledning, kompetanseoppbygging og iverksetting av konkrete tiltak.*
- *bidra til formidling av profesjonell kunst innen alle genre til/fra fylket og bidra til kulturell kompetanseoppbygging i befolkningen.*
- *bidra til å sikre, etablere og utvikle gode områder og anlegg for rekreasjon, fysisk aktivitet og kulturell utfoldelse der estetikk og mellommenneskelige forhold prioriteres.*

4.6.2 utfordringer

Det er vedtatt egen kulturlov. Hensikten med loven er:

- å gi kultursektoren ytterligere tyngde og status som offentlig ansvarsområde,
- å tydeliggjøre det ansvaret offentlige myndigheter har for å legge til rette for et bredt spekter av kulturvirksomhet,
- å sikre at alle kan få anledning til å delta i kulturaktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk,
- å sikre et mangfold av kulturaktiviteter,
- å sikre at alle har tilgang til et profesjonelt kunst- og kulturtilbud.

Kulturloven forutsetter at blant annet fylkeskommunen prioriterer kulturfeltet på en aktiv måte.

Kultursektoren er involvert i en rekke tiltak med mange samarbeidspartnere. På flere områder er det ønskelig med fylkeskommunalt engasjement, og et generelt trekk er at både den samlede aktivitet og enkelttiltakene vokser for hvert år. Forventningene til fylkeskommunal deltakelse er av denne grunn økende. Strategisk kulturformidlingsplan ble behandlet av fylkestinget i desember 2006, og har gitt føringer for kulturformidlingssatsingen i tiden etterpå. Kulturformidlingsplanen vil bli rullert i 2009.

Knut Hamsun markeres i hele landet i 2009, da det er 150 år siden han ble født. I samarbeid med Nasjonalbiblioteket og en lokal komité i Grimstad gjennomføres markering blant annet i Grimstad, Lom, Hamarøy og Oslo.

Eksisterende festivaler i fylket er i stadig utvikling og nye tiltak kommer til. Festivalfeltet er blitt svært omfattende i Aust-Agder med over 30 festivaler og festivallignende tiltak. Hovefestivalen er i en særklasse med hensyn til størrelse og omsetning. Festivalene i fylket er i likhet med festivalene ellers i landet avhengig av sterk økonomisk styring, i tillegg til at festivalene må tilfredsstillende publikums behov. Gjennom etablering av festivalforum og andre

satsinger i Kulturfabrikken Aust-Agder søker en, i samarbeid med festivalene, å styrke festivalkompetansen på en rekke områder.

Museumssektoren er i utvikling og omstilling. Sentralt i dette er den planlagte utbygging og ombygging av Aust-Agder kulturhistoriske senter (AAks) IKS sitt anlegg på Langsæ. Arkitektkonkurranse er gjennomført og beslutning om å utarbeide forprosjekt er tatt. Forprosjektet avsluttes august 2009. Det arbeides nå med sikte på at prosjektet realiseres innen utgangen av 2012. Det er svært positive signaler i statsbudsjettet for 2009, som må følges opp for å avklare tidspunkt for statlig medfinansiering. Alle kommunene i fylket har vedtatt å delta i utbyggingen. Endelig beslutning om utbygging vil skje når forprosjekt foreligger høsten 2009.

Til enkelte tiltak på kulturområdet kan det være aktuelt å bruke regionale utviklingsmidler.

4.6.3 Hovedtrekk

Kulturnett Aust-Agder

Kulturnett Aust-Agder er satt i drift fra 2007, med lansering høsten 2008. Det er for 2010 planlagt å søke statlig tilskudd til et innholdsprosjekt sammen med Kulturnett Vest-Agder. Et fellesprosjekt utvikles i samarbeid med Agder folkemusikkarkiv, med formål å øke interessen for folkemusikkfeltet og tilgjengeliggjøre digitalisert materiale. Dette skjer blant annet ved et forprosjekt i 2009, finansiert innen egen ramme, og et hovedprosjekt fra 2010 der en tar sikte på å søke eksterne prosjektmidler.

Samordningstiltak for bibliotekene

Som en videreføring av tre større samarbeidstiltak/prosjekter mellom folke-, fylkes- og universitetsbibliotekene i Aust-Agder og Vest-Agder; felles bibliotektransport, "samsøk" fra høsten 2008 og gjennomført IKT-kompetanseprosjekt for bibliotekansatte, vil det bli søkt om statlige midler til et profileringsprosjekt for bibliotekenes servicetilbud til befolkningen. Aust-Agders egenandel i prosjektet dekkes for rammen til Aust-Agder bibliotek og kulturformidling.

Den kulturelle skolesekken

Stortinget har vedtatt at Den kulturelle skolesekken (DKS) skal utvides til å omfatte videregående skolars elever, gjennom en opptrapping fram til 2010. Aust-Agder har fått tildelt 600 000 kroner for skoleåret 2008/09. Tilbudet blir presentert som Kulturmenyen. Dette er en videreføring av scenekunsttilbudet som fra 2007 ble samordnet med DKS. Fylkeskommunens bidrag er lagt inn i rammen for 2009.

Kulturinstitusjoner

Aust-Agder fylkeskommune er medeier i Agder Teater, Kortfilmfestivalen i Grimstad, Sørnorsk Filmsenter, Canal Street jazz og bluesfestival og i Sørlandets Kunstmuseum. I tillegg har fylkeskommunen inngått avtale med Risør kommune om Kammermusikkfesten i Risør. Det er innarbeidet midler til disse virksomhetene i tråd med foreliggende avtaler og føringer gitt i Statsbudsjettet.

For å styrke driften i Fjæreheia, er det etablert et eget driftselskap sammen med Grimstad kommune, Agder Teater og Kastellet kultursenter. Det er innarbeidet midler over tre år til oppstart og utvikling av dette selskapet. Dette finansieres av regionale utviklingsmidler.

Større kulturarrangement/Festivaler

I 2007 ble Hovefestivalen etablert i Arendal og ble fra første driftsår en av de største og betydeligste rockfestivalene i Skandinavia. Festivalen har mottatt støtte fra fylkeskommunen både i 2007 og 2008. Canal Street Jazz- og Bluesfestival i Arendal markerer seg sterkt også nasjonalt og blir større år for år. Aust-Agder fylkeskommune har gått inn på eiersiden i denne festivalen.

En har i 2008 bidratt med tilskudd til videreutvikling av flere festivaler i fylket. Denne satsingen videreføres i 2009. En har også gitt tilskudd til et nytt spel i Lillesand, basert på Gabriel Scotts ”jernbyrden”, som vil ha premiere i 2009.

Kulturfabrikken Aust-Agder

Kulturfabrikken er etablert som et utviklingsprosjekt innen kultur-/næringsfeltet med fokus på kompetanseutvikling, i første omgang til og med 2010. Som ledd i dette vil en i løpet av 2009 etablere forum for kultur og næringsliv. Dette forumet skal utvikle samarbeidet mellom næringslivet og kulturlivet i regionen. Kulturfabrikken er nå etablert i egne lokaler i Arendal sentrum med både faste leietakere og leietakere som leier på kortere sikt. Forøvrig drives det aktiv veiledningstjeneste over for gründere, kurs, seminarer og andre møteaktiviteter. I 2009 vil en ha fokus på kompetansetiltak innen festivalområdet og styrket samarbeid mellom kulturfeltet og næringslivet med sikte på økt kulturinnovasjon.

Museer

Konsolideringsprosessen innen museumssektoren er i godt gjenge og de fire konsoliderte museene utvikles i tråd med forutsetningene. Statstilskuddene for 2009 har moderat vekst og fylkeskommunens tilskudd reguleres av avtaler med vertskommunene. Det kan være aktuelt å justere avtalen med Grimstad kommune i 2009. Det forutsettes også at kommunene er villige til å endre sine tilskudd.

Fylkeskommunen er også medeier i Agder folkemusikk- og folkedansarkiv og Setesdalsmuseet.

Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS arbeider med å utvikle avtaler om samordning/samarbeid med de mange lokale museer i fylket og utvikler dessuten større utstillinger med fokus på skipsfart/kystkultur og industrihistorie. Av til sammen 11 museer har fem inngått samarbeidsavtaler med AAks til nå. Om de øvrig ønsker å inngå avtale med AAks er opp til det enkelte museum.

Kulturvern

Prosjektet ”Gjennomgang av eldre fredningssaker” ble startet opp i juni 2006. Prosjektet vil bli avsluttet i løpet av første halvår 2009. Arbeidet med en strategisk kulturminneplan for Aust-Agder vil bli igangsatt i løpet av første kvartal 2009. Planarbeidet skal være avsluttet innen utgangen av 2009. Planen skal gjelde for perioden 2010-2013. For å oppnå det nasjonale målet om at fredete hus skal opp til et ordinært vedlikeholds nivå er det satt i gang istandsetting av fredete hus med tidsramme fram til 2020.

Idrett, kulturanlegg og friluftsliv

Det legges til grunn at spillemiddeltilskuddene videreføres på samme nivå som i 2008. Det er lagt til grunn et tilskudd på 18,0 mill. kroner. Det legges videre til grunn et tilskudd på 1,6 mill. kroner til kulturbygg i 2009. Det er igangsatt arbeid med utarbeidelse av sektorplan

for idrett, fysisk aktivitet, friluftsliv og folkehelse – lokale og regionale kulturbygg. Det tas sikte på å sluttbehandle planen i oktober 2009.

4.6.4 Tiltak/endringer

Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS

Det avsettes ressurser i økonomiplanperioden for å følge opp fylkeskommunens kostnader i forbindelse med utbyggingen på Langsæ med 1 076 000 kroner i 2009, 1 696 000 kroner i 2010, 2 102 000 kroner i 2011 og 2 735 000 kroner i 2012. Det er Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS som vil være utbygger, med fylkeskommunens bygge- og eiendoms-tjeneste som operativ utbygger.

Hamsun 2009

I 2009 markeres det at det er 150 år siden Hamsun ble født. Bak initiativet til Hamsun-året 2009 står kommunene Grimstad, Hamarøy og Lom sammen med det nasjonale Hamsun-Selskapet samt Hamsun-miljøene i de tre kommunene. Et av formålene med initiativet er å utvikle de sentrale Hamsun-stedene i Norge slik at de bedre kan ivareta og formidle kunnskap om Hamsuns diktergjerning og hans tilknytning til det enkelte sted. Det er etablert egen lokal komité som forestår markeringen i Grimstad i samarbeid med Nasjonalbiblioteket som koordinere alle nasjonale diktermarkeringer. Det blir vurdert å gi tilskudd etter at rammen for arrangementet i Grimstad er avklart.

Konsoliderte museer

Det avsettes 200 000 kroner som ramme for en eventuell økning av tilskuddet til konsoliderte museer.

Litteraturhus i Grimstad

I Grimstad planlegges etablert et Litteratursenter som dels skal være et moderne bibliotek for kommunen og dessuten være et formidlings-senter med hovedfokus på Henrik Ibsen og Knut Hamsun. Fylkestinget har sak 31/2007 vedtatt å delta i delfinansiering av Litteraturhuset i Grimstad innen en ramme på 5 mill. kroner. Planene for utbyggingen er nå endret. Det må derfor foretas en ny vurdering av saken. Det er ikke avsatt midler til prosjektet i planperioden.

Kulturkort for ungdom

Kulturkort for ungdom er gjennomført som prøveordning i 2008. Dersom ordningen skal videreføres, må det avsettes 550 000 kroner til formålet i 2009 og 800 000 kroner resten av årene i planperioden. Dette innebærer opprettelse av 0,50 prosjektstilling som rådgiver for å opprettholde ordningen Kulturkort for ungdom. Endelig konklusjon om videreføringen blir tatt når evalueringen av prøveordningen foreligger i desember 2008.

Ungdommens kulturmønstring

UKM gjennomføres årlig med mønstring i kommunene, fylkesmønstring og landsmønstring. Det er avsatt en økning på 100 000 kroner fra 255 000 kroner i 2008 til 355 000 kroner i 2009 og resten av planperioden.

Aust-Agder musikkråd

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å øke avsetningen til Aust-Agder musikkråd med 30 000 kroner hvert år i hele planperioden.

Friluftsrådene

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å øke tilskudd til friluftsrådene med 50 000 kroner hvert år i hele planperioden (3,50 kroner pr. innbygger).

Aust-Agder idrettskrets

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget opptrapping av tilskudd til Aust-Agder idrettskrets med 65 000 kroner i 2009, 130 000 kroner i 2010 og 180 000 kroner i 2011 og 2012.

4.7 Samferdsel og veg

4.7.1 Mål

Aust-Agder fylkeskommune skal

- *delta aktivt i utvikling av infrastruktur knyttet til bil, båt, bane og fly til og fra regionen.*
- *utvikle et godt stamrutetilbud innen kollektivtransporten med en god tilbringertjeneste. Videreutvikle alternative kollektivtjenester i områder med svakt passasjergrunnlag.*

4.7.2 utfordringer

Kostnadene til kollektivtrafikk øker kraftig på grunn av et ekstraordinært godt lønnsoppgjør i 2008 og en kraftig økning i drivstoffprisene. I tillegg vil den nye bransjeavtalen, som er inngått mellom arbeidslivspartene i rutebilnæringen, medføre en ytterligere kostnadsøkning fra 2008 til 2009 og videre i 2010. Nye miljøkrav i avtalene vil også kunne medføre kostnadsøkninger.

Det er ingen kompensasjon for den ekstraordinære kostnadsøkningen og bransjeavtalen i statsbudsjettet for 2009. Det ekstra tilskuddet på 2,4 mill. kroner som fylkeskommunen mottok i 2008 på grunn av økte drivstoffpriser er ikke videreført i statsbudsjettet for 2009.

Kostnadsøkningen for kollektivtrafikken er en av de største økonomiske utfordringene i økonomiplanen. Fylkesrådmannen kan ikke se at det er økonomisk rom til å øke rammene til kollektivtrafikk i takt med kostnadsøkningen. Det vil derfor bli foreslått flere tiltak med betydelig virkning innen dette området.

Arbeidet med å påvirke beslutningstakerne slik at E18 blir bygd ut til motorvegstandard er svært viktig. Utbyggingen av E18 gjennom Aust-Agder er godt i gang, men det vil ta tid før hele strekningen er utbedret. Videre vil det være en utfordring å opprettholde kvaliteten på det øvrige vegnettet i en periode med trange økonomiske rammer. Et godt utbygd vegnett vil være rammeverket i regionen og en forutsetning for at regionen skal kunne bli en felles arbeids-, bolig- og serviceregion.

Fra 1.1.2010 vil en få ansvaret for alle dagens statlige veger med unntak av E18 og rv9. I Ot.prp. nr. 10 (2008 – 2009) Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen) blir det varslet at Samferdselsdepartementet vil komme tilbake til dette i nasjonal transportplan og kommuneproposisjonen for 2010. Det er lagt til grunn at Statens vegvesen beholdes samlet.

På jernbanesiden vil en gjennom Jernbaneforum Sør arbeide for å utvikle jernbanen mellom Oslo og Stavanger.

Det er en viktig oppgave å bidra til å utvikle kollektivtilbudet både i de sentrale deler av fylket og i de mer spredte områder. Fylkeskommunen har begrenset innflytelse på utviklingen av ekspressbusstilbudet. I samarbeid med Statens vegvesen er det en sentral utfordring å tilrettelegge forholdene for dette tilbudet best mulig slik at en kan få overført trafikk fra personbil til kollektive transportmidler. Det blir også viktig å utnytte mulighetene ny E18 gir til å skape et godt kollektivtilbud langs denne vegstrekningen.

4.7.3 Hovedtrekk

Bussruter

Målsettingen for planperioden er i størst mulig grad å opprettholde nivået på rutetilbudet i tråd med gjeldende behov.

I fylkestingssak 18/2007 ble det vedtatt å videreføre avtalene med nåværende selskaper fra 2009 og fram til og med 2012. Som grunnlag for avtalene legges de samme momenter som i gjeldende avtaler. I tillegg innføres et miljøkrav. Det vises til egen sak om avtaler med rutebilselskapene.

Arbeidslivspartene i rutebilnæringen har inngått en bransjeavtale som medfører økte lønns-kostnader. Avtalen innebærer et generelt lønnstillegg utover ordinære lønnsjusteringer og spesielle lønnstillegg ved økt kompetanse. For Aust-Agder fylkeskommune vil avtalen medføre betydelige økte kostnader for 2009 med en ytterligere kostnadsøkning fra 2010.

I tillegg til bransjeavtalen har lønnsoppgjøret innen transportsektoren i 2008 vært spesielt godt samtidig som dieselprisene har økt meget kraftig. Samlet vil dette medføre en betydelig kostnadsøkning fra 2009.

Nytt elektronisk billettsystem vil bli anskaffet i 2009, med sikte på å ta dette i bruk i løpet av året.

Det arbeides med utredning og gjennomføring av endret busstilbud mellom Arendal og Kristiansand i forbindelse med ny motorvei, og om busstilbudet i østregionen. Det vil bli fremmet egen sak om dette.

Det arbeides med en revisjon av og sammenslåing av skoleskysreglementene. Det vil bli fremmet egen sak om skoleskysreglementet i løpet av våren 2009.

Evaluerings av togtaxi til Vegårshei stasjon vil bli behandlet i egen sak til fylkesutvalget. Det er ikke lagt inn midler i økonomiplan og budsjett til dette tiltaket. Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å opprettholde tilbudet.

Båtruter

Det er ikke foreslått endringer i båtrutetilbudet i planperioden. Avtaleperioden for båtrutene i Tvedestrand basert på anbud går ut 31.5.2009. Avtalen inneholder mulighet for forlengelse med et år av gangen inntil tre år. Fra fylkeskommunens side tas det sikte på å forlenge avtalen et år av gangen i tre år. Ny kontrakt må da ut på anbud fra 1.6.2012.

Transporttjenesten for funksjonshemmede

Det forutsettes at tjenestetilbudet opprettholdes på dagens nivå i hele økonomiplanperioden. Dette innebærer at satsene knyttet til ordningen prisjusteres med lønns- og prisforutsetningene for kommunal sektor i statsbudsjettet.

Fylkesveger

Fylkesvegplanen for perioden 2008–2011 ble behandlet av fylkestinget i sak 50/2007. Planen beskriver standarden på fylkesvegnettet, mål for planperioden og prioriteringer mellom prosjekter. Fylkesrådmannen har lagt denne planen til grunn ved utarbeidelse av økonomiplan for perioden 2009-2012. Fylkesvegplan, økonomiplan og årsbudsjett er sentrale styringsdokumenter for fylkesvegene.

All drift av fylkesvegene utføres i entreprise i henhold til en gitt standard. Aust-Agder er i denne sammenheng delt inn i fire kontraktsoner som omfatter både riks- og fylkesveger. Statens vegvesen har ansvar for å rullere kontraktene med nye anbudsrunder. Rammene til drift- og vedlikehold videreføres på samme reelle nivå som i 2008.

Bompenger

Innkrevning av bompenger på E-18 i Gjerstad og Grimstad startet opp i november 2001. Fylkeskommunen har ansvar for prosjektet gjennom Aust-Agder Vegfinans AS.

Innkrevning av bompenger på rv9 i Setesdal ble igangsatt i juni 2003. Fylkeskommunen har ansvar for prosjektet gjennom Setesdal Vegfinans AS.

Etter anbudskonkurranse er det fra sommeren 2006 samme driftsoperatør for begge bompengeanleggene. Nytt tilbud for begge selskapene er under forberedelse. Nye avtaler vil gjelde fra sommer/høst 2009.

I 2007 var det i Aust-Agder Vegfinans AS en resultatforbedring på 31,8 % mens det i Setesdal Vegfinans AS var en resultatforbedring i forhold til 2006 på 41 %.

På rv9 ble Ose nord – Tveit åpnet for trafikk i 2008. Arbeidet med reguleringsplanen for neste parsell (Tveit – Langeid) er startet opp.

Øvrige samferdselsformål

Utover det som er beskrevet, drives den samlede virksomhet videre på dagens nivå, der tilskudd, løyver og planoppgaver er en betydelig del av virksomheten. Kontakt med kollektivtransportoperatører og andre samarbeidsorganer har høy prioritet.

4.7.4 Tiltak/endringer

Ny bransjeavtale og andre kostnadselementer

Det er anslått at merkostnadene til bransjeavtalen i 2009 kan bli ca. 7,5 mill. kroner, stigende til ca. 12,3 mill. kroner i 2010. Dette er innarbeidet i økonomiplanen. I tillegg har en økte kostnader som følge av lønnsoppgjøret i 2008 og økte drivstoffpriser som langt overstiger lønns- og prisforutsetningene i statsbudsjettet. Konsekvensene av de nye miljøkravene som følger av de foreslåtte avtaler vil også øke kostnadene for rutebilselskapene. Det er lagt inn 6,5 mill. kroner til kostnadsøkning. I tillegg melder selskapene om en inntektssvikt på om lag 2 mill. kroner i forhold til forutsetningene i budsjettet. Beløpets størrelse vil bli avklart i forhandlingene med selskapene.

Utgiftsreducerende tiltak

Fylkesrådmannen kan som tidligere nevnt ikke se at det er økonomisk rom til å øke rammene til kollektivtrafikk i henhold til kostnadsøkningen. Som følge av dette ser fylkesrådmannen seg derfor nødt til å foreslå flere større tiltak for å kunne framlegge en økonomiplan og budsjett i balanse.

Rutereduksjoner/effektivisering

Det legges opp til rutereduksjoner på ruter som har lite passasjerer. Avganger som har 2 eller færre passasjerer i gjennomsnitt pr. avgang er det ikke hensiktsmessig opprettholde. Dette gjelder for eksempel flere avganger for togbussen til Gjerstad og lokalruter på ytre vei mellom

Tvedestrand og Arendal. Det er forutsatt rutereduksjoner tilsvarende en innsparing på 1 mill. kroner årlig.

Selskapsstrukturen innen rutebilnæringen i Aust-Agder er i endring. Selskaper kjøpes opp av andre selskap. Det er muligheter for synergieffekter av dette. Det legges til grunn en effektivisering på 1 mill. kroner fra 2010.

Takstøkninger

Det foreslås en takstøkning fra 1.1.2009 på 15 %. Bransjeavtalen vil også ha en betydelig økt effekt i 2010 og det foreslås ut fra dette en takstøkning på 7,5 % i 2010 og deretter årlige økninger i forhold til statsbudsjettets lønns- og prisvekst for kommunal sektor

Rabattordninger

Aust-Agder fylkeskommunes taksregulativ har både et rabattert kort for studenter og en generell studentrabatt ved kjøp av enkeltbilletter. De fleste fylkeskommuner har kun en av ordningene og fylkesrådmannen foreslår at ordningen med studentrabatt på enkeltbilletter opphører. Dette vil gi en effekt på 1 mill. kroner.

Miljøkort for reiser i Arendal - Grimstadorrådet koster i dag 520 kroner. Hvis det brukes til tur/retur fem dager i uken i snitt 21 dager i måneden vil hver tur koste mellom 12 og 13 kroner. Det foreslås at prisen økes til 700 kroner som ved bruk tur/retur fem dager i uken vil gi en turpris på mellom 16 og 17 kroner noe som fortsatt vil være rimelig. Kortet er i tillegg ikke personlig og kan brukes av flere familiemedlemmer. Dette vil evt. redusere turprisen ytterligere. Dette vil gi en effekt utover den generelle takstøkning på 0,5 mill. kroner. Forslaget er i tråd med forslag fra selskapene.

Utgiftsreduserende tiltak (løpende priser, hele 1 000 kroner)	2009	2010	2011	2012
Rutereduksjoner/effektivisering	1 000	2 000	2 000	2 000
Takstøkning	9 200	14 300	17 600	20 900
Fjerne studentrabatt enkeltbilletter	1 000	1 000	1 000	1 000
Prisøkning miljøkort	500	500	500	500
Sum	11 700	17 800	21 100	24 400

I forhandlingene mellom rutebilselskapene og fylkeskommunen vil forslag til endelig tilskuddsnivå bli fastsatt på grunnlag av selskapenes kostnader og inntekter. Forholdet mellom takstøkninger og rutereduksjoner vil også bli diskutert. Skulle det være nødvendig å justere nivået på takstøkningene og/eller nivået på rutereduksjonene, vil fylkesrådmannen komme tilbake til dette i saken om tilskudd til rutebilselskapene i fylkesutvalgets desembermøte. Fylkesrådmannen foreslår at fylkesutvalget får fullmakt til å fastsette takstøkninger og rutereduksjoner som er nødvendig for å holde seg innen de økonomiske rammer.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget følgende endringer:

- Den foreslåtte taksøkningen endres til 5 % i 2009, 8,5 % i 2010, 5 % i 2011 og 5 % i 2012.
- Økningen i prisen for miljøkort reduseres slik at et miljøkort vil koste 620 kroner fra 1.1.2009.
- Studentrabatten for enkeltbilletter opprettholdes

Videre ble det vedtatt å bruke 1,7 mill. kroner årlig av disposisjonsfond.

Utviklings- og miljøtiltak

Fylkesrådmannen foreslås at det avsettes 1 mill. kroner i året til utviklings- og miljøtiltak innen kollektivtransporten i fylket. Dette er innarbeidet i utkast til nye avtaler med rutebilselskapene og foreslås dekket av konsesjonskraftmidler.

Nytt billetteringssystem

I tråd med vedtak i fylkestingssak 6/2007 vil man i 2009 gå til innkjøp av nye billetteringsmaskiner med tilhørende baksystem. Det knytter seg fortsatt usikkerhet til driftskostnadene for systemet. Fylkesrådmannen foreslår at det foreløpig budsjetteres med 1 mill. kroner i 2009 og 1,5 mill. kroner årlig resten av perioden.

Nytt takstregulativ

I forbindelse med nytt billetteringssystem arbeides det med et nytt takstsystem. Takstsoner og takstprodukter (korttype og rabatter) vil bli vurdert i denne sammenheng. En tar sikte på mest mulig harmonisering med takstsystemene i Vest-Agder. Forslag til nytt takstsystem vil bli lagt fram som egen sak.

Togtaxi, Vegårshei stasjon

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget å opprettholde tilbudet med togtaxi til Vegårshei stasjon. Det er innarbeidet 450 000 kroner i 2009, 350 000 kroner i 2010 og 250 000 kroner i 2011 og 2012 til dette tilbudet.

4.8 Næring

4.8.1 Mål

Aust-Agder fylkeskommune skal

- *legge forholdene til rette for økt verdiskapning ved å stimulere til nyetableringer og iverksettelse av tiltak som kan bidra til nyetablering, videreutvikling og styrking av eksisterende næringsliv*
- *samarbeide tett og aktivt med de ulike aktører som bidrar til næringsutvikling i fylket og regionene gjennom planmessige og samordnede strategier og tiltak.*

Fylkeskommunens hovedoppgave innen næringssektoren er å være pådriver og tilrettelegger for næringsutvikling i hele fylket, med utgangspunkt i fylkesplanens handlingsprogram og årlig disponible virkemidler til regional- og næringsutvikling.

4.8.2 utfordringer

Bedriftene møter stadig nye utfordringer når det gjelder internasjonal konkurranse fra land med vesentlig lavere kostnadsnivå og andre rammebetingelser enn det man har i Norge. Fra å være i en situasjon hvor en i de senere årene har hatt mangel på arbeidskraft på flere områder, kan en for 2009 vente nedgang i sysselsettingen og økende arbeidsledighet. Samtidig blir den teknologiske utviklingen mer avansert og utskifting av produkter skjer raskere enn før. Dette stiller nye krav til utvikling, nyskaping og høyere kompetanse hos arbeidstakerene. Samtidig gir denne utviklingen også muligheter for nye næringer.

Disse drivkreftene og trendene stiller næringspolitikken og virkemiddelapparatet overfor store utfordringer som må løses for å få til et fremtidsrettet og levedyktig næringsliv.

I dag ligger Aust-Agder svært høyt på statistikken over fylker når det gjelder antall personer som mottar en eller annen form for helse-relatert ytelse. Det er en utfordring å få en del av denne gruppen over i det ordinære arbeidsmarkedet, både i forhold til næringslivets behov for arbeidskraft og i forhold til velvære og trivsel for den enkelte.

Blant utfordringene kan nevnes:

- Internasjonal finanskriser med "kapitaltørke", dramatiske fall i aksjekurser, samt nedgang i innenlands- og utenlands etterspørsel,
- Store utfordringer for særlig konkjunkturfølsomme næringer; eksempelvis plastbåtbransjen og bygge- og anleggsbransjen,
- Fortsatt mangel på arbeidskraft innen noen områder og utfordringer knyttet til dette,
- Styrke eller opprettholde konkurransevnen, spesielt i forhold til internasjonale markeder,
- Opprettholde bosettingen i alle deler av fylket (stedsutvikling, næringsutvikling og befolkningsutvikling),
- Ny organisering av næringsarbeidet i regi av Setesdal regionråd,
- Noen bedrifter produserer fremdeles for fullt pga. store ordreserver, samtidig som det er viktig at bedriftene er utviklingsorientert og innovative.

4.8.3 Hovedtrekk

Når det gjelder arbeidsmarkedet, har den positive utviklingen fortsatt frem til 2008 slik at det har blitt færre ledige. Dette har imidlertid gitt utfordringer i næringslivet, ved at mange bransjer og bedrifter har problemer med å skaffe riktig arbeidskraft, spesielt ingeniører og personer med IKT kompetanse.

Nedgangen i ledigheten skyldes i stor utstrekning den høykonjunkturen en har vært inne i og spesielt påvirket av den av høye aktiviteten og det høye investeringsnivået en har sett innen olje/gass og offshore relaterte virksomheter. I Aust-Agder er det mange viktige aktører knyttet til industri, shipping og høyteknologiske utviklingsbedrifter.

Store ordreserver har ført til at store deler av ressursene i bedriften bindes til produksjonskapasiteten. Det er også problemer med å utvide kapasiteten innen de bransjer der det er knapphet på arbeidskraft.

Tilskudd til næringsformål finansieres av konsesjonskraftinntekter og statlige tilskudd. Prognosen for fylkeskommunens andel av konsesjonskraftmidlene for 2009 er 37 mill. kroner, dvs. en økning fra 2008 på 4 mill. kroner. I forslag til statsbudsjett for 2009 er det foreslått at Aust-Agder fylkeskommune tildeles ca. 27 mill. kroner til regional- og næringsutvikling. Dette er en økning på ca. 3 mill. kroner fra 2008. For øvrig har Kommunal- og regionaldepartementet sjablonmessig satt av 2,5 mill. kroner til Aust-Agders mulige deltakelse i Kattegat/Skagerrak samarbeidet.

4.8.4 Tiltak/endringer

I økonomiplanens kapittel 5 framkommer fylkesplanens handlingsprogram, som viser fylkesrådmannens forslag til disponering av midlene til næringsutvikling. Nedenfor omtales noen av tiltakene.

Behov for nyskaping og omstilling i næringslivet er økende, og det er derfor viktig med tiltak som stimulerer til dette. Et kontinuerlig etablerertilbud, som bidrar til nyskaping og nyetableringer på litt lengre sikt, vil være et godt bidrag til denne fornyelsen. Mye av nyskapingen skjer i mindre virksomheter. Arbeidet med etablereropplæring og veiledning videreføres i regi av Kulturfabrikken. Se nærmere omtale nedenfor.

Ett av målene i fylkesplanen er å bygge ut en god infrastruktur for elektroniske informasjonsnett. Visjonen for Digitale DistriktsAgder er "Alle alltid på i Agder". Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner er prosjekteiere, og deltar sammen med alle de 30 kommunene i prosjektet. Prosjektet er nå i en driftsfase, og det arbeides med å tilby alle en bredbandsløsning, samt leveranse av infrastruktur og tellerskritt til kommunene og fylkeskommunene. Det er også startet opp et forprosjekt med mål å bedre mobildekningen i distriktene.

Norges forskningsråd sin hovedsatsing på innovasjon i norske regioner heter *Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI)*. Det overordnede målet for VRI er å fremme kunnskapsutvikling, innovasjon og verdiskaping gjennom regional samhandling og en forsterket FoU-innsats i og for regionene. De mest sentrale aktørene i VRI er: Det regionale partnerskapet, FoU-institusjoner og bedrifter og bedriftsnettverk. Det skal arbeides med fire utvalgte satsinger: kultur- og opplevelsesnæringene, IKT-næringen, prosessindustrien, samt olje- & gassleverandørnæringen.

Videre samarbeider Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner gjennom felles handlingsprogram, sammen med bl.a. Havforskningsinstituttet i Arendal om et 5-årig rammeprogram for marin verdiskaping. Målet er å øke kunnskapen om de marine verdier, etablere nye næringer og styrke eksisterende ved å bidra til en aktiv forvaltning av de marine ressursene innenfor en bærekraftig ramme.

Fylkeskommunen ser det som viktig å bidra til en videreutvikling av regionale innovasjonssystemer for å øke innovasjonsevnen i næringslivet. Kunnskapsparke og næringshager er viktige samarbeidsaktører. Videre ser fylkeskommunen tidligere Sørlandets Teknologisenter i Grimstad (STS) – nå Coventure AS - som en viktig regional samarbeidspartner og operatør for forskjellige programmer fra Siva og Norges Forskningsråd.

Reiseliv er en viktig bransje i Aust-Agder, og store deler av fylkeskommunens satsing er samlet i en felles reiselivsstrategi med Vest-Agder fylkeskommune. Dette er bl.a. nedfelt i Strategidokumentet "Visit Sørlandet – om verdiskaping og markedsføring" (Sørlandsutvalgets innstilling), hvor målet er å styrke organiseringen av fellesoppgaver innenfor reiselivet i landsdelen, samt arbeide for å markedsføre landsdelen som et felles reisemål. Utredningen er på høring med frist 31. desember og vil bli lagt fram for politisk behandling over nyttår.

Kulturbasert næring

Ved behandling av økonomiplan 2007-2010 og budsjett for 2007 vedtok fylkestinget at de ønsker økt satsing på kulturbasert næring. Kulturbasert næringsutvikling er generelt høyt prioritert av både fylkene og Innovasjon Norge. Mange offentlige aktører har økt innsatsen på dette området. Formålet er dels å etablere levedyktige bedrifter innen feltet, dels å bidra til styrket bostedskvalitet og stedsutvikling lokalt og regionalt og ikke minst utvikle kunst og kulturfeltet regionalt. Det viser seg at kulturnæringenes rolle som innsatsfaktorer ved innovasjonsprosesser i øvrig næringsliv er lite vektlagt av virkemiddelapparatet med unntak av satsing på design.

En satsing på kulturbasert næring bygger på fylkesplanens visjon, Aust-Agder – førstevalget. Nasjonale og internasjonale trender kobler kultur og næring tettere sammen. En satsing på dette feltet bygger opp under målsettingen om Aust-Agder som en nyskapende region.

For å skape et mulighetsmiljø for kulturinnovasjon i grenseflaten mellom kultur og næringsliv, etableres det et treårig samarbeidsprosjekt, Kulturfabrikken Aust-Agder, med Aust-Agder fylkeskommune som prosjekteier. Arendal kommune, Innovasjon Norge Agder, NAV og Fylkesmannens landbruksavdeling er prosjektpartnere.

Samarbeidsprosjektet skal ivareta prosjektledelse, kompetansetilbud, service og tilretteleggingsaktiviteter og være en pådriver i å utvikle et kompetansemiljø for nye kulturnæringer. Som en del av samarbeidsprosjektet vil en i løpet av prosjektperioden vurdere grunnlaget for å etablere Kulturfabrikken i for eksempel "Sangerhallen" i Arendal.

Kulturfabrikken skal bidra til å realisere ideer gjennom prosjekt- og nettverksarbeid i grenseflaten mellom kultur, næringsliv, kapital, FoU og offentlig virksomhet, hvor målet er å bidra til økt verdiskaping gjennom kulturinnovasjon.

4.9 Investering og finansiering

Tabellen som følger viser fylkesrådmannens forslag til investeringsbudsjett. Bevilgningene for 2009 er bindende, mens bevilgningene for resterende år kan justeres i senere økonomiplaner og budsjett.

I tabellen nedenfor er det gitt en oversikt over brutto utgifter til de ulike investeringsprosjektene i planperioden.

Prosjekt	Totalt 2009-2012	2009	2010	2011	2012
Kjøp av fast eiendom	4 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Egenkapitalinnskudd, KLP	3 600	900	900	900	900
Opprustning eldre videregående skoler	40 000	10 000	10 000	10 000	10 000
Ny videregående skole i Arendal	290 000	-	77 000	98 000	115 000
Fylkesveger, mindre TS-tiltak	6 500	2 000	1 500	1 500	1 500
Fylkesveger større inv. prosjekter	40 000	5 000	15 000	10 000	10 000
Fylkesveger, etterslep, trafikk sikring m.m.	9 500	2 000	2 500	2 500	2 500
Fylkesveger, ATP	1 000	1 000			
Sum inv. i anleggsmidler	394 600	21 900	107 900	123 900	140 900

4.9.1 Omtale av de enkelte prosjekter

Nedenfor gis det en nærmere omtale av de investeringsprosjekter fylkesrådmannen foreslår realisert i planperioden.

Kjøp av fast eiendom

I ulike sammenhenger kan det være aktuelt for fylkeskommunen å kjøpe enkelte eiendommer. For å kunne møte slike situasjoner på en hensiktsmessig måte, bør fylkesutvalget kunne gjennomføre slike eiendomskjøp. En foreslår derfor at det avsettes 1,0 mill. kroner til kjøp av fast eiendom hvert år, og at fylkesutvalget får fullmakt til å disponere avsetningen til formålet. Det forutsettes at slike kjøp finansieres ved bruk av ubundet investeringsfond. Bevilgningen budsjetteres under ansvar 505 fylkesrådmannen, tjeneste 194 felles utgifter og inntekter.

Egenkapitalinnskudd i KLP

Som et ledd i styrkingen av Kommunal Landspensjonskasses (KLP) soliditet har KLP de senere årene krevd inn egenkapitalinnskudd. Egenkapitalinnskuddet for 2009 er fra KLPs side oppgitt til å være om lag 0,9 mill. kroner. Dette beløpet er innarbeidet for hele økonomiplanperioden. Bevilgningen budsjetteres under ansvar 900 felles inntekter og utgifter, tjeneste 940 øvrig økonomiforvaltning. Beløpet foreslås frigitt i denne saken.

Opprustning av eldre videregående skoler

Aust-Agder fylkeskommune har behov for å gjøre en rekke opprustningsarbeid ved flere skoler. Det gjelder særlig Blakstad videregående skole, Arendal videregående skole, avdeling Tyholmen og Tvedestrand videregående skole, avdeling Holt. Videre er det behov for å gjøre utbedringer av fasaden ved Risør videregående skole.

Fylkesutvalget behandlet i sak 30/2008 plan for opprustning av eldre videregående skoler. Planen legger opp til å bruke 5 mill. kroner i 2008 og 10 mill. kroner resten av årene i økonomiplanperioden 2008–2011. Fylkesrådmannen legger opp til at det også avsettes 10 mill. kroner i 2012.

Av fylkesutvalgssak 30/2008 fremgår følgende disponering av midler i 2009:

Skole	Tiltak	Budsjett
Blakstad vgs	Ny fasade på verkstedbygg	2 900 000
Arendal vgs. avd. Tyholmen	Innredning loft	1 700 000
	Skifte fasadevinduer lavbygg	800 000
	Oppgradering kjemiroom	400 000
Risør vgs.	Nye fasade A-blokk	2 800 000
Tvedestrand vgs. avd. Holt	Ombygging lærerbolig 1 til AO.	800 000
	Ombygging lærerbolig 2 til AO.	600 000
Sum		10 000 000

Ombygging av lærerbolig 1 ved Tvedestrand videregående skole, avd. Holt er forsert og gjort ferdig i 2008 finansiert ved tilsvarende innsparing på de andre prosjektene som var tenkt påbegynt i 2008. Disse arbeidene vil bli utført i 2009. Dette er gjort av praktiske årsaker.

Bevilgningen budsjetteres under ansvar 512 bygge- og eiendomstjenesten, tjeneste 200 ordinær undervisning. Beløpet foreslås frigitt.

Ny videregående skole i Arendal

Fylkestinget behandlet i sak 2/2007 bygging av ny videregående skole i Arendal – funksjons- og romprogram og vedtok følgende:

1. Fylkestinget vedtar å bygge ny videregående skole i Arendal og slutter seg til det fremlagte forslag til funksjons- og romprogram. Skolen bygges innenfor en brutto ramme på 17.000 kvm.
2.
  - a) Ny videregående skole i Arendal planlegges for utdanningsprogrammet idrettsfag med et omfang på 60 elever på hvert år, til sammen 180 elever.
  - b) Fylkestinget forutsetter at idrettsfag skal tilbys ved Åmli videregående skule. Administrasjonen bes fremlegge ny sak der det foreslås fordeling av Fagkretsen mellom Arendal og Åmli.
Det forutsettes at fordelingen skal dreie seg om ulike, men likeverdige tilbud. Det legges videre til grunn at Åmli skal ha et selvstendig ansvar for den foreslåtte delen.
  - c) Det forutsettes at linjetilbudet ved Åmli videregående skule reises som egen sak før fordeling av linjetilbudene for skoleåret 2008/2009.
3. Det forutsettes at Arendal kommune stiller en tilstrekkelig og hensiktsmessig tomt til disposisjon i Myrå-området hvor skolen får en naturlig plass i tilknytning til planlagt utbygging av anlegg til idrettsformål. Fylkesutvalget får fullmakt til å inngå avtale om kjøp av tomt.
4. Det forutsettes at idrettsanlegg i tråd med fylkeskommunens leiebehov ferdigstilles parallelt med ny videregående skole, og det inngås en avtale med Arendal kommune om dette innen 30.06.2007. Fylkesutvalget får fullmakt til å inngå slik avtale.
5. Ny videregående skole i Arendal planlegges tatt i bruk senest 1.8.2012.
6. Det frigjøres 1 mill. kroner til planlegging/forprosjektering avsatt i budsjett for 2007.

7. *En samlet investeringsramme på 509 mill. kroner innarbeides i kommende økonomiplaner.*
8. *Både i bygg og drift må miljøhensyn vektlegges.*
9. *Innenfor totalarealet må de planlegges nødvendig areal til å gjennomføre elevsamtaler i henhold til kunnskapsløftet.*

Investeringsrammen er på 509 mill. kroner. Kostnadene er angitt uten kostnader til tomteerverv og infrastruktur i området. Heller ikke midler til kunstnerisk utsmykning er det tatt hensyn til. Særlig utvikling av infrastruktur vil kunne kreve betydelige beløp.

Fylkesutvalget behandlet i sak 131/2007 avtale med Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune om kommunalt idrettsanlegg i Myra-området. Denne avtalen er en oppfølging av fylkestingets vedtak i pkt. 4 i fylkestingssak 2/2007.

Avklaring av tomteinnplassering er under arbeid i samarbeid med Arendal kommune. Det er engasjert arkitekter til planlegging og utforming av bygget. Dette arbeidet gjøres i nært samarbeid med brukerne. Prosjekteringsleder, rådgivende ingeniører og byggeledelse er engasjert.

Skisseprosjektet ble ferdigstilt juni 2008 iht. planlagt prosjektering. En evaluering av skisseprosjektet, arealmessig og økonomisk, viser at prosjektet er innenfor vedtatte rammer. Prosjektet følger oppsatt fremdriftsplan. Det tas sikte på å ferdigstille forprosjektet innen utgangen av mars 2009 med sikte på behandling i fylkestinget i april 2009.

Som nevnt ble det i fylkestingssak 2/2007 frigitt 1,0 mill. kroner til planlegging/forprosjektering. Dette beløpet kommer i tillegg til 0,5 mill. kroner innarbeidet i økonomiplan for 2006-2010, jfr. fylkestingssak 40/2005.

I budsjettet for 2008 ble det avsatt 25 mill. kroner. Avsatt budsjett for 2008 vil også dekke budsjettbehovet i 2009. Det er derfor ikke behov for nye låneopptak for 2009.

Fylkesveger, mindre trafikksikkerhetstiltak

I økonomiplanen for 2008-2011 ble det innarbeidet 1,5 mill. kroner hvert år til mindre trafikksikkerhetstiltak. Samtidig er det innarbeidet 2,5 mill. kroner til dekking av etterslep, trafikksikring m.m. I 2009 foreslås 0,5 mill. kroner av disse midlene overført mindre trafikksikkerhetstiltak for å kunne foreta utskifting av rekkverk langs fv 211 Vikaveien (Arendal). Dette prosjektet har et slikt omfang at det vil bli lagt fram oppstartsmelding før arbeidene settes i gang.

Øvrige midler vil bli brukt til sikring av skoleveger og andre mindre trafikksikkerhetstiltak. Tiltakene blir iverksatt ut fra oppståtte ulykkespunkter eller andre spesielle forhold. Tiltakene rapporteres i tertialrapportene.

Etter dette er det avsatt 2,0 mill. kroner til mindre trafikksikkerhetstiltak i 2009 og 1,5 mill. kroner resten av årene i planperioden. Beløpet er budsjettetert under ansvar 410 fylkesvegsjef, tjeneste 551 trafikksikkerhets- og miljøtiltak. Beløpet foreslås frigitt i denne saken.

Fylkesveger, større investeringsprosjekt

Det foreslås å videreføre det samlede investeringsnivået som ble vedtatt for planperioden 2008-2011.

I samsvar med vedtatt prioritering i fylkesvegplanen er neste store prosjekt gang- og sykkelveg langs fv 192 Færvik til Hove (Arendal). For å få en rasjonell anleggsfase foreslås det å samle en større del av investeringene på ett år. Det foreligger heller ikke godkjent reguleringsplan, og det anbefales derfor å legge opp til at det meste av arbeidene utføres i 2010. Ut fra dette avsettes det et lavere beløp i 2009 og et høyere beløp i 2010.

I samsvar med vedtatt fylkesvegplan for perioden 2008-2011 vil det i 2009 bli arbeidet med følgende prosjekt:

Fv 47 Langemyr – Molland (Grimstad), gang- og sykkelveg parsell 2

Parsellen starter i kryss til Bibelskolen (der parsell 1 slutter) og går fram til rundkjøring Østerhus. Parsellens lengde er 550 meter. Bygging av gang- og sykkelveg medfører at fylkesvegen må bygges om på enkelte strekninger. Det er antatt anleggsstart i april 2009 med ferdigstilling i oktober 2009. Det vil bli lagt frem egen oppstartsmelding for prosjektet. Kostnadene til parsell 2 er antatt å være i underkant av 6 mill. kroner.

Fv 192/201 Færvik – Sandum – Hove (Arendal)

Det arbeides med reguleringsplan for prosjektet. Dersom planprosessen går som planlagt vil en ha godkjent reguleringsplan i løpet av 2009. Oppstartsmelding vil bli fremmet så snart det foreligger godkjente planer. For å se de samlede behovene for gang- og sykkelveger og vegutbedringer i området i sammenheng, vil en i planprosessen vurdere om en skal lage reguleringsplan som omfatter flere tiltak og annen lengde på gang- og sykkelvegen enn det som omfattes av investeringsprosjektet. Gjennom behandlingsprosessen vil en avklare endelig omfang av det som skal finansieres og bygges av fylkeskommunen. Dersom det ikke oppstår noe uforutsett, vil byggestart for prosjektet kunne bli våren 2010. I 2009 vil det påløpe utgifter til byggeplanlegging og eiendomsverv. I fylkesvegplanen er antatt kostnad til dette prosjektet på 20 mill. kroner.

Beløpet er budsjettert under ansvar 410 fylkesvegsjef, tjeneste 550 fylkesveger. Beløpet frigis i forbindelse med behandling av oppstartsmeldinger for de ulike prosjektene, eventuelt ved behandling av tertialrapportene for 2009.

Fylkesveger, etterslep, trafikksikring m.m.

I økonomiplan for 2008-2011 er det avsatt 2,5 mill. kroner hvert år til etterslep, trafikksikring, forsterkning og standardøkninger. Det foreslås å videreføre det samlede investeringsnivået for planperioden 2009-2012.

For 2009 foreslås det å bruke 0,5 mill. kroner fra denne posten til delfinansiering av nytt rekkverk langs fv 211 Vikaveien (Arendal) på stekningen Strømmen – Skarvedalen. For å samle investeringsmidlene er dette beløpet overført til mindre TS-tiltak.

For å gjennomføre de investeringsprosjektene som var planlagt finansiert av denne budsjettposten i 2008 vil det bli et merforbruk på 135 000 kroner. Noen av utgiftene vil komme i 2009, slik at det forventes at forbruket er tilnærmet i samsvar med budsjettet for 2008. Det foreslås at sluttfinansieringen av prosjektene for 2008 dekkes av bevilgningene for 2009.

Det foreslås at følgende prosjekter prioriteres gjennomført i 2009:

1. Dekning av merkostnader fra 2008	135 000
2. Fv 102 Bergendal-Gjeving kai (Tvedestrand)	800 000
3. Fv 4 Kvernvikveien (Risør)	100 000
4. Fv 337 Nomeland-Vest-Agder grense (Valle)	400 000
5. Fv 301 Moisund-Abusland (Evje og Hornnes)	200 000
6. Fv 292 Galteland-Lauland (Evje og Hornnes)	300 000
7. <u>Reserve</u>	<u>65 000</u>
Sum	2 000 000

Reserven vil kunne dekke opp for en eventuell underkalkulering av de prioriterte prosjektene.

Beløpet er budsjettetert under ansvar 410 fylkesvegsjef, tjeneste 550 fylkesveger. Beløpet foreslås frigitt i denne saken.

Areal- og transportplanprosjektet i Kristiansandsregionen (ATP)

I samsvar med tidligere vedtak er det avsatt 1,0 mill. kroner til ATP-prosjektet i Kristiansandsregionen i 2009. Dette innebærer at prosjektet Fv 236 Solheimsvegen – Østre Tingsaker (Lillesand) gjennomføres som del av ATP-prosjektet.

Beløpet er budsjettetert under ansvar 410 fylkesvegsjef, tjeneste 550 fylkesveger. Beløpet foreslås frigitt i denne saken.

4.9.2 Samlede utgifter og finansiering i planperioden

I budsjettforskriftene er det krav om å vise oversikt over finansieringsbehov og finansiering for inneværende og foregående budsjettår, samt sist avlagte regnskap for investeringer. Dette er vist i tabellen som følger. Oppsettet følger forskriftenes bestemmelser, men i tillegg har en ført opp tilsvarende beløp for resten av økonomiplanperioden.

Investeringer (løpende priser, hele 1.000 kroner)	Regnskap 2007	Budsjett 2008	Budsjett 2009	Økonomiplan		
				2010	2011	2012
Investeringer i anleggsmidler	22 144	65 000	21 900	107 900	123 900	140 900
Utlån og forskuttering	27 525	7 500				
Avdrag på lån	6 000		7 500	8 600	8 600	8 600
Avsetninger	2 507					
Årets finansieringsbehov	58 176	72 500	29 400	116 500	132 500	149 500
Finansiert slik:						
Bruk av lånemidler	32 759	51 600	17 300	87 200	99 400	113 000
Inntekter fra salg av anleggsmidler	1 274					
Tilskudd til investeringer						
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	7 698	7 500	7 500	8 600	8 600	8 600
Andre inntekter						
Sum eksternt finansiering	41 731	59 100	24 800	95 800	108 000	121 600
Overf. fra driftsbudsjettet (bl.a. mva komp)	12 156	11 400	3 600	19 700	23 500	26 900
Overf. fra driftsbudsj., konsesj.kraftinntekter		1 000				
Bruk av avsetninger	4 289	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Sum finansiering	58 176	72 500	29 400	116 500	132 500	149 500
Udekket/udisponert	-	-	-	-	-	-

En legger opp til å kunne finansiere 50 mill. kroner av byggingen av ny videregående skole i Arendal med egenkapital. I beregningene ovenfor er bruk av denne egenkapitalen ikke med, da en vil innarbeide denne i de årene der en får de høyeste investeringskostnadene, dvs. 2013 og 2014.

Avdragstid

For låneopptak i perioden 2009-2012 har en lagt til grunn en avdragsprofil på henholdsvis 20 og 30 år. Ny videregående skole i Arendal er innarbeidet med 30 års avdragstid. Annen investering i bygningsmasse, samt investering i veg, er i samsvar med fylkestingets vedtak i forbindelse med behandlingen av økonomiplan 2007-2010 og budsjett 2007 innarbeidet med 20 års avdragstid.

Utlån og forskuttering, samt mottatte avdrag på utlån og refusjoner, gjelder lån til videre utlån.

4.9.3 Finansiering av prosjektene i 2009

Tabellen viser finansieringen av de prosjektene som er ført opp med bevilgninger i 2009.

Finansiering 2009 (løpende priser, beløp i hele 1.000 kroner)	Eksterne lånemidler	Bruk av fond	Drifts- midler	Eksterne tilskudd	Sum
Kjøp av fast eiendom		1 000			1 000
Egenkapitalinnskudd, KLP			900		900
Opprustning eldre videregående skoler	8 000		2 000		10 000
Ny videregående skole i Arendal	-		-		-
Nytt billetteringsystem					-
Fylkesveger, mindre TS-tiltak	1 850		150		2 000
Fylkesveger større inv. prosjekter	4 600		400		5 000
Økt investeringsramme fylkesveg	1 850		150		2 000
Fylkesveger, ATP	1 000				1 000
Sum investeringer	17 300	1 000	3 600	-	21 900

Som nevnt over foreslås bevilgningen til kjøp av fast eiendom finansiert ved bruk av ubundet investeringsfond.

4.9.4 Nøkkeltall

Tabellen under viser enkelte nøkkeltall for fylkeskommunens økonomi.

År	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Andel investeringer (%) dekket av driftsmidler	18,0	20,6	21,0	19,2	19,8	19,8
Total lånegjeld pr. 31.12. i mill. kroner	448,8	473,6	464,1	523,4	594,9	680,0
Total lånegjeld pr. 31.12. i mill. kr. ekskl. lån til videreutlån	347,6	379,9	377,9	445,8	525,9	619,6
Lånegjeld pr. innbygger i kroner	4 284	4 462	4 328	4 829	5 432	6 148
Lånegjeld pr. innbygger i kroner ekskl. lån til videreutlån	3 318	3 579	3 524	4 113	4 802	5 601
Garantiforpliktelser pr. 31.12. i mill. kroner	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0

Driftsfinansiering av investeringer er inntekter fra merverdiavgiftskompensasjon for utgifter i investeringsregnskapet og midler fra ubundet investeringsfond.

Det fremgår av tabellen at lånegjelden øker betydelig i 2011 og 2012. Dette har sammenheng med bygging av ny videregående skole i Arendal. Lånegjelden pr. innbygger stiger tilsvarende.

Lån til videre utlån gjelder Aust-Agder Vegfinans AS, Setesdal Vegfinans AS, Kollektiv-terminalen as og Fylkeshuset AS.

Garantiforpliktelsene gjelder garanti for Agder Teater. Denne garantiforpliktelsen faller vekk 1.12.2009.

5. FYLKESPLANENS HANDLINGSPROGRAM

Handlingsprogrammet viser føringer og prioriteringer for de regionale utviklingsmidlene fra Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) og fylkeskommunens konsesjonskraftinntekter. I likhet med årene 2007 og i 2008 har en også for 2009 utarbeidet et felles handlingsprogram for Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner. Målsettingen med et fellesprogram er å sette fokus på de mange felles prosjekter og tiltak på Agder. Fellesprogrammet utgjør en del av fylkesplanens handlingsprogram.

5.1 Nasjonale føringer for bruk av KRD-midler

Fylkeskommunen skal som regional utviklingsaktør forvalte midler til regional utvikling i forpliktende partnerskap med næringslivet, virkemiddelaktørene, private organisasjoner, utdanningsinstitusjoner og kommuner. I KRDs orienteringsbrev datert 7. oktober 2008, skriver regjeringen at den i statsbudsjettet for 2009 viderefører distriktsløftet som ble lovet i Soria Moria-erklæringen og som er konkretisert i distrikts- og regionalmeldingen, St.meld. nr. 21 (2005-2006) Hjarte for heile landet.

Regjeringen skriver videre at økningen i regionale utviklingsmidler til fylkeskommunen forutsetter at fylkeskommunene prioriterer en økning av kommunale næringsfond og NyVekst. NyVekst-satsingen retter seg mot nyetablerte virksomheter med stort potensial, men som har vanskeligheter med å overleve den første fasen etter en etablering pga. høye driftsutgifter og lav inntjening. Ordningen åpner for støtte også til enkelte driftsutgifter. Det forutsettes at fylkeskommunen og Innovasjon Norge bevilger penger til ordningen.

Til grunn for sin overordnede distrikts- og regionalpolitikk legger regjeringen til grunn at alle skal ha frihet til å bosette seg der de ønsker og å utløse verdiskapningspotensialet i alle deler av landet. Midlene skal medvirke til å styrke verdiskapningen i næringsmiljøer og til å utvikle attraktive arbeidsplasser som fremmer innovasjon, omstilling og nyetableringer. Midlene skal også medvirke til utvikling av lokal infrastruktur, kompetanse og attraktive steder.

Kommunaldepartementet skriver videre at man også følger opp regjeringens handlingsplan for mer entreprenørskap blant kvinner. Regjeringens mål er at 40 pst. av nyetableringer skal være kvinner innen 2013. Kommunaldepartementet viser til at kvinner og unge er viktige ressurser i arbeidet med regional utvikling og oppfordrer derfor fylkeskommunene til å medvirke til at disse målgruppene i økende grad blir prioritert. Departementet oppfordrer fylkeskommunene til å fastsette måltall for kvinner innenfor næringsrettede tiltak.

Andre satsingsområder som Kommunal- og regionaldepartementet trekker frem er internasjonalt arbeid (EUs Interreg. program), Småsamfunnspiloter, Verdiskapning i verneområder (fjellpolitikk med sikte på å utvikle verdiskapningspotensialet i store verneområder), Ungt Entreprenørskap, Kultur, næring og BLEST (Husbanken – synliggjøring av gode stedsutviklingsprosjekter).

Foreløpig ramme for distrikts- og regionalpolitiske virkemidler på statsbudsjettet i 2009 er noe over 2,5 mrd. kroner. Tilskuddet til Aust-Agder fylkeskommune er 27,25 mill. kroner; hvorav 21,61 mill. kroner er gitt etter objektive kriterier og 5,63 mill. kroner er fordelt etter skjønn. I tillegg er det sjablonmessig satt av 2,5 mill. kroner til Aust-Agders mulige deltakelse i det nye grenseregionale samarbeidet Kattegat-Skagerrak (KASK).

KRDs retningslinjer for bruk av virkemidler tilsier at bedrifter som mottar støtte må ligge innenfor det geografiske virkeområdet for bedriftsrettede virkemidler, mens ved virkemidler av tilretteleggende karakter er fylkeskommunene gitt et langt større handlingsrom. Konesjonskraftinntektene kan brukes over hele fylket.

5.2 Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift

Regjeringen har foreslått en total bevilgning på 631,6 mill. kroner til dette formålet for 2009. Det er en nedgang fra 2008, som var på 663,75 mill. kroner. Departementet vil komme tilbake til en fylkesvis fordeling av rammen ved årsskiftet 2008/2009. Som i 2007 og 2008, vil det oppstå et restbeløp på grunn av endringer i beregningsgrunnlaget for differensiert arbeidsgiveravgift. Av dette foreslår regjeringen å bruke 25 mill. kroner til nordområdesatsingen og at de andre restmidlene skal prioriteres til videreutbygging av bredbånd. I områder hvor dette er tilfredsstillende utbygd, kan midlene brukes til andre infrastrukturtiltak.

I 2008 mottok fylkeskommunen 2,4 mill. kroner av disse midlene og som skal gå til å bedre mobildekningen i distriktene. Midlene er ennå ikke brukt og vil bli overført til 2009. En legger opp til å bruke midlene som vil bli bevilget på statsbudsjettet i 2009 til samme formål.

5.3 Regionale føringer. Bruk av konsesjonskraftmidler

Fylkesplanen for 2004–2007, som er videreført til 2010, gir de viktigste regionale føringene for bruk av regional- og distriktpolitiske virkemidler. Rammer, bindinger og foreløpig profil på fordeling av midlene er diskutert i det regionale partnerskapet, samt at samarbeidsaktørene er invitert til å komme med innspill til handlingsprogrammet.

Ut ifra foreliggende prognoser og nåværende fordelingsavtale vil fylkeskommunens andel av konsesjonskraftinntektene utgjøre ca. 37 mill. kroner i 2009. Dette er en økning på 4 mill. kroner fra 33 mill. kroner i 2008.

I 2009 vil fylkeskommunen ha ca. 64 mill. kroner til disposisjon i distrikts- og regionalpolitiske virkemidler. I tillegg kommer ekstramidler fra kompensasjonsordningen for økt arbeidsgiveravgift og den sjablonmessige støtten via EUs regionalpolitikk på 2,5 mill. kroner.

5.4 Felles handlingsprogram for Aust- Agder og Vest-Agder fylkeskommuner

I forbindelse med regionplan Agder vil en i løpet av 2009 se på utformingen av felles handlingsprogram mellom de to fylkeskommunene. Det legges opp til et felles handlingsprogram for 2009 med om lag samme omfang og satsningsområder som de to forutgående år. Satsingsområdene er:

- Regionale utfordringer
- Digitale Agder
- Infrastruktur for nyskapning
- Styrke kompetansen
- Bransjerettede tiltak

- Internasjonalt samarbeid

Innenfor disse satsingsområdene legges det opp til følgende tiltak:

Regionale utfordringer

- **Regionplan Agder**

Det er nedsatt arbeidsgrupper som skal gi innspill til mål og strategier innenfor følgende satsingsområder:

- Det regionale Agder/regional samhandling og profilering
- Levekår
- Kompetanse
- Kultur
- Kommunikasjon

Det legges opp til behandling av regionplanen i fylkestingene i desember 2009, eventuelt i februar 2010.

- **Energiplan for Agder**

Det legges opp til et nært samarbeid med regioner/kommuner i forhold til tiltak i forbindelse med gjennomføring av energiplanen. Fylkestingenes vedtak fra desember 2007 om handlingsplan innenfor klima og miljø følges fortløpende opp. I tillegg legges det opp til en rekke aktiviteter i hvert enkelt fylke.

- **Likestilling**

Female future har vært gjennomført for to grupper, og det legges opp til en evaluering før en vurderer et nytt opplegg for 2009. "Fritt valg" prosjektet (senter for likestilling) er et langsiktig tiltak i regi av de to fylkeskommunene i samarbeid med Agderrådet. Disse prosjektene må også sees på som en oppfølging av regjeringens satsing på kvinnerettede tiltak, jfr. signaler i orienteringsbrevet fra Kommunal- og regionaldepartementet, sendt ut til fylkeskommunene i forbindelse med fremleggelsen av statsbudsjettet for 2009.

- **Globale Future**

Sørlandet er i økende grad blitt en flerkulturell landsdel. NHO Agder har tatt initiativ til et program som skal mobilisere talenter fra innvandrerbefolkningen på Agder. Global Future er et pilotprosjekt som eventuelt kan formidles videre til andre landsdeler etter hvert. De to fylkeskommunene støtter prosjektet med 200 000 kroner hver.

- **Kjevikfondet**

Det er vedtatt å opprette et fond for utvikling av Kjevik lufthavn. Fondet forvaltes av Kjevikrådet som er nedsatt av Agderrådet. For 2009 skal fondet tilføres midler fra Kristiansand kommune, Agderrådet og Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner med til sammen 1,0 mill. kroner. Aust-Agder fylkeskommune og Vest-Agder fylkeskommune skal bidra med henholdsvis 266 000 kroner og 400 000 kroner i 2009. Bruken av fondet skal evalueres før en vurderer bevilgninger for 2010 og 2011. I tillegg til de offentlige aktørene forventes det at organisasjoner/bedrifter også bidrar økonomisk til fondet.

- **Framtidsbygda**

Framtidsbygda er initiert av fylkesmennes landbruksavdelinger. Dette er et viktig mobiliseringsprosjekt i distriktskommunene i landsdelen som fylkeskommunene ønsker å støtte opp om. En bør også legge opp til et tettere samarbeid innen satsingsområdet – "Naturligvis" som er en videreføring av Landbrukets dag. Dette bør sees i sammenheng med reiselivssatsing og nye former for landbruk. En bør vurdere et tettere samarbeid med 14-K (samarbeidsorgan mellom 14 kommuner i indre Agder) på dette området.

Digitale Agder

- **DDA – Digitale Distriktsagder**

Innkjøp av bredbånd og målet om den digitale allemannsretten i Agder er i ferd med å bli nådd. Avtale ble tegnet med TDC Song i 2007, og prosjektet er nå i en driftsfase hvor det blir lagt stor vekt på oppfølging av kontrakten med leverandørene.

- **DDA - Bedre mobildekning**

Et forprosjekt for bedre mobildekning i Agder er startet opp under DDA-paraplyen. Prosjektet er finansiert av Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner og KRD og avsluttes innen 31.12.2008. Basert på forprosjektets eventuelle konklusjon om å sette i gang et hovedprosjekt for bedret mobildekning, vil en komme tilbake til dette i en egen sak senere. Midler til hovedprosjektet vil bl.a. komme fra kompensasjonsordningen for økt arbeidsgiveravgift.

Infrastruktur for nyskaping

- **Coventure (tidl. Sørlandets teknologisenter (STS) i Grimstad)**

Coventure er et innovasjonsselskap med kommersialisering som sin kjernevirksomhet. Coventure arbeider med rådgivning og medfinansiering av nye forretningsideer og har Agder som sitt geografiske virkeområde. Videre er Coventure operatør for sentrale program som Forskningsbasert nyskaping, SPINNY og distribuert inkubator i regi av SIVA. Fylkeskommunene vil bidra til at Coventure videreutvikles til et kompetansesenter for hele landsdelen.

- **Sørlandets Kunnskapspark AS, Kristiansand (SKP)**

SKP er tilrettelegger og pådriver for etablering og utvikling av kompetansebaserte virksomheter i landsdelen. Fra høsten 2007 har SKP bl.a. vært operatør for SIVAs FoU-inkubatorprogram med distribuert løsning. Fylkeskommunene har lagt vekt på få til en hensiktsmessig arbeidsfordeling mellom Sørlandet Kunnskapspark og Coventure. Så langt fungerer dette tilfredsstillende.

- **Norwegian Offshore and Drilling Engineering (NODE)**

NODE startet opp i 2006 og er inne i sitt tredje og siste år som Arena-prosjekt. En av hovedutfordringene har vært parallelt med den gunstige markedssituasjonen å sette i gang innovative prosesser for å opprettholde posisjonen som en verdensledende olje- og gassklynge uansett konkurranse. To store satsinger har vært NODE Foresight og forskningsprosjektet NODE ART (teknologiutvikling). Disse har også vært viktige for å synliggjøre NODE både regionalt og nasjonalt.

- **Eyde-nettverket**

Eyde-nettverket som ble stiftet i september 2007, er en samarbeidsorganisasjon for bedrifter i prosessindustrien. Det er industrien selv som har tatt initiativ til nettverket som skal ivareta felles interesser og fremme samarbeid mellom de deltagende bedriftene. Målet er å styrke hver enkelt bedrifts konkurransedyktighet slik at verdiskapningen og sysselsettingen i regionen kan trygges og økes. Eyde-nettverket har en sentral rolle i VRI Agder, og søkte høsten 2008 om status som Arenaprojekt.

Det legges nå opp til å lage en møteplass mellom NODE- og EYDE-nettverkene og ulike offentlige aktører på Agder; i første omgang ledelsen fra UiA og den politiske og administrative ledelsen i Kristiansand og Arendal kommuner og de to fylkeskommunene. Målet er å etablere en arena for å diskutere utfordringer og muligheter med utgangspunkt i disse bedriftenes store betydning i landsdelen.

- **Næringshager**

Det legges fortsatt opp til et tett samarbeid mellom fylkeskommunene for å videreutvikle næringshagene i regionen. Det er etablert et næringshagenettverk hvor de fleste

næringshager og næringsparker på Agder deltar. Målet med dette arbeidet er erfaringsutveksling og kompetansetilførsel. Denne satsningen bør videreutvikles.

Styrke kompetansen i landsdelen

Fylkeskommunene har vært engasjert i en rekke prosjekter knyttet til kompetanseutvikling i landsdelen. Følgende prosjekter/tiltak vil bli prioritert:

- **Skoledugnaden**

Prosjektet har flere mål og skal bl.a. i samarbeid med UiA og annen forvaltning arbeide for anvendelse av hensiktsmessig teknologi, organisering av arbeidet og innholdet i opplæringen. Ett viktig mål er at elever i grunn- og videregående skoler i Agder skal ha forbedret sine grunnleggende kunnskaper. Prosjektperioden er 2009-2011.

- **Stipendprogram for doktorgradsstudenter (ph.d. kandidater) knyttet til Agder universitet**

Stipendprogrammet ble etablert i 2007. Når programmet er fullt oppe i 2009 omfatter det seks stipendiater. Det er utarbeidet egne kriterier for programmet. bl.a. skal stipendene være knyttet til tema som har stor regional relevans. Programmet skal vurderes etter tre år.

- **Bidra til å styrke FoU-miljøene i landsdelen**

”Virkemidler for regional FOU og innovasjon” (VRI programmet) er en satsning i regi av Norges Forskningsråd (NFR). Programmet handler om virkemidler som kan fremme regional innovasjon og som involverer forskning. Målet er å bidra til økt lønnsomhet for bedriftene og økt verdiskapning i landsdelen. VRI er et viktig samarbeidsprosjekt for det regionale partnerskapet på Agder og startet opp i juli 2007. Det vil våren 2009 bli gjennomført en ny søknadsrunde til NFR.

- **Kompetansesenter i idrett**

Aust- og Vest-Agder idrettskrets har fått innvilget hhv. 300 000 kroner fra Vest-Agder fylkeskommune og 200 000 kroner fra Aust-Agder fylkeskommune til å etablere et regionalt kompetansesenter for idrett i Agder. Prosjektet er treårig.

Bransjerettede tiltak

På dette området eksisterer en rekke samarbeidstiltak. I dette programmet tas med følgende prosjekter:

- **Rammeprogram marin verdiskapning**

Målsettingen med prosjektet er å øke kunnskapen om marine næringer og å bidra til en mer aktiv forvaltning av marine verdier, basert på økt verdiskapning innenfor en bærekraftig ramme. Satsingen er et samarbeid mellom Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner og andre sentrale og regionale aktører. Havforskningsinstituttet i Arendal har en sentral rolle i programmet. En ønsker nå å videreføre deler av dette prosjektet gjennom prosjektet ”Soneforvaltning av marine ressurser”. Målet er å etablere et pilotprosjekt i Tvedestrand kommune og eventuelt en kommune i Vest-Agder med utgangspunkt i kartlegging og verdiklassifisering av marine ressurser i kommunene. Gjennom økt lokal kunnskap og bevisstgjøring om betydningen av de marine ressursene, ønsker en å lage en modell for økt lokal forvaltning av marine verdier. Det kan igjen bli et viktig styringsverktøy for norske kystkommuner og bidra til styrket bosetting, næringsutøvelse, rekreasjon og kystkultur i kystkommunene. Soneforvaltningsprosjektet ønsker også en bredere faglig tilnærming enn den rent marinbiologiske/økologiske gjennom å knytte til seg plan-, samfunns- og næringsutviklingskompetanse til prosjektet. Det forutsettes også et nært samarbeid med regionale og nasjonale statlige myndigheter i prosjektet.

- **Satsing på tre**

For Agderfylkene er tre et satsningsområde. Dette innebærer igangsetting av flere prosjekter innen innovasjon og nyskaping med utgangspunkt blant annet i Sørlandsk

byggeskikk. Prosjektet er i samarbeid med NTNU og Universitetet i Agder – Grimstad. Trebiennalen 2008 ble gjennomført i Risør, i nært samarbeid med designfestivalen ”Beyond Risør”. Det utarbeides en rapport fra biennalen høsten 2008. Neste biennale finner sted i Flekkefjord 2010. Det bør vurderes å øke aktivitetene i tresatsingen, blant annet ved å knytte enda nærmere kontakt med fylkesmennesenes landbruksavdelinger.

- **Reiseliv**

I 2007 ble det i regi av TØI (Transportøkonomisk institutt) utført en ringvirkningsanalyse som dokumenterer hvilken betydning reiselivsbransjen har på Agder, og som gir grunnlag for å kunne forsvare forholdsvis store fylkeskommunale tilskudd til bransjen. På bakgrunn av et sterkt behov for bedre å kunne koordinere innsatsen på Sørlandet ble det i juni 2007 nedsatt et utvalg (Sørlandsutvalget) som bl.a. skulle utrede organisasjonsforholdene i reiselivet. Innstillingen vil bli behandlet på nyåret og mulige endringer foreslås gjennomført i 2009. Målet er å legge til rette for en lønnsom og bærekraftig utvikling i samtlige sektorer innen reiselivsnæringen, med fokus på aktive mat-, kultur- og naturopplevelser. Samarbeidet med Sørlandets største reiselivsmål (Dyreparken) vil bli videreført.

- **Mat**

Fylkeskommunen bør søke samarbeid med andre viktige regionale aktører i forhold til satsning på mat og lokale mattradisjoner, for eksempel Innovasjon Norge og fylkesmannens landbruksavdelinger. En slik satsning bør sees i sammenheng med utvikling av opplevelsesindustrien på Sørlandet.

Internasjonalt samarbeid

Felles handlingsprogram legger til dels opp til et formalisert og fast samarbeid mellom fylkeskommunene og dels opp til en videreføring og videreutvikling av et mangeårig samarbeid mellom de to fylkeskommunene på det internasjonale området. Følgende prosjekter kan nevnes:

- **Et felles internasjonalt sekretariat**

Fylkeskommunene har opprettet et felles internasjonalt sekretariat for Vest-Agder og Aust-Agder fylkeskommuner, hvor målet er å samordne fylkeskommunenes internasjonale virksomhet slik at de samlede ressursene kan utnyttes mer effektivt.

- **Sørlandets Europakontor AS (SEK)**

SEK har i tre år vært organisert som et prosjekt i regi av Agderrådet. Våren 2007 ble det gjennomført en evaluering av kontorets arbeid og eierne (de to fylkeskommunene, Agderrådet, Agderforskning, Arendal og Kristiansand kommuner) har nå vedtatt å videreføre prosjektet ved å etablere Sørlandets Europakontor AS. Det er ikke ansatt daglig leder av kontoret, men en regner med at dette vil være på plass på nyåret. Etableringen og satsingen på Sørlandets Europakontor AS, både i forhold til kompetanse og kapasitet, må sees i sammenheng med det internasjonale sekretariatet. Sekretariatet skal ha kontorfellesskap med SEK i Sørlandets Kunnskapspark. Fylkeskommunene legger opp til en 60/40 % fordeling av kostnadene på Sørlandets Europakontor. Aust-Agder fylkeskommunes andel er 430 000 kroner og Vest-Agder fylkeskommunes andel er 650 000 kroner i 2009.

- **Interregionalt samarbeid med EU regioner**

Det er opprettet et nytt grenseregionalt EU-program – Interreg IV A Øresund-Kattegat-Skagerrak. KASK er et av fylkeskommunenes internasjonale satsingsområder.

Fylkeskommunene vil samarbeide om og aktivt delta i aktuelle prosjekter. Det er et mål at fylkeskommunene også skal påta seg rollen som norsk prosjekteier i slike prosjekter.

Fylkeskommunene er bl.a. med i et prosjekt om kvinnelig entreprenørskap (Women in Business) og kreative næringer. To av disse omtales i det følgende.

Women in Buisness (WIB)

WIB er en oppfølger av Fasettkonferansene som ble arrangert i regi av det Skandinaviske Triangel i 2004-2006. Målet med oppfølgeren "Women i business" er styrking av Skagerakregionens små og mellomstore bedrifter drevet av kvinner. Noen hovedelementer vil være nye arbeidsmetoder og modeller for kvinnelig entreprenørskap, nettverksbygging og erfaringsresultat.

Kunstnerisk interaksjon i arbeidslivet

Kunstnerisk interaksjon i arbeidslivet (KIA) skal utvikle innovasjonsallianser mellom kunstnere/kulturaktører og arbeidslivet og utvikle metoder for å måle effekten av slike kreative allianser. Gjennom et forskningsprosjekt skal det utvikles metoder for bedre å kunne måle effekten av de kreative alliansene. Forskningsprosjektet skal utvikles i fellesskap av partnerne i Norge, Sverige og Danmark. Det skal baseres på erfaringene man har fra tidligere arbeid med innovasjonsallianser i Skandinavia, spesielt i Vestra Götaland og i Nord-Jylland med Aalborg universitet. Utviklingsprosjektet KIA søker finansiering fra Interreg IV A – Kattegat/Skagerrak-programmet (KASK).

Finansiering

Når det gjelder felles prosjekter og tiltak har fylkeskommunene i hovedsak hatt to hovedprinsipper for kostnadsfordeling, enten 60/40 % eller 50/50 %. Kostnadsfordeling på 60/40 har sin bakgrunn i størrelsen i de to fylkeskommunale organisasjonene og derved forskjellen i de fylkeskommunale budsjettene. Dette har vært lagt til grunn i driftsrelaterte prosjekter. Utviklingsprosjekter hvor de to fylkeskommunene har vært mer likeverdige parter har hatt en 50/50 fordeling. Det kan også tenkes andre fordelingsnøkler. Den konkrete fordelingsnøkkelen vil bli vurdert i hvert enkelt tilfelle. De ovennevnte prinsippene er i hovedsak lagt til grunn i den etterfølgende tabell.

Satsingsområder	Vest-Agder	Aust-Agder	Samlet innsats
Regionale utfordringer	1 650	1 550	3 200
Digitale Agder	2 000	2 000	4 000
Infrastruktur for nyskaping	3 000	3 000	6 000
Styrke kompetansen	5 785	4 765	10 550
Bransjerettede tiltak	3 000	3 000	6 000
Internasjonalt arbeid	2 990	2 780	5 770
Sum	18 425	17 095	35 520

Når det gjelder det grenseregionale samarbeidet Kattegat-Skagerrak har Kommunal- og regionaldepartementet satt opp en foreløpig og sjablonmessig tildeling til hver av fylkeskommunene på Agder med 2,5 mill. kroner. Disse midlene er ikke tatt med i oversikten ovenfor. Egenandelen, samt deltakelse i andre interregionale programmer, er vurdert til 1,3 mill. kroner fra hver av fylkeskommunene til slike prosjekter.

Handlingsprogrammet for fylkeskommunene på Agder synliggjør en bredde og dybde i de felles valgte satsningsområdene, og anskueliggjør den store grad av samvirke som finnes over fylkesgrensen.

5.5 Mulige videreføring av tidligere igangsatte prosjekter i Aust-Agder fylkeskommunes eget handlingsprogram

I tabellen som følger vises prosjekter som fylkeskommunen har støttet i 2008 og tidligere, der det forventes søknad om tilskudd også for 2009. For enkelte av prosjektene er det allerede gitt tilsagn om tilskudd for 2009.

Videreføring - eget handlingsprogram	Tidligere bevilgning (akkumulert)	Forslag handlingsprogram 2009
Innovativ fjellturisme - arenaprosjekt	786	
Etablererservice/Kulturfabrikken	7 038	1 650
Næringshager	1 830	300
Samfunnsprosjektet	1 500	1 000
"Den levende bygda" - Vegårshei kommune	1 433	1 000
FN byen Arendal	1 150	400
Trainee Sør		100
NIVA Hummerbeite	400	100
Sum	14 137	4 550

Tabellen som følger viser prosjekter som tidligere er vedtatt, men hvor finansieringen ikke er endelig fastsatt. Det legges nå opp til at disse tiltakene i 2009 blir finansiert over fylkesplanens handlingsprogram.

Vedtatte og ikke finansierte prosjekter	Forslag handlingsprogram 2009
Folkemusikk i Setesdal	150
Landsskytterstevne på Evje	150
Fjæreheia drift AS	450
Profileringsprosjekt	500
Snøskulptur på Hovden	100
Sum	1 350

5.6 Innspill fra regionale aktører, regioner og kommuner

I 2008 er det tatt to initiativ av fylkeskommunen for å få innspill til neste års handlingsprogram og felles handlingsprogram med Vest-Agder. Fylkeskommunene på Agder inviterte først det regionale partnerskapet i mars 2008 til et informasjons- og statusmøte i Arendal. Her ble det anmodet om å komme med innspill til felles handlingsprogram for 2009. Disse innspillene er trukket inn i det videre arbeidet med felles handlingsprogram og også i Aust-Agder fylkeskommunes eget handlingsprogram.

I tillegg sendte en i juni ut en invitasjon til kommuner og regionale aktører i Aust-Agder og utfordret disse til å komme med ytterligere innspill til hvilke føringer/prioriteringer som bør legges til grunn for bruk av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene i 2009. Det ble bedt om innspill på alle seks hovedsatsingsområdene som er referert i kapittel 5.4, Felles handlingsprogram for Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner.

I oppsummeringen under har en tatt med de fleste av innspillene selv om flere ikke like klart har direkte relevans som innspill til handlingsprogrammene. Dette er gjort dels for å synliggjøre mangfoldet av utfordringer i fylket og dels fordi det er glidende overganger mellom bruken av de ulike virkemidlene, fylkeskommunens rolle som regionalutviklingsaktør og derav innspillenes relevans i forhold til handlingsprogrammene.

Følgende aktører har kommet med innspill til handlingsplanene: NAV Aust-Agder, Innovasjon Norge, fylkesmannens landbruksavdeling, Setesdal regionråd, 14 K-samarbeidet, Vegårshei kommune, Åmli kommune og Risør kommune.

NAV Aust-Agder forventer en utflating av rekrutteringsbehovet og viser til at enkeltbransjer nå har betydelige utfordringer med svikt i markedet. Det gjelder bl.a. fritidsbåtbransjen. Samtidig er antall personer på offentlige ytelser stabilt eller svakt økende i fylket omlag 32 %. Dette er blant det høyeste i landet. Særlig i enkeltkommuner i Østregionen er tallet høyt. Bykle kommune ligger lavest på om lag 10 % og Åmli kommune høyest på 44 %.

NAV viser til følgende utfordringer i fylkesplanen: Bidra til å styrke sysselsettingen, oppnå en balansert befolkningsutvikling og fremme økt likestilling mellom kjønn, etnisitet og funksjonsnivå. NAV viser spesielt til samarbeidet med fylkeskommunen om følgende tiltak:

- Samfunnsprosjekt østregionen som omfatter opprettelse av sentre for yrkes- og utdanningsveiledning, hjelpe unge sosialhjelpsmottakere til arbeid, forebygging av sykefravær og uførhet.
- Samarbeidsavtale mellom KS og Arbeids- og inkluderingsdepartementet om å få flere i arbeid eller utdanning gjennom samordning av partenes virkemidler. Fylkeskommunen og NAV har inngått en slik samarbeidsavtale som omfatter tiltak og tjenester innenfor utdanningsfeltet.
- Ungdomsprosjektet "Nymoprojektet", et samarbeidsprosjekt mellom Aust-Agder fylkeskommune, NAV Aust-Agder og bedriften Nymo AS og hvor målet er å skaffe elever som faller utenfor skolesystemet fagutdanning/fagkompetanse. Prosjektet ønskes videreført også i 2009.
- Fritt valg. 10-årssatsingen for likestilling på Sørlandet, et prosjekt som skal bidra til å sikre god kjønnsbalanse i yrkeslivet på Agder.

Fylkesmannens landbruksavdeling skriver i sitt innspill at det er viktig at landbruket sees i sammenheng med annen nærings- og samfunnsutvikling. Følgende satsingsområder trekkes frem: Mat, trevirke, bioenergi, reiseliv og opplevelsesproduksjon og inn på tunet.

- **Mat:** Utvikle møteplass for kompetanseutvikling, profilere økologisk mat og bygge ut et nettverk mellom de ulike rådgivningsinstansene.
- **Trevirke:** Bidra til nyetableringer og profilere treets muligheter i bygg og på utvalgte pilotprosjekter i regi av fylkeskommunen. Støtte opp om arbeidet med å utvikle Risør til en moderne treby.

- **Bioenergi:** Bidra til å utvikle lønnsomme verdikjeder, samt utvikle og realisere konkrete investeringer i bioenergianlegg. Det bør satses på kompetanseutvikling og opparbeide kompetanse og vilje lokalt til å velge bioenergi som energikilde i utbygginger og bygg.
- **Reiseliv og opplevelsesproduksjon:** Tilrettelagte produkter som imøtekommer forventninger til pris, kvalitet og variasjon i tilbudet. Bidra til å bygge nettverk og arenaer for landbruksbasert næringsutvikling.
- **Inn på tunet/Grønn omsorg:** Bidra til kvalitetssikring av enkeltaktører gjennom å knytte dem mot utdanning, veiledning og forskning.

Innovasjon Norge Agder (IN Agder) ser positivt på at det også for 2009 utarbeides et felles handlingsprogram og vil påse at de regionalt besluttede prioriteringene ivaretas. IN Agder trekker frem at det nå etableres et nytt ARENA-prosjekt for fritidsbåtprodusenter i regionen. Aust-Agder fylkeskommune bidro med finansiering av forprosjektet. Satsingen vil kreve ressurser i 2009. IN Agder ønsker at rammen for bedriftsrettet støtte for 2009 opprettholdes på samme nivå som i 2007. Det vises også til at det i forslaget til statsbudsjett for 2009 legges opp til en forsterket satsing på unge bedrifter i distriktene gjennom ordningen "Ny vekst". IN Agder forutsetter at dette følges opp i handlingsplanen. IN Agder mener fortsatt det er behov for en tydeligere arbeidsdeling og en tett kommunikasjon om forvaltning av midlene spesielt med henblikk på næringsfond. Innovasjon Norge og KS samarbeider også om et prosjekt hvor målet er et enda tettere samarbeid med det kommunale nivå i arbeidet med næringsutvikling og forvaltning av virkemidlene. Aust-Agder fylkeskommune er en aktiv part i prosjektet. Det ville styrke prosjektet dersom arbeidet kunne løftes fram i felles handlingsprogram.

Arbeidsutvalget i K14 (kommunesamarbeidet for indre Agder) vil at det foretas en Regionanalyse for Indre Agder som bakgrunnsdokument for arbeid med Felles plan for Agder. I vedtaket fra arbeidsutvalget heter det: *"Ein ber fylkeskommunane ta dette som innspel til Fylkeskommunane sine handlingprogram/Felles plan for Agder. K14 vil og medverke til at representantane frå indre Agder legg ekstra innsats i drøftingar på tvers undervegs i prosessen for å sikre forankring og aktiv lokal drøfting og medverknad i eit spennande planarbeid framover."*

Regionalt næringsteam for Østregionen søker om 2 mill. kroner fra fylkeskommunen til påfyll av regionalt næringsfond for Østregionen i 2009. Det vises til at disponible midler i fondet er betydelig redusert. Pr. 11.09.08 er fondet på 1 741 692 kroner. Mot slutten av 2008 vi dette trolig være på rundt 1 mill. kroner.

Vegårshei kommune trekker frem følgende innsatsområder som det ønskes støtte til:

- Den levende bygda
- Vegårshei bygdetun
- Vegårshei ski- og aktivitetssenter (VSA)
- Tilbringertjenesten, Vegårshei

Kommunen er ellers kritisk til at fylkeskommunen krever kommunal medfinansiering av næringsfondene og ønsker at kravet fjernes eller reduseres kraftig. Vegårshei kommune vil også at fylkeskommunen skal støtte arbeidet med å styrke samhandlingen i regionen.

Setesdal Regionråd har bl.a. gitt følgende innspill:

- Regionale utfordringer: Det ønskes en regionanalyse for Indre-Agder som en del av arbeidet med felles regionplan for Agder
- Digitale Agder: Forsering av arbeidet med fiber langs rv9

- Infrastruktur for nyskaping med fokus på rv9
- Bransjeretta tiltak: Regional reiselivskoordinator og felles regional reiselivsstrategi for Setesdal
- Internasjonalt samarbeid: Satse på bachelor i smykkedesign

Risør kommune trekker frem følgende prosjekter som viktige for 2009:

- Prosjekt Moen båtbyggeri
- Designtreffet Beyond Risør
- Risør som en moderne Trehusby

Åmli kommune viser til at det er svært viktig at fylkeskommunen og statlige regionale organ fører en regional- og distriktpolitikk som støtter opp om arbeidet lokalt. Kommunestyret i trekker frem disse sakene som viktige i 2009:

- SNU Åmli-prosjektet
- Innlandsturisme
- Styrket tildeling til regionalt næringsfond
- Vare- og detaljhandelen – etablererstipend
- Fortsatt satsing på Åmli vidaregåande skole
- Firefelts motorvei gjennom fylket, og jobbe for at rv41 og rv415 blir tofelts vei.

5.7 Fylkesrådmannens forslag til disponeringer i handlingsprogrammet

Flere av innspillene til felles handlingsprogram og fylkeskommunens eget handlingsprogram er etter fylkesrådmannens vurdering mer rettet mot utfordringer og forslag til tiltak i enkeltkommuner eller regioner enn innspill til handlingsprogrammene. Fylkesrådmannen konsentrerer sine kommentarer og forslag til innspillene som omhandler handlingsprogrammene. Når det gjelder mange av de andre innspillene vil en vurdere disse når de fremmes som egne saker.

Når det gjelder NAV Aust-Agder sin understrekning av at det er viktig å styrke sysselsettingen, oppnå en balansert befolkningsutvikling og fremme økt likestilling viser fylkesrådmannen til en rekke felles prosjekter i felles handlingsprogram og fylkeskommunens eget handlingsprogram som støtter opp om dette.

Flere av innspillene går på å styrke de kommunale næringsfondene og at den kommunale medfinansieringen endres. Fylkesrådmannen foreslår at hovedprinsippet i dagens ordning videreføres med kommunal egenandel tilvarende 40 pst. egenfinansiering og 60 pst. fylkeskommunal finansiering. Fylkesrådmannen foreslår videre at støtten til regionalt næringsfond i Østregionen økes med 600 000 kroner til 1,6 mill. kroner i 2009 og at de øvrige fondene får samme støtte som i 2008. Dette er i samsvar med føringene fra Kommunal- og regionaldepartementet når de gjelder bruken av kommunale næringsfond.

Fylkesrådmannen foreslår at rammen til Innovasjon Norge Agder til etablererstipend og NyVekst opprettholdes på samme nivå som i 2008. Sjablonmessig er det satt av 1,14 mill. kroner i statsbudsjettet til NyVekst, men det foreslås overført 650 000 kroner i påvente av at Innovasjon Norge fremlegger konkrete planer for hvordan midlene skal anvendes. Når det gjelder den bedriftsrettede støtten foreslås denne økt med 2 mill. kroner til 8 mill. kroner. Forslaget for 2009 innebærer samme støtte som i 2007.

I 2008 ble Aust-Agder Næringssselskap A/S ikke tildelt midler fra fylkeskommunen pga. god likviditet. I 2009 foreslår fylkesrådmannen at selskapet tilføres 2 mill. kroner, bl.a. for å sikre næringslivet risikokapital i den vanskelige finansielle situasjonen en forventer i 2009. Det fremmes egen sak om dette.

Fylkestinget vedtok i sak 36/2008 å overføre 6,0 mill. kroner til Aust-Agder Næringssselskap AS i 2009.

Når det gjelder fylkesmannens landbruksavdelings sine satsingsområder innen mat, trevirke, bioenergi, reiseliv og opplevelsesproduksjon, viser fylkesrådmannen til en rekke av felles prosjektene bl.a. i felles handlingsprogram.

Fylkesrådmannen viser ellers til innspillene fra Vegårshei kommune, Åmli kommune og Risør kommune og deres utviklingsprosjekter "Den levende bygda", "Snu Åmli" og Treby- og designsatsingen i Risør. Fylkesrådmannen vil understreke at slike prosjekter er avgjørende for å få til god regionalutvikling. De tre nevnte kommunenes aktive roller er også synlige bevis på at kommunene har en avgjørende rolle for å få dette til.

Felles handlingsprogram og fylkeskommunens eget handlingsprogram inneholder en rekke satsingsområder som har som mål å utvikle hele fylket og landsdelen. Dette er tiltak og prosjekter som skal sikre bosettingen i hele fylket, som skal bidra til kulturopplevelser og næringsutvikling, samt bedre infrastrukturen i fylket.

Fylkerådmannen foreslår også i 2009 at tiltak i fylkeskommunens ordinære budsjett finansieres over handlingsprogrammet. De viktigste tiltakene er utviklingstilskudd til Åmli videregående skole, kvalitetsutvikling i videregående skole, utviklings- og miljøtiltak innen kollektivtransport og elev PC-er. Det vil videre bli vurdert om regionalutviklingsmidler kan brukes til utviklingstiltak i regi av fylkeskommunale virksomheter. Dette kan være god utnyttelse av fylkeskommunens totale kompetanse og ressurser og bidra til regional utvikling i hele fylket.

Det foreslås videre avsatt 1 mill. kroner til økonomiplanens satsing på tiltak innen klima, miljø og energi. I tillegg har fylkeskommunen i 2008 og 2009 økt sin innsats til FN-byen Arendal og miljøtiltak i regi av dette prosjektet.

Ved behandling av økonomiplan og budsjett vedtok fylkestinget som nevnt tidligere å øke bevilgningen til Aust-Agder næringssselskap AS med 4 mill. kroner. Videre vedtok fylkestinget at følgende tiltak i 2009 skal finansieres ved bruk av konsesjonskraftinntekter:

- utstyr skoler, 1,0 mill. kroner
- elev PCer, 2 150 000 kroner
- førekortopplæring. Prosjekt, 125 000 kroner
- togtaxi, Vegårshei, 400 000 kroner.

Etter dette er udisponert ramme for 2009 på i underkant av 4 mill. kroner.

I kolonnen vedtatt handlingsprogram 2008 fremgår tallene slik som de følger av vedtatt økonomiplan 2008-2011 og budsjett 2008.

Støttemottaker/prosjekt (tall i 1.000 kroner)	Vedtatt handlingsprogram 2008	Vedtatt handlingsprogram 2009
Regionalt næringsfond i Østregionen	1 000	1 600
Regionalt næringsfond i Setesdal	900	900
Regionalt næringsfond for Arendal, Froland, Grimstad	2 100	2 100
Birkenes, Iveland, Lillesand kommuner	1 300	1 300
Innovasjon Norge - etablererstipend	3 750	3 750
Innovasjon Norge - bedriftsrettet støtte	6 000	8 000
Innovasjon Norge - "ny vekst"	650	650
Aust-Agder næringssselskap A/S	-	6 000
Felles handlingsprogram Aust- og Vest-Agder	12 635	17 095
Arendal kulturhus	1 000	
Åmli vidaregåande skole	1 000	1 000
Kvalitetsutvikling i de videregående skolene	2 000	3 000
Tilbringertjenesten, Vegårshei	200	400
Bemanning Arendal stasjon	175	175
Utviklings og miljøtiltak - kollektivtransport		1 000
Klima og miljøtiltak		1 000
ElevPC-er	600	4 800
Investering fylkesveg	1 000	
Folkehelse		500
Utstyr skoler		1 000
Førekortopplæring		125
Mulige videreføringer	5 323	4 550
Vedtatte og ikke finansierte prosjekter		1 350
Udisponert ramme	17 247	3 955
Sum	56 880	64 250

Den internasjonale finanskrisen og svakere økonomisk vekst vil føre til økt arbeidsledighet. Dette vil stille det regionale partnerskapet overfor nye og store utfordringer. Fylkesrådmannen mener det er viktig å fokusere på tiltak som kan gi økt sysselsetting og næringsutvikling i hele fylket. NAV Aust-Agder og Innovasjon Norge viser til spesielle utfordringer knyttet til enkelte bransjer; herunder fritidsbåtbransjen.

Fylkesrådmannen mener det er viktig å bidra til at fritidsbåtbransjen beholder sin ledende stilling nasjonalt fordi den viderefører fylkets solide tradisjoner innen sjøfartsrelaterte næringer. Næringen er viktig sysselsettingsmessig og kompetansemessig og den er viktig for landsdelens identitet. Fylkesrådmannen vil derfor gå inn for at fylkeskommunen støtter arbeidet med å møte de utfordringer bransjen nå er inne i, men foreslår at en kommer tilbake til dette senere.

Agderrådets omdømmesatsing er viktig og må aktivt følges opp av fylkeskommunene, kommunene, næringslivet og andre aktører på Agder. Fylkesrådmannen mener en må komme tilbake til saken senere, bl.a. oppfølging av arbeidet som satt i gang i Agderrådet.

Til å møte de utfordringer som er omtalt i dette kapitlet mener fylkesrådmannen det er viktig at fylkeskommunen har en del frie midler til disposisjon ved inngangen til 2009. Den udisponerte rammen i fylkesrådmannens forslag til budsjett for 2009 er på i underkant av 4,0 mill. kroner. I tillegg kommer overførte udisponerte midler fra tidligere år.

6. MILJØ OG ENERGI

CO₂ og global oppvarming har vært sentral i miljødebatten de siste årene. FNs klimakonferanse støtter opp om at økte utslipp av CO₂ er hovedårsaken til den globale oppvarming og at det haster med å få redusert CO₂ utslippet. Dette ses på som den største miljøutfordring som finnes i dag og fylkesrådmannen vurderer det slik at Aust-Agder fylkeskommune bør innrette sin virksomhet slik at den på sikt blir CO₂ nøytral. I tillegg finnes det miljøutfordringer på en rekke andre områder som også er viktig å ta tak i.

Fylkestinget behandlet 11. desember 2007 sak 051/07 "Høring av felles Energiplan på Agder" og fattet følgende vedtak:

- ”1. Fylkestinget godkjenner forslag til Energiplan på Agder, med de presiseringer som er foreslått i saksframlegget.*
- 2. Implementering av tiltak og oppstart av egne prosjekter som innebærer økte kostnader for fylkeskommunen fremmes som egne saker eller innarbeides i de ordinære budsjettprosessene.*
- 3. Fylkestinget ber om en konkret handlingsplan på klima, energi og miljø for Aust-Agder fylkeskommune og følgende punkter a-q bes vurdert:*
  - a. Aust-Agder skal redusere klimagassutslipp med Kyotoprotokollens mål for Norge, dette innebærer at klimautslipp skal reduseres til under 1991 nivå.*
  - b. Aust-Agder fylkeskommune skal sette konkrete mål for reduksjon av egne utslipp, disse målene skal ha en egen målsetting.*
  - c. Alle elever i de videregående skolene i Aust-Agder skal gjennomgå et undervisningsopplegg på klima.*
  - d. Ta initiativ til å få utredet en kystjernbane mellom byene på Aust-Agder.*
  - e. Når teknologien er tilgjengelig skal Aust-Agder prioritere CO₂ nøytrale biler når anbudene med kollektivtransport, drosjeløyvene og egen bilpark skal fornyes.*
  - f. Legge forholdene til rette på Aust-Agder for å få etablert et nettverk av stasjoner med miljøvennlig drivstoff.*
  - g. Konsekvent bruke fylkeskommunens innflytelse som innkjøper for å kreve miljøvennlige løsninger.*
  - h. Gjøre næring med miljøperspektiv viktige satsningsområder for blant annet fylkeskommunale næringselskap, konsesjonskraftfond og kompetansefond.*
  - i. Utarbeide en samlet plan for utbygging og finansiering av fornybar energi (småkraftverk, bioenergi, vind- og vannkraft)*
  - j. Anbefale kommunene og næringsliv å gjennomføre tiltak rettet mot energisertifisering av bygg og anlegg. Dette skal være et krav når fylkeskommunen skal bidra økonomisk til prosjektet.*
  - k. Alle nye fylkeskommunale bygg må ha vannbåren varme*
  - l. Arbeid for å oppruste og modernisere eksisterende vannkraft, herunder bedrede støtteordninger.*
  - m. Arbeidet for å legge bedre til rette for tilgang på lavutslippsdrivstoff/ biodrivstoff.*
  - n. Agder Energi som den viktigste bidragsyter i forhold til elektrisk kraft skal fortsatt være offentlig eid.*

- o. En bør forutsette at Fylkeskommunene ikke skal være pådrivere for å bruke matjord til energiproduksjon. Dvs. at vi er mot å bruke for eksempel raps til å lage energi. Det bør ses spesielt på mulighetene for å produsere energi fra landbruket.*
- p. Aust- og Vest-Agder har et sterkt komparativt fortrinn innenfor landbruket, - bruksstørrelsen. Vi er en del av gjennomsnittet, og det er våre bruk som bør være best egna for testing av nye måter å utnytte energien på.*
- q. Kartlegge eventuelle Thoriumforekomster i regionen.*
- r. Planen rulleres hvert år.”*

Fylkesrådmannen har i økonomiplanen og budsjettet valgt å starte med punktene b, c, g, h, k og o. Dette er punkter som vedrører Aust-Agder fylkeskommune og som fylkeskommunen har mulighet til å prioritere på egenhånd.

For de øvrige punkter vil fylkesrådmannen måtte komme tilbake på et senere tidspunkt for eksempel når ny teknologi er tilgjengelig. Enkelte av punktene berører forhold hvor Aust-Agder fylkeskommune har marginal innflytelse.

6.1 CO₂-utslipp

På bakgrunn av pkt. b har fylkesrådmannen utarbeidet et CO₂-regnskap for egne utslipp. For å beregne egne utslipp er det benyttet en CO₂-utslippskalkulator som er utarbeidet av GRIP (Grønt i Praksis) som ble stiftet av Miljøverndepartementet i 1995. Stiftelsen hadde som mål å bidra til å oppfylle målsettingene om bærekraftig produksjon og forbruk. En rekke andre kommuner og organisasjoner har benyttet denne kalkulatoren. CO₂-regnskapet er utarbeidet ut fra relativ grov innhenting av data og anslag der hvor en ikke har data. Fylkesrådmannen planlegger i økonomiplanperioden å utvikle metodikken og datainnhenting ytterligere.

CO₂-utslippskalkulatoren brukt på fylkeskommunens egen virksomhet gir et utslipp på 2 400 tonn CO₂. Av dette kommer 1 700 tonn fra elektrisitetforbruk, 570 tonn fra kjøretøy, 30 tonn fra fyringsolje og 100 tonn fra flyreiser. Beregninger gjelder som tidligere nevnt fylkeskommunes egen virksomhet slik at utslipp hos leverandører på bakgrunn av fylkeskommunes kjøp av tjenester og varer ikke er med i beregningen. Dette innebærer at for eksempel at heller ikke utslipp fra kollektivtrafikken er medtatt i beregningen. Fylkesrådmannen vurderer det slik at utslipp hos leverandører må reguleres i kjøpsavtalene som fylkeskommuner inngår. I forslag til nye avtaler med rutebilselskapene er det innbakt en rekke miljøkrav. Miljøkravene har en kostnad som vil inngå i avtalene med rutebilselskapene. Det er pr. dato vanskelig å anbefale bruk av for eksempel biodiesel da dette kommer fra vekster som dyrkes på matjord. Når for eksempel biodiesel blir tilgjengelig produsert fra vekster som ikke konkurrerer med matproduksjon vil det være naturlig å komme tilbake til dette

Aust-Agder fylkeskommune er en sentral bidragsyter i innkjøpsamarbeidet ”Offentlig Fellesinnkjøp på Agder – OFA”. OFA organiserer 23 kommuner på Agder samt begge fylkeskommunene i ett innkjøpsfelleskap. Det brukes i dag følgende i konkurransegrunnlag for varer:

”Oppdragsgiveren ønsker å føre en miljøvennlig innkjøpspolitikk. Dette innebærer at det bl.a. vil bli lagt vekt på miljømessige konsekvenser gjennom produktets levetid og livssyklus-kostnader i anskaffelsesprosessen. Miljøvennlige varer skal foretrekkes med den hensikt å oppnå minst mulig forbruk av ressurser, mindre forurensning, mindre avfall og økt

gjenvinning / resirkulering så lenge dette er praktisk gjennomførbart. Produktenes levetid, holdbarhet, reparerbarhet, innhold og gjenvinningspotensiale er også forhold som tas i betraktning.

Tilbyderen må vedlegge beskrivelse som klarlegger de forhold som tas i betraktning.”

OFA har under arbeid en revisjon av sine retningslinjer og rutiner med vekt på miljø og klima, etisk handel og universell utforming. De styrende dokumenter vil bli forelagt fylkestinget for politisk behandling i løpet av andre halvår 2009.

Det kan på sikt være aktuelt å vurdere om varer og tjenester som leveres til Aust-Agder fylkeskommune skal være CO₂-nøytrale.

Tiltak

Den største mengden av CO₂ fra Aust-Agder fylkeskommunes egen virksomhet kommer fra forbruket av elektrisk kraft. Det er mulig å kjøpe kraft med opprinnelsesgaranti fra 100 % fornybare kilder. Fylkesrådmannen foreslår at fylkeskommunen inngår kontrakt om dette. Kostnaden er estimert til ca. 0,2 mill. kroner årlig inkl. moms. Det er ikke usannsynlig at prisen for dette vil stige betydelig i årene som kommer.

Fylkeskommunen betalte i 2007 kjøregodtgjørelse for ca. 900 000 kilometers bruk av egen bil. Politikere og ansatte hadde i tillegg ca. 1 200 flytimer og et stort antall kilometer med buss. Det arbeides med et nytt reisereglement hvor et av målene er at fylkeskommunalt ansatte i størst mulig grad skal bruke landbasert kollektivtransport, slik at bruk av egen bil og flytimer reduseres.

Det brukes også mye energi på reiser til og fra jobb i egen bil. En reduksjon av bilbruk til jobben vil spare miljøet for CO₂-utslipp. Det kan tenkes tiltak for å få dette til ved for eksempel å ta betalt for parkering ved de fylkeskommunale virksomheter der det er mulig å reise kollektivt. Andre tiltak kan være stimuleringstiltak til å reise kollektivt, sykle eller gå til jobb. Dette vil bli vurdert i 2009.

For resten av CO₂-utslippene kan det være aktuelt å kjøpe CO₂-kvoter. En klimakvote gir rett til å slippe ut et tonn CO₂. Ved frivillig kvotekjøp blir kvoten tatt ut av sirkulasjon og slettet. Dermed blir mulighetene for at andre kan ha dette utslippet, for eksempel en bedrift, tilsvarende redusert. Enkelt sagt blir det færre utslippsrettigheter i omløp. Fordi utslippene reduseres et annet sted oppnås CO₂-nøytralitet på denne måten.

I følge Statens forurensningstilsyn (SFT) blir prisen på en klimakvote avgjort av markedet og bestemmes av tilbud og etterspørsel. Prisen vil blant annet avhenge av hvor mange kvoter som deles ut og hvor mye de kvotepliktige bedriftene klarer å redusere utslippene. Kvoteprisen vil også påvirkes av hvordan Kyotoprotokollens fleksible mekanismer utnyttes (for eksempel Den grønne utviklingsmekanismen - CDM), samt prisutviklingen på verdens råvare- og drivstoffmarkeder. Det er mye som tilsier at kvoteprisen vil øke betydelig i årene som kommer.

Det finnes to forskjellige typer FN-godkjente klimakvoter som SFT tilbyr. Enten kan man kjøpe kvoter fra prosjekter i utviklingsland (CER-kvoter), eller man kan kjøpe kvoter fra EUs kvotemarked som Norge er en del av (EUA-kvoter). Enkelt sagt kan man derfor velge om man ønsker å bidra til utslippsbegrensninger i utviklingsland eller reduksjoner i EUs

kvotemarked hvor også Norge er med. Man kan imidlertid ikke velge hvilket land eller prosjekt man vil kjøpe kvoter fra.

Alle FN-godkjente kvoter gir rett til å slippe ut et tonn CO₂. Ved å kjøpe FN-godkjente klimakvoter vil man, uavhengig av hvor klimakvoten kommer fra, bidra til den samme utslippreduksjonen.

Fylkesrådmannen forslår at det lages et oppdatert klimaregnskap 1. tertial hvert år for foregående år. Det settes av midler i budsjettet til å kjøpe CER kvoter for CO₂-utslipp som ikke vedrører elektrisk kraft. Dette kjøpet reguleres hvert 1. tertial når endelig CO₂-utslipp for foregående år foreligger. Et anslag for kostnadene for dette vil være 0,2 mill. kroner. Fylkesrådmannen foreslår at det settes av 0,2 mill kroner til dette hvert år i økonomiplanperioden. Alternativt kan det vurderes om beløpet skal brukes i forbindelse med prosjekter som reduserer CO₂-utslippene i Mwanza. Et slikt prosjekt er under utredning.

6.2 Miljøfyrtårn

Miljøfyrtårn er en nasjonal sertifiseringsordning rettet mot virksomheter i privat og offentlig sektor. Miljøfyrtårn har sitt utspring i Kristiansand kommune, men det er nå stiftelsen "Miljøfyrtårn" som har det administrative og juridiske ansvar for programmet.

Hensikten med Miljøfyrtårn er å heve miljøprestasjonene i små- og mellomstore bedrifter og offentlige virksomheter.

Bedrifter og virksomheter gjennomfører en miljøanalyse og skal oppfylle stiftelsens generelle bransjekrav og spesielle bransjekrav for hver enkelt virksomhet for å bli sertifisert Miljøfyrtårn. Miljøfyrtårn er et norsk, offentlig sertifikat. Ordningen støttes og anbefales av Miljøverndepartementet.

Miljøfyrtårns bransjekrav er først og fremst utviklet med tanke på små og mellomstore bedrifter i det private næringsliv (opp til ca. 100 ansatte) og på offentlige virksomheter. For store komplekse virksomheter anbefales andre miljøsertifiseringsprogrammer.

Flere fylkeskommuner er sertifisert som Miljøfyrtårn. Buskerud fylkeskommune planlegger å sertifisere seg i 2009. Fylkesrådmannen tilrår at konsekvensene for Aust-Agder fylkeskommune utredes og at det fremlegges en egen sak om dette første halvår 2009.

6.3 Andre tiltak

Energi

Fylkeskommunen eier en rekke bygg hvor det er mulig å redusere energiforbruket. For å få oversikt over mulige energireduserende tiltak må det leies inn ekstern kompetanse til å gjennomgå alle fylkeskommunens bygg. Ut fra kost/nytteanalyser kan en vurdere hvilke tiltak som skal foreslås gjennomført.

Det enkleste tiltaket å gjennomføre på kort sikt er varmegjenvinning og varmestyring. I tillegg vil en etterisolering av tak der hvor det er mulig kunne gi betydelig energibesparende effekt. Gjennomføring av dette bør vente til alle fylkeskommunens bygg er gjennomgått. Tiltakene vil medføre betydelige kostnader.

Klimaundervisning for elever ved videregående skoler

Det finnes en del om klima i læreplanene for Kunnskapsløftet, men det må jobbes med å forbedre undervisningen i dette emnet slik at alle elever gjennomgår et undervisningsopplegg om klima.

Vannbåren varme

For alle nye bygg som Aust-Agder fylkeskommune bygger stilles det krav om vannbåren varme og at oppvarmingen foregår med CO₂ nøytral energi.

Næring med miljøperspektiv

Det arbeides med å støtte og stimulere til miljøetsatsing hos sentrale og utviklingsdrivende aktører i landsdelen, på en måte som næringslivet selv etterspør. En klar holdning og konkret handlingsplan for klima-miljøetsatsing vurderes i økende grad av næringslivet selv, som et konkurransefortrinn generelt og som et rekrutteringsfremmende virkemiddel spesielt.

Fylkesrådmannen foreslår at det avsettes totalt 1 mill. kroner til energi og miljøtiltak for 2009 inklusiv CO₂-tiltakene. Beløpet finansieres av regionalutviklingsmidler. En vil i 2009 komme tilbake til videre satsing og bruk av midler innenfor dette området

VEDLEGG 1 ØKONOMISKE OVERSIKTER

I følge "Forskrift om årsbudsjett" § 12 skal det utarbeides økonomiske oversikter over type utgifter og inntekter både i driftsbudsjettet og investeringsbudsjettet. Av merknadene fremgår det at de beløp som fremgår av oversiktene ikke er bindende.

ØKONOMISK OVERSIKT DRIFT (beløp i hele 1.000 kroner)	Budsjett 2009	Budsjett 2008	Regnskap 2007
Brukerbetalinger	15 002	14 557	13 801
Andre salgs- og leieinntekter	30 921	30 112	38 168
Overføringer med krav til motytelse	81 096	81 085	126 372
Rammetilskudd	475 200	413 900	396 446
Andre statlige overføringer	56 450	54 578	63 573
Andre overføringer	37 142	33 942	45 318
Inntekts- og formueskatt	413 600	407 000	385 940
Eiendomsskatt	-	-	-
Andre direkte og indirekte skatter	12 000	8 000	12 071
Sum driftsinntekter	1 121 411	1 043 174	1 081 689
Lønnsutgifter	452 644	421 228	393 626
Sosiale utgifter	133 424	119 910	113 260
Kjøp av varer/tjenester som inngår i egenprod.	211 476	203 973	241 170
Kjøp av varer/tjenester som erstatter egenprod.	199 463	167 906	143 538
Overføringer	110 478	100 265	129 059
Avskrivninger	22 000	20 000	22 960
Fordelte utgifter	-10	-95	759
Sum driftsutgifter	1 129 475	1 033 187	1 044 372
BRUTTO DRIFTSRESULTAT	-8 064	9 987	37 317
Renteinntekter og utbytte	22 584	20 066	23 890
Mottatte avdrag på utlån	-	-	-536
Sum eksterne finansinntekter	22 584	20 066	23 353
Renteutgifter og låneomkostninger	17 120	17 643	20 485
Avdrag på lån	19 700	19 300	14 100
Utlån	-	-	-
Sum eksterne finansutgifter	36 820	36 943	34 585
RESULTAT EKSTERNE FINANSTRANS.	14 236	16 877	-11 231
Motpost avskrivninger	-22 000	-20 000	22 960
NETTO DRIFTSRESULTAT	-300	13 110	49 046
Bruk av tidl. års. regnskp. m, mindreforbr.	-	-	25 978
Bruk av disposisjonsfond	3 600	-90	17 592
Bruk av bundne fond	2 100	-	94 624
Bruk av likviditetsreserve	-	-	-
Sum bruk av avsetninger	5 700	-90	138 194
Overført til investeringsbudsjettet	3 600	12 400	12 156
Avsatt til dekning av tidl. års regnsk.m. merforbr.	-	-	-
Avsatt til disposisjonsfond	-	800	56 324
Avsatt til bundne fond	1 800	-	118 760
Avsatt til likviditetsreserven	-	-	-
Sum avsetninger	5 400	13 200	187 240
REGNSKAPSM. MERFORBR./MINDREFORBR.	-	-	-

ØKONOMISK OVERSIKT INVESTERING (beløp i hele 1.000 kroner)	Budsjett 2009	Budsjett 2008	Regnskap 2007
Salg av driftsmidler og fast eiendom	-	-	565
Andre salgsinntekter	-	-	-
Overføringer med krav til motytelse	-	-	-
Statlige overføringer	-	-	-
Andre overføringer	-	-	-
Renteinntekter og utbytte	-	-	-
Sum inntekter	-	-	565
Lønnsutgifter	-	-	26
Sosiale utgifter	-	-	-
Varer og tjenester som inngår i komm. egenprod.	18 300	53 600	16 040
Kjøp av tjenester som erstatter egenprod	-	-	-
Overføringer	2 700	10 400	4 661
Renteutgifter og omkostninger	-	-	-
Fordelte utgifter	-	-	-
Sum utgifter	21 000	64 000	20 727
Avdrag på lån	-	-	6 000
Utlån	900	1 000	27 525
Kjøp av aksjer og andeler	-	-	1 417
Avsatt til ubundne investeringsfond	-	-	2 407
Avsatt til bundne fond	-	-	100
Avsatt til likviditetsreserven	-	-	-
Sum finansieringstransaksjoner	900	1 000	37 449
FINANSIERINGSBEHOV	21 900	65 000	57 611
Bruk av lån	17 300	51 600	32 759
Salg av aksjer og andeler	-	-	709
Mottatte avdrag på utlån	-	-	7 698
Overført fra driftsregnskapet	3 600	12 400	12 156
Bruk av disposisjonsfond	-	-	188
Bruk av ubundne investeringsfond	1 000	1 000	1 500
Bruk av bundne fond	-	-	-
Bruk av likviditetsreserven	-	-	2 601
Sum finansiering	21 900	65 000	57 611
UDEKKET/UDISPONERT	-	-	-

VEDLEGG 2 BRUTTO DRIFTSUTGIFTER PR. FORMÅL

I budsjettet for 2009 har en følgende brutto driftsutgifter pr. formål (beløp i hele 1 000 kroner):

Sentrale styringsorganer og fellesutgifter	141 283
Utdanningsformål	599 126
Helseformål	58 168
Kulturformål	71 633
Samferdsels- og vegformål	186 108
Næringsformål	53 593
Sum	1 109 911

Beløpene er uten budsjetterte avskrivninger, som i alt beløper seg til 22 mill. kroner.

Diagrammet under viser brutto driftsutgifter (ekskl. avskrivninger) fordelt på formål.

